

#10(62), 2020 часть 3
Восточно Европейский научный журнал
(Москва, Россия)
Журнал зарегистрирован и издается в России
В журнале публикуются статьи по всем
научным направлениям.
Журнал издается на русском, английском,
польском и немецком языках.

Статьи принимаются до 30 числа каждого
месяца.
Периодичность: 12 номеров в год.
Формат - A4, цветная печать
Все статьи рецензируются
Каждый автор получает одну бесплатную
печатную копию журнала
Бесплатный доступ к электронной версии
журнала.

Редакционная коллегия

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet
Warszawski)

#10(62), 2020 part 3
Eastern European Scientific Journal
(Moscow, Russia)
The journal is registered and published in Russia
The journal publishes articles on all scientific areas.
The journal is published in Russian, English,
Polish and German.

Articles are accepted till the 30th day of each
month.
Periodicity: 12 issues per year.
Format - A4, color printing
All articles are reviewed
Each author receives one free printed copy of the
journal
Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet
Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)**
Peter Clarkwood(University College London)
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
**Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)**
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 экземпляров.
Отпечатано в ООО «Логика+»
125040, г. Москва, Россия
проспект Ленинградский, дом 1,
помещение 8Н, КОМ. 1
«Восточно Европейский Научный Журнал»
Электронная почта: info@eesa-journal.com,
<https://eesa-journal.com/>

**Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)**
Peter Clarkwood(University College London)
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
**Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)**
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.
Printed by Logika + LLC
125040, Moscow, Russia
Leningradsky prospect, building 1,
8N, flat. 1
"East European Scientific Journal"
Email: info@eesa-journal.com,
<https://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

Политические науки

Дзюндзюк В.Б., Єфімов Ю.В. ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	4
Цырфа Ю. ФОРМИРОВАНИЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ США: РОЛЬ ВОЕННЫХ НАРРАТИВОВ	9

Экономические науки

Сатыбалдин А., Рузанов Р. МЕХАНИЗМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ КОРРУПЦИИ	15
Лохман Н.В., Степаненко В.О. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ МОРСКОЙ ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ УКРАИНЫ	22
Судьин А.В. ЭКОНОМИКА РЕСПУБЛИК ПОВОЛЖЬЯ В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД (НА ПРИМЕРЕ МОРДОВИИ)	29
Шаховская Л.С., Тимонина В.И. «СЕВЕРНЫЙ ПОТОК–2»: МИНИМИЗАЦИЯ РИСКОВ ПРИ СОТРУДНИЧЕСТВЕ	33
Янків М.М. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ	36

Юридические науки

Будь О.А. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРЕВЕНТИВНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ	42
Solovieva N.V., Soloviev N.P., Grishin M.O. СОЗДАНИЕ УСТОЙЧИВОЙ И ЭФФЕКТИВНОЙ МОДЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ (НАДЗОРА) КАК ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГИДРОМЕТЕОРОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	47
Ортинський В.Л. СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ	52
Сергієнко В.В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	56
Бородина Ю.И., Токмачева Н.В., Токмачев С.В. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ – БЮДЖЕТНО-НАЛОГОВЫЙ АСПЕКТ	61
Трубачева К.И. КРУПНЕЙШИЕ МЕЖДУНАРОДНЫЕ МЕЖПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ, КАК ОСНОВНЫЕ СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ	67
Chupruna L., Ryzhenko I. LEGAL REGULATION OF FINANCIAL MONITORING IN THE PUBLIC SECTOR	70
Yakovlev D.Yu. FORENSIC RESEARCH OF PROTEIN STRUCTURES: FOREIGN EXPERIENCE	75

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 351.777:504.06

Dziundziuk V.B.,

*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Head of Political Science and Philosophy Chair,
Kharkiv Regional Institute for Public Administration of
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

Yefimov Yu.V.,

*Postgraduate student of Political Science and Philosophy Chair,
Kharkiv Regional Institute for Public Administration of
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

PRECONDITIONS FOR IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL POLICY AT LOCAL LEVEL

Дзюндзюк В.Б.,

*завідувач кафедри політології та філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної Академії державного управління при Президентові України
<https://orcid.org/0000-0003-0622-2600>*

Єфімов Ю.В.,

*аспірант кафедри політології та філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної Академії державного управління при Президентові України
<https://orcid.org/0000-0003-2848-5583>*

ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. Успіх реалізації екологічної політики на місцевому рівні залежить багато у чому від налагодження взаємодії між місцевими акторами у даній сфері. А для того, щоб ця взаємодія буда дієвою та ефективною вона має ґрунтуватись на взаємній довірі та співпраці. Також успіх реалізації екологічної політики на місцевому рівні залежить від збалансованості у цій політиці економічних інтересів суспільства та захисту довкілля.

Довіра – це суспільний ресурс, який має фундаментальне значення для розвитку суспільства. Довіра, так би мовити, є мастильним засобом співпраці, і без неї колективні дії не мали б підстав для успішного існування. Не менш важливою є і співпраця, котра ґрунтується на довірі. Основні думки науковців про співтовариство зосереджені на припущенні, що без співпраці людина не може існувати, адже практично все, що ми споживаємо, будь то товари, послуги або інтелектуальний матеріал, є продуктом співпраці. Навіть більше, наше фізичне і психічне виживання, тобто наша стійкість, залежать від інших.

Тобто можна стверджувати, що саме довіра і співпраця та збалансованість економічних інтересів суспільства і захисту довкілля є підґрунтями і передумовами реалізації екологічної політики на місцевому рівні, тому розглянемо дані питання докладно, з урахуванням думок різних науковців з цього приводу, ґрунтуючись насамперед на загальній теорії систем і системному підході.

Виклад основного матеріалу. Співпраця досягається за допомогою розподілу праці, який по суті є функціональним розділенням. Розділення або функціональна диференціація в суспільстві мають значні еволюційні переваги. Кооперативи можуть адаптуватися до набагато складніших умов [12]. Диференціація в суспільстві є адаптацією до екологічних складнощів в тій же мірі, що і адаптацією до складних умов в суспільстві. Адаптація, у свою чергу, потрібна для забезпечення подальшого виживання кооперативного режиму [6]. Звичайно, кооперація також дозволяє людині впливати на довкілля в набагато ширшому просторово-часовому масштабі. Хоча в контексті регулювання екологічних наслідків це не обов'язково повинно розглядатися в якості позитивного елементу. Вона швидше дає уявлення про характеристики суспільства, які повинні враховуватися при вирішенні питань, пов'язаних зі ставленням суспільства до довкілля.

Соціально-культурна еволюція характеризується постійним поліпшенням співпраці між людьми і створює механізми, які об'єднують зацікавлених осіб в кооперативні режими в цілях зменшення конфліктів [12]. Дане твердження є вірним для будь-якої діяльності, у тому числі для реалізації екологічної політики. Цікавий коментар Вукетіца [15] свідчить, що біологічні обмеження, яким піддаються люди, можуть інформувати про можливості для людської соціальної організації. З урахуванням того, що мораль і цінності не є частиною біологічної еволюції, біологічні обмеження також є

стримуючими чинниками для цінностей, що визначають співпрацю: мораль спирається на еволюцію. І можна припустити, що еволюція породжує мораль, спрямовану на розширення співпраці.

Ніклас Луман вважає, що роль суспільства трансформує неймовірність виживання індивіда у більш високу вірогідність підтримки певного соціального порядку. Таким чином, вірогідність збереження режиму співпраці вища, ніж вірогідність виживання ізольованої людини [7]. Еволюція – це адаптація до складності, що змінюється, усередині системи (внутрішня) і довкілля (зовнішня). На думку Лумана, співпраця є відповіддю на складність життя, коли конкретні режими або механізми співпраці еволюціонують для управління складністю.

Однак, співпраця не розвивається легко. Найбільшою перешкодою для співпраці в суспільстві є власні інтереси. У той же час, основні механізми підтримки співпраці включають споріднений відбір і взаємний альтруїзм, які, проте, неефективні для співпраці в широкому просторово-часовому масштабі. Тому потрібний механізм, що дозволяє довіряти складним, невизначеним ситуаціям. Засоби масової комунікації є таким механізмом, який має еволюційний успіх, оскільки здатний забезпечити довіру у складному світі в широкому просторово-часовому масштабі. Засоби масової комунікації мають свою функцію в розвитку співпраці між людьми, які можуть не знати один одного. І все, що тут вимагається – це довіра до засобів масової інформації; віра в те, що вони виконують свою функцію по підтримці співпраці [8].

Отже, з урахуванням обмежень, пов'язаних зі змінами в суспільстві, будь-яка екологічна політика, будь-яка діяльність у сфері екологічного управління, повинна враховувати механізм, що підтримує співпрацю, тобто засоби масової комунікації. При цьому незалежно від того, чи йдеться про особисті стосунки або про співпрацю у рамках усього суспільства, довіра є її основною сполучною ланкою.

Довіру можна розуміти як механізм, який служить зниженню соціальної складності [8]. Складність – це певний стан систем, системи створюють складність в процесі еволюції. Довіра знаходиться у відносинах між людьми, вона не є станом ізольованих індивідумів. Таким чином, довіра повинна розглядатися як властивість колективних одиниць – систем, і довіру можна розглядати як необхідну умову правильного функціонування суспільства, оскільки альтернативою довіри в соціальних стосунках був би хаос. Тому коли довіра руйнується, існує серйозна загроза розпаду певної структури, системи, явища або процесу. У нашому випадку – це екологічна політика на місцевому рівні.

Отже, місцеві співтовариства мають бути зацікавленими в підтримці або зміцненні довіри між акторами місцевої екологічної політики і

функціонуванні засобів комунікації, сприяючих співпраці цих акторів. Хоча при цьому не можна відкидати й «зворотній бік медалі», тобто довіри, – контроль.

У загальному випадку контроль базується на декількох передумовах. Так, на думку деяких дослідників, контроль має потребу в кодифікації, що означає, що правила і очікування можуть бути об'єднані в загальний код [2]. Код, у свою чергу, є способом, яким системи контролюють екологічні стимули. Саме цей загальний кодекс, поширюваний через засоби масової комунікації, забезпечує необхідну згуртованість акторів для досягнення контролю. Загальні очікування, які ця комунікація породжує, формують в той же час джерело довіри.

Крім того, контроль вимагає можливості моніторингу. Моніторинг потрібний для визначення того, чи були порушені правила. Системи дотримуються певних правил і тим самим застосовують свою логіку розмежування, наприклад проводячи відмінність між спроможністю і неспроможністю або між владою і опозицією. Це відомо як зауваження першого порядку. Крім того, система здатна також спостерігати за тим, як функціонують інші системи і як вони проводять відмінності. Це називається спостереженням другого порядку. Спостереження першого і другого порядку здійснюються безперервно, оскільки спостереження і розмежування є необхідною умовою для продовження існування системи [4], або для реалізації екологічної політики у нашому випадку.

Більше того, ефективний контроль вимагає способу забезпечення дотримання правил і покарання девіантної поведінки, яка може створити реальну загрозу. Теорія соціальних систем визнає існування можливості санкціонувати поведінку в довірчих відносинах (див., наприклад, [8, с. 38-47]). Але для цього вже недостатньо контролю, тут необхідна наявність влади. Луман, наприклад, концептуалізував владу функціонально, у рамках політичної системи суспільства, як символічно узагальнений засіб комунікації. Подібно до того, як економіка циркулює гроші, що вселяють довіру, так і політична система циркулює владу, що вселяє довіру. Розуміння влади як медіума ґрунтоване на еволюційній орієнтації структури Лумана, тобто влада є одним з тих засобів, які виникли в результаті необхідності справлятися із зростаючою складністю суспільства [3].

Попередні розробки щодо довіри, контролю і влади підтверджуються Мішталем [9], який бачить природний зв'язок між довірою і демократією, оскільки переважний демократичний порядок ґрунтується на довірчих стосунках між громадянами. Саме свобода дозволяє набути довіри, необхідної для соціальної згуртованості, що є тим же самим, що і твердження Лумана про те, що свобода – це умова виникнення влади. Довіра знаходиться між владою і свободою, отже, довіра їх сполучає.

Існує ряд важливих переваг, які довіра має у демократичних суспільствах. Так, у нашому випадку, окрім того, що довіра є ключем до участі громадян у формуванні екологічної політики, вона є життєво важливою передумовою здатності реалізувати цю політику, насамперед, на місцевому рівні. Це стає очевидним, якщо зважати на твердження Мішталя в контексті функціонування політичної системи суспільства і її майбутньої орієнтації при плануванні, оскільки планування вимагає наявності довіри. Більше того, планування зазвичай передбачає зміни, реалізація яких, у свою чергу, вимагає наявності довіри для підтримки соціальної згуртованості.

На даний час у науковому дискурсі існує два основних підходи стосовно співвідношення довіри та контролю. Перший підхід – це заміщення, з точки зору якого більший контроль призводить до меншої довіри, і навпаки, чим більше довіри існує у відносинах, тим менше вимагається контролю, що дозволяє заощаджувати витрати на механізми контролю і моніторингу. Цей підхід добре узгоджується з традиційними поглядами, відповідно до яких довіра та контроль фактично розглядаються як еквівалентні механізми для вирішення проблем, пов'язаних з невизначеністю.

Другий підхід – це доповнення, з точки зору якого довіра і контроль насправді можуть бути взаємно укріплені. Наприклад, чіткі правила як механізми контролю можуть підвищити довіру, якщо вони забезпечують основу для взаємовигідних цілей і заходів.

Однак, на наш погляд, для розуміння відносин, ґрунтованих на довірі, більш відповідною видається комбінація обох варіантів. Зокрема, значення негативних санкцій в теорії соціальних систем стає зрозумілим, коли ми з'ясуємо, яка, передусім, загальна мета суспільства у контексті співпраці. Відповідь: підвищити вірогідність виживання. Отже, органи влади, що є керуючою силою у суспільстві, повинні мотивувати згуртованість. А негативна санкція виникає, коли існує альтернатива соціальної згуртованості – дезінтеграція і, відповідно, зниження вірогідності виживання. Тому на цю загрозу явно слід відповідати негативною санкцією.

Таким чином, взаємозв'язок між довірою та контролем включає, з одного боку, ланцюг заміщення: наявність довіри призводить до взаємодії, де відсутній абсолютний контроль публічного сектора над інвестиціями. Тобто потрібен менший контроль з точки зору публічного сектора для підтримки згуртованості, яка дає владу. Однак з часом контроль можна підтримувати лише завдяки довірі, що веде до інвестицій, і підтримка контролю через довіру більше схожа на взаємне доповнення, за якого контроль і довіра взаємно підсилюють один одного. Чим більше довіри існує нині, тим вище вірогідність того, що політичний контроль матиме місце в майбутньому.

Для реалізації екологічної політики на місцевому рівні, на наш погляд, слід розглядати

взаємодію між трьома секторами суспільства (публічним сектором, приватним сектором і громадянським суспільством) у контексті довіри та співпраці між ними. Таку взаємодію можна назвати «довірчою», а основними ресурсами є кошти на реалізацію політики та інвестиції.

При цьому передбачається, по-перше, що всі три сектори – це автономно діючі соціальні системи; по-друге, що інвестиції – це не завжди гроші, це можуть бути й інші ресурси, у тому числі, нематеріальні (знання, витрачений час, волонтерська діяльність тощо), особливо для громадянського суспільства. І у такому сенсі здійснення інвестицій є попередньою умовою для виробництва згуртованості. Чим привабливіше використати ресурси для реалізації екологічної політики, тим більше людей довірятимуть цей політиці і, отже, сприятимуть її реалізації. І цю «привабливість» мають забезпечити органи публічної влади, вона має бути начебто «вбудованою» у саму екологічну політику.

Інвестиції, які здебільшого знаходяться поза контролем органів публічної влади, є елементом свободи, яка потрібна автономно функціонуючим системам. Рішення про те, здійснюються інвестиції або ні, не залежить напряму від змісту екологічної політики, а залежить скоріше від наявності чи відсутності довіри між представниками зазначених секторів, що задіяні або можуть бути задіяними в реалізації екологічної політики. Додатковим стимулом для здійснення інвестицій з боку приватного сектору, є ситуація, коли органи влади беруть на себе ризик інвестицій, наприклад, шляхом компенсації можливих збитків за рахунок податків або їх відшкодування з бюджету.

Довіра є найвищою, коли вона циркулює без жодних втручань, наприклад, політичних маніпуляцій. Такі маніпуляції підривають довіру і набагато гірше сприяють підтримці згуртованості в довгостроковій перспективі, спричиняючи негативні наслідки, які перевищують будь-які короткотермінові переваги, що отримуються від втручання.

Яка ж основна ідея має бути покладеною в основу екологічної політики на місцевому рівні? Відповідь на це питання можна отримати, якщо відштовхуватись від визначення екологічного управління, наданого Пааволою: «Екологічне управління – це створення, підтримка і зміна інститутів для врегулювання конфліктів, пов'язаних з екологічними ресурсами» [11, с. 94]. Відповідно, екологічне управління, так само, як й екологічна політика, стосується конфлікту інтересів щодо будь-якого типу екологічних ресурсів (як відновлюваних, так і невідновлюваних) або різних екологічних питань.

З урахуванням такого погляду можна стверджувати, що екологічна політика на місцевому рівні має бути зосереджена на питаннях екологічної справедливості (котра є різновидом соціальної справедливості), а не на питаннях, що стосуються ефективності експлуатації природних

ресурсів, і саме це має бути покладеним в її основу. Саме екологічна справедливість дозволяє збалансувати економічні інтереси суспільства і захист довкілля, що є, як зазначалось, однією з передумов успішної реалізації екологічної політики на місцевому рівні. Причому екологічна справедливість в контексті управління довкіллям може застосовуватися як до розподільної, так і до процесуальної справедливості [11]. Остання може стосуватися, наприклад, питань участі, що пов'язані з розподілом повноважень в органах публічної влади з метою легітимного прийняття рішень, тоді як перша, як правило, концентрується на розподілі ресурсів (енергії), а також на розподілі забруднення (відходів) [5].

Цей особливий акцент в екологічній політиці на справедливості, заснований на рівності та демократії, ґрунтується на припущенні, що економічні та екологічні цілі можуть бути фактично досягнуті комплексним чином [1]. Це припущення суперечить переконанню, що економічні та екологічні цілі суперечать один одному, а також передбачає, що досягнення екологічних цілей насправді має економічну вигоду, наприклад, з точки зору економії енергії та скорочення відходів. І навпаки існує міцний зв'язок між деградацією навколишнього середовища та економічними недорозвиненнями [1].

Тобто однією з основних цілей екологічної справедливості є розробка екологічної політики, яка також є соціально справедливою. Або іншими словами, реалізація екологічної політики не має призводити до жодних негативних наслідків для будь-яких соціальних груп, що є зацікавленими сторонами у цій політиці, а також екологічна стійкість не має загрожувати соціальній стійкості. Подібну мету можна розглядати як певний компроміс, адже вона містить потенційний конфлікт, оскільки припускає, що екологічна політика може бути і не соціальною.

Таке розуміння є відмінним від широко розповсюдженої точки зору, яку обстоює відомий дослідник Хорнборг [5] і яка поєднує екологічну економіку і традицію світ-системної теорії, заснованої Валлерштайном [13]. Хорнборг пропонує концепцію екологічної справедливості, виходячи з припущення про те, що екологічні проблеми розподіляються в суспільстві таким чином, що спостерігається нерівність у взаємовідносинах у сфері обміну, включаючи нерівність в розподілі екологічних ресурсів і нерівність в розподілі несприятливих наслідків промислового виробництва. Розуміння цієї проблеми нерівності Хорнборгом базується на концепції ексергії, яка стосується якості, а не кількості енергії, та на концепції негативної ентропії і дисипативних структур. Але у будь-якому разі не викликає сумніву той факт, що потрібні колективні зусилля для досягнення рівності і справедливості під час реалізації екологічної політики, що ґрунтуються на взаємній довірі.

Через можливий конфлікт інтересів досягти такої довіри та підтримувати її тривалий час досить непросто. Тим більше, що останнім часом багато авторів відмічають декілька тенденцій, які ще більше ускладнюють підтримку довіри. До таких тенденцій відносяться прискорення ринкових процесів і глобалізація поряд із зниженням здатності контролювати зміни, що відбуваються у зв'язку з цими тенденціями. Наприклад, ринки, які працюють з великою швидкістю, не дозволяють легко передбачити результат. Іншими словами, за високих складних умов інвестиції та всі їх наслідки не можуть бути визначені наперед. Це тягне за собою більш високий ризик і менш формальні можливості контролю, що, з одного боку, вимагає більш високої міри децентралізації, а, з іншого боку, ще більше підвищує значення довіри у сприянні співпраці в реалізації екологічної політики. Це зрозуміло, адже послаблення контролю має компенсуватися задіянням інших механізмів, зокрема, довіри, однак при цьому, як зазначалось, її підтримка ще більш ускладнюється, і ось чому.

Міштал [9] визначає глобалізацію соціальних систем як таку, що супроводжується тенденціями триваючої бюрократизації, розширенням формалізму та легалізму, що призводить до ускладнення повсякденного життя. Інший науковець, Гершон [4], описує світ, що глобалізується, як той, що супроводжується зростаючим безладом. Подібне ускладнення життя призводить до зростання індивідуальної автономії [9], а також до того, що світ стає менш передбачуваним. У свою чергу, менш передбачуваний світ зменшує реальну владу органів публічної влади, через що вони мають труднощі у підтримці довіри до них та до політики, яку вони реалізують.

Ці начебто теоретичні міркування мають цілком практичні наслідки, у тому числі для реалізації екологічної політики на місцевому рівні. Наприклад, для екологічно раціонального використання природних ресурсів, що є нинішньою глобальною тенденцією, слід здійснювати екологічну політику, яка передбачає виділення значних грошових коштів в цілях скорочення масштабів експлуатації ресурсів. Проте ця політика може підірвати довіру у відносинах з приватним сектором, оскільки негативно впливатиме на його прибутки [14]. Подібні труднощі, з якими стикаються органи публічної влади при здійсненні владних повноважень в цілях реалізації політики у різних сферах, вже призвели до появи нових форм управління, у рамках яких наголошується на необхідності перегляду функцій і повноважень органів публічної влади на користь інших акторів з приватного та третього секторів. Саме це, на наш погляд, може стати запобіжником зниження довіри у відносинах між різними акторами в процесі реалізації екологічної політики на місцевому рівні відповідно до моделі, запропонованої у першому розділі.

До двох розглянутих вище передумов успішної реалізації екологічної політики на місцевому рівні, на наш погляд, слід додати ще одну – спрямованість екологічної політики на екологічну модернізацію. Екологічна модернізація як екологічна стратегія виникла в умовах зростаючої складності світу, що вимагає підвищення конкурентоспроможності, впровадження інновацій та децентралізації ухвалення рішень у всіх сферах суспільного життя. При цьому у зв'язку із зростаючою складністю екологічна модернізація значною мірою спирається на ринок як регулюючий чинник, де невизначеність є рушійною силою прогресу [10].

Тобто ідея, що лежить в основі екологічної модернізації, полягає в прискоренні технологічного прогресу, але в той же час ґрунтується на припущенні, що екологічні проблеми можуть бути вирішені тільки за допомогою ринкових рішень, які спрямовані на підвищення продуктивності використання ресурсів. Мета, по суті, полягає в створенні так званих безпрограшних ситуацій, в яких технологічний прогрес приносить користь економіці, суспільству і довкіллю.

Висновки. Таким чином, всі три розглянуті передумови (довіра і співпраця у реалізації екологічної політики; збалансованість економічних інтересів суспільства і захисту довкілля; спрямованість екологічної політики на екологічну модернізацію) дають можливість ефективно реалізовувати екологічну політику на місцевому рівні в умовах зростання складності та невизначеності, а також забезпечувати екологічну справедливість, що має бути однією з основних цілей цієї політики.

При цьому екологічна модернізація за своєю сутністю має значний потенціал для підтримки довіри і співпраці у реалізації екологічної політики в умовах прискореної еволюції складності. Більше того, успіх екологічної модернізації, що спостерігається на практиці, можна пояснити її орієнтацією на колективістську стратегію. Йдеться про зусилля, спрямовані на усунення або зведення до мінімуму можливих конфліктів, які можуть виникнути в результаті вирішення екологічних проблем, і, отже, забезпечують надійну основу для соціальної справедливості та збереження статус-кво між експлуатованим навколишнім

середовищем і експлуатуючим людським суспільством.

Список літератури

1. Becket M. Foreword. In: Foley J. (ed.) Sustainability and social justice. Institute for Public Policy Research, London; 2004. Pp. 1-12
2. Bijlsma-Frankema K., Costa A.C. Understanding the trust-control Nexus. *International Sociology*. 2005; 20(3): 259-282.
3. Borch C. Systemic power: Luhmann, Foucault, and analytics of power. *Actual Sociology*. 2005; 48(2):155-167.
4. Gershon I. Seeing like a system. *Anthropological Theory*. 2005; 5(2): 99-116.
5. Hornborg A. Towards an ecological theory of unequal exchange: articulating world system theory and ecological economics. *Ecological Economics*. 1998; 25(1): 127-136.
6. Luhmann N. *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main; 1984.
7. Luhmann N. *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main; 1997.
8. Luhmann N. *Vertrauen* (4th edn.). Lucius & Lucius, Stuttgart; 2000.
9. Misztal B.A. Trust and cooperation: the democratic public sphere. *Journal of Sociology*. 2001; 37(4): 371-386.
10. Murphy J. Ecological modernization. *Geoforum*. 2000; 31(1): 1-8.
11. Paavola J. Institutions and environmental governance: a reconceptualization. *Ecological Economics*. 2007; 63(1): 93-103.
12. Stewart J. *Evolution's arrow: the direction of evolution and the future of humanity*. The Chapman Press, Canberra; 2000.
13. Wallerstein I. *The modern world system I-III*. Academic, New York; 1974.
14. Walter S. Understanding the time dimension in resource management. *Kybernetes*. 2008; 37(7): 956-977.
15. Wuketits F.M. Moral systems as evolutionary systems: taking evolutionary ethics seriously. *Journal of Social and Evolutionary Systems*. 1993; 16(3): 251-271

УДК 327.5(045)

ГРНТИ 11.25.91

Tsyrfya Iuliia

Ph.D. in Political Science

Associate Professor of the Chair of International Regional Studies

Institute of International Relations

of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE FOREIGN POLICY IDENTITY OF THE US: THE ROLE OF MILITARY NARRATIVES

Цырфа Юлія

кандидат политических наук

доцент кафедры международного регионоведения

Институт международных отношений Киевского национального университета

имени Тараса Шевченко, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ США: РОЛЬ ВОЕННЫХ НАРРАТИВОВ

Summary. The formation of the US foreign policy identity is analyzed in terms of the impact of military narratives on the construction of this social and political phenomenon. Not only authorities, but also individuals involved in military campaigns are found to produce individual narratives, while influencing the formation of the identity of society. In this case, the authorities try to involve such discourses into a single state ideology by using separate symbols and norms. Taking into account the importance of symbolic interactionism to build the collective identity of the population, the state can add individual military symbols to its own ideology, while turning them into integral attributes of the public life. However, such a policy of forming the foreign policy identity of the state may fail in the event of unsuccessful military actions that, therefore, would require new transformations of the phenomenon being under study.

Резюме. Осуществлен анализ формирования внешнеполитической идентичности США с точки зрения влияния военных нарративов на становление данного социально-политического конструкта. Выявлено, что не только власть, но и отдельные индивиды, причастные к военным кампаниям, способны продуцировать отдельные нарративы, одновременно влияя на формирование идентичности социума. В таком случае власть пытается привратить эти дискурсы в часть единой государственной идеологии, используя отдельные символы и нормы. Пользуясь значимостью символического интеракционизма для выстраивания коллективной идентичности населения, государство может добавлять к собственной идеологии отдельные военные символы, превращая их в неотъемлемые атрибуты общественной жизни. Однако такая политика по формированию внешнеполитической идентичности государства может оказаться провальной в случае неудачного хода военных действий, что, следовательно, потребует новых трансформаций исследуемого феномена.

Keywords: foreign policy identity, state, US, narrative, society, military actions, Iraq War.

Ключевые слова: внешнеполитическая идентичность, государство, США, нарратив, социум, военные действия, война в Ираке.

Постановка проблемы. Учитывая универсальность, убедительность существования и комплексность национальной идентичности, возникающей за счет абстрактных мультиуровневых условий ее конструирования, большинство исследователей постмодерных международных отношений до сих пор считают ее гораздо более мощной и долговечной, чем другие разновидности коллективных идентичностей [11, с. 175]. Более того, сегодня национальная идентичность имеет особое значение для граждан отдельных государств. Но, по мнению В. Бисли, ни в одной стране Европы не проживает столько разных групп людей, которые считают себя частью единого демоса, как в США: при этом, только в Соединенных Штатах противоречия, скрытые в недрах этого единства, являются настолько выраженными и очевидными [1, с. 24]. По данным

социологических исследований, в 2014 году 67% опрошенных в стране респондентов отметили, что «быть американцем – важнейший аспект их жизни», а не менее 90% лиц назвали свое отношение к США очень патриотическим или отчасти патриотическим [13, с. 2625].

По сути, американцы апеллируют к своей национальной идентичности со времен Войны за независимость США (1775-1783 годы). Однако, не имея собственных исторических корней и доминирующего этноса, Соединенные Штаты лишены национальных признаков, а потому идентичность населения этого государства может считаться типичным примером социально-политического единения, базирующегося на общих принципах, среди которых «индивидуализм, понимание необходимости тяжелой работы и готовность к ней, вера в верховенство права,

свобода и равенство» [4, с. 846]. Среди других американских ценностей можно назвать наличие возможностей развития для всех граждан и ограниченное вмешательство власти в их частную жизнь, республиканский дух, этнокультурализм и корпоративизм [4, с. 858-859]. От американцев, в свою очередь, чиновники ожидают выработки чувства любви к своей стране и покорного, солидарного отношения к действиям власти. В свое время Ф. Рузвельт назвал это явление «американизмом», который считал «делом ума и сердца», а не результатом расовой принадлежности и исторической преемственности: по его мнению, быть хорошим американцем означает лояльно относиться к своему государству, а также к его свободе и демократии [10, с. 37].

Задачи исследования. Поскольку в настоящее время можно говорить не о национальной, а о внешнеполитической идентичности США, ключевой задачей нашей статьи является анализ данного типа идентичности и определение ее ключевых маркеров для этого государства, в частности, роли и значения военных нарративов в процессе ее конструирования.

Методика исследования. В ходе своего исследования автор использовал историко-теоретический анализ, направленный на выявление методологических принципов и логических связей между основными понятиями нарративного подхода; сравнительный метод; критический анализ; и синтез.

Основные результаты исследования. Сегодня нельзя не отметить тот факт, что идеологическая составляющая внешнеполитической идентичности США является очень мощной: человек даже может не называть себя американцем, если не признает определенных ценностей этой страны, однако остается им. Такая ситуация абсолютно невозможна, например, в Великобритании или Швеции, ведь идентичности европейских государств, в отличие от внешнеполитической идентичности Соединенных Штатов, тесно связаны с их территориями, а не с какими-то «идеологическими обязательствами». То есть американец – это человек, который, оставив все древние предубеждения и манеры, обновляет их формы за счет нового образа жизни, который им воспринимается, действий власти, которым он подчиняется, и тому рангу, который он получает [6, с. 18].

В. Бисли выделяет четыре ключевые характеристики внешнеполитической идентичности США:

- 1) наличие американской миссии – задачи, которая возложена на Соединенные Штаты Богом для построения рая среди диких земель, ведь американский народ избран Богом;
- 2) жажда США к расширению их территории, которое озаглавлено судьбой;
- 3) наличие американской идеи (равенство, свобода, права человека и согласие населения с действиями власти);

- 4) американский дух, сложившийся на основе сочетания религиозных верований, научной и секулярной рациональности, идеализма и перфекционизма, равенства, самоуверенности, толерантности к многообразию и внешнего конформизма [1, с. 26-36].

Конечно, сейчас все еще существуют определенные препятствия на пути к полному внедрению этих идей в жизнь: проблема разнообразия, экономические перепады, недостаток равенства возможностей и вызовы общества постмодерна, возникающие вследствие постепенной эрозии связей человека современного типа с представителями традиционных сообществ, являются и причиной, и следствием экстенсивной социальной мобильности, индивидуализации, анонимности и распространения исключительно меркантильных общественных отношений [1, с. 38-40]. Однако после террористических атак 11 сентября 2001 года на США руководство этого государства стремилось показать населению свою «идейность», призывая граждан к устранению имеющихся общественных различий за счет утверждения ряда взглядов, определенных на уровне всей страны [1, с. 150]. Уже в первые недели после упомянутых событий 2001 года лидеры американского политикума начали публично подчеркивать исключительную мощь ценностей Соединенных Штатов и американцев как таковых. Их деятельность была направлена на усиление коллективной идентичности населения, ведь именно оно могло обеспечить легитимизацию внешнеполитической идентичности государства, будучи монолитным социумом, который развивается на основе прочной привязанности к единой политической общности.

После сентябрьских событий 2001 года потенциальная угроза террористических атак на США действительно превратилась в абстрактную опасность для их населения. Охваченные чувством незащищенности, люди возлагали надежды на Президента для получения морального облегчения после этих событий. Существование неизвестной и непредсказуемой угрозы терроризма заставляло людей принимать их релятивную идентичность с целью формирования чувства принадлежности и защищенности. Война в Ираке (2003-2011 годы) стала идеальной ситуацией для созерцания процессов конструирования и реформирования внешнеполитической идентичности Соединенных Штатов по политическим мотивам перед лицом «невидимой» угрозы терроризма.

Поэтому можно утверждать, что с начала XXI века процесс формирования внешнеполитической идентичности США опирался на:

- 1) утверждение американских ценностей и идеалов, основанных на «мифологизации» индивидуализма, свободы и равенства;
- 2) подтверждение международной мощи и доминирования США за счет обновления восприятия населением своего государства в

качестве сверхдержавы, которое формировалось веками;

3) акцентирование на необходимости единения американцев вокруг идеологической и расовой проблематики – вопросов, созвучных властной риторике по установлению единства в многообразии;

4) снятие вины за террористические атаки 11 сентября 2001 года с США и параллельное подчеркивание единения других государств мира в рамках антитеррористической кампании в поддержку действий официального Вашингтона, то есть позиционирование Соединенных Штатов в роли своеобразного морального лидера на глобальном уровне;

5) демократизацию «врага», ставшую основой для представления уже известного дискурса на тему добра и зла, который достаточно эффективно применялся американскими властями во время «холодной войны».

Так, во время войны в Ираке власти США постоянно манипулировали общественным мнением. Высокоставленные чиновники задавались вопросом определения идеального гражданина и так называемой «американской манеры поведения». Сущность миссии Вооруженных Сил США в Ираке была частично неизвестна простым солдатам. Следовательно, только анализ содержания сообщений и документов представителей политических и военных элит позволял определять дальнейший ход военных действий. Администрации президентов Дж. Буша-младшего и Б. Обамы поощряли идентификацию американцев с единой группой – населением Соединенных Штатов. Распространение такого ориентирования вызвало сомнения относительно предыдущих и вновь сконструированных «Я» отдельных членов социума, а также скептические настроения относительно единого «Мы»-ощущения американцев. Те из них, которые с недоверием относились к политике власти, часто считались «плохими американцами» или даже «предателями» и, следовательно, вынуждены были возвращаться к нарративам национальной идентичности. Хотя, вследствие социального смущения, нестабильности и противоречий, которые возникали в обществе, чаще всего имея этническую или религиозную природу, вопрос коллективной идентичности населения США и, соответственно, внешнеполитической идентификации этого государства также подвергался сомнению [1, с. 17-18].

Несмотря на то, что устные и письменные, формальные и неформальные нарративы политических лидеров играли решающую роль во время трансформации внешнеполитической идентичности США, значение индивидуальных попыток определения этого феномена также нельзя игнорировать. Поскольку индивидуальные нарративы продуцируются в гораздо больших количествах, часто считаясь «политически

нейтральными» и, следовательно, даже аутентичными, общество может обращаться к ним, несмотря на то, что некоторые из таких дискурсов являются по своей сути «контрнарративами» по отношению к официальным политическим лозунгам [5, с. 79].

Авторы таких нарративов пытаются привлечь внимание широких слоев населения к актуальным событиям современности; избежав недоразумений, оправдать или, наоборот, раскритиковать индивидуальное или коллективные действия власти; осветить события, которые замалчивались или известны незначительному количеству лиц; выявить определенные поступки, достижения, препятствия, существующие на пути развития государства и тому подобное. Эти субъекты пытаются приобщиться к социальной жизни, чтобы иметь возможность «взаимодействовать с историей», возглавить отдельное общественное движение/течение или даже стать родоначальниками собственной идеологии. По окончании войны в Ираке к таким лицам часто принадлежали именно американские военные, чей опыт боевых действий позволял им рассказать о том, что война делает с людьми и какова цель этих людей во время вооруженных конфликтов. Освещение индивидуальных нарративов стало для них важным атрибутом самореализации и формирования самосознания. То есть они получили существенное основание для того, чтобы отбросить нежелательные для них идентичности, заявить о конструировании новых тождеств или объявить о наличии сформированных индивидуальных идентитетов.

Нарративы, связанные с войной в Ираке, создали в американском обществе культурное пространство, в пределах которого могут наблюдаться процессы конструирования идентичности людей с различным военным опытом. Иногда в таком культурном пространстве национальная идентичность может доминировать над прописанными «Я»; авторы индивидуальных нарративов могут обращаться к собственному внутреннему миру, артикулируя сущность травм, полученных во время военных действий, для самоисцеления; отдельные лица определяют влияние изменений в ходе военных действий на практический процесс формирования коллективной идентичности, одновременно игнорируя такое влияние за счет представления новых дефиниций индивидуальных и коллективных «Я». Однако цели авторов индивидуальных нарративов, связанных с войной в Ираке, были гораздо сложнее, чем задачи по освещению военных действий в прошлом. Конструирование индивидуальных «Я» в рамках нарратива осложнялось, поскольку существующая внешнеполитическая идентичность США (которая утверждается за счет многочисленных персональных идентичностей) способствовала транснационализации военных действий, содержание которых, к тому же, испытывало

существенное влияние информационных потоков и коммуникативной активности на международном уровне.

Следовательно, в начале XXI века категории «американец», «не американец», «патриот», «предатель», «враг», «союзник», «хороший парень» или «плохой парень» не имели фиксированного качественного наполнения. Определения каждого термина постоянно менялись. Так называемая объективная истина, которая представлялась властными структурами, потенциально могла измениться в любое время на основе новых задекларированных дискурсов. Каждый человек мог быть отнесен к любой из вышеуказанных категорий. Власти США не только контролировали процесс формирования общественной идентичности, но и устраняли влияние отдельных индивидуальных идентичностей, которое могло иметь определенные деструктивные последствия для внешнеполитической идентичности государства. Американские лидеры говорили о погибших во время военных действий как о центральном символе внешнеполитической идентичности Соединенных Штатов (к тому же, совершенно не связанном с противоречивыми ценностями классов, этносов, религий или регионов), с помощью которого можно было представить пример человека, который хочет служить своему государству и даже способен умереть за него.

Стоит отметить, что так называемый этносимволизм, который отражал все ужасы и потери военных действий, был присущ американской политической жизни еще раньше. Так, по окончании Первой мировой войны американцы чествовали «неизвестного солдата», который был убит во время очередной битвы на территории Франции. Похоронив неопознанное тело в определенной могиле на территории Арлингтонского национального кладбища в знак почтения всех погибших солдат, власти США пытались таким образом выразить военным признательность от имени всех американцев; посмертно вручить им награды; посвятить стихи и панегирики. Благодаря таким действиям должностных лиц в глазах рядовых граждан среднестатистический солдат приобретал статус «уникального американца», который оставался за пределами расовых, религиозных, классовых или региональных противоречий, отстаивая идентичность всего государства. Такие важные политические и военные фигуры как Президент В. Гардинг или Генерал Дж. Першинг чествовали неизвестного солдата за его мужество, жертвенность и преданность американскому народу: как результат, тысячи граждан приходили к его могиле, чтобы выразить уважение подвигам всех военных, а его образ превратился в пример для подражания, успешно укоренившись в традиционном мировосприятии населения [8, с. 154-165].

В принципе, подобная ситуация является ярким примером символического интеракционизма. По убеждению В. Парилло, символическое взаимодействие объединяет определенные символы и дефиниции, которые применяются людьми во время налаживания коммуникации между ними [7, с. 12]. Поскольку на территории США распространено универсальное понимание правил использования, например, национального флага, общеизвестным является тот факт, что он должен развеиваться на флагштоке в любое время, кроме чрезвычайных ситуаций, которые могут быть источником опасности для жизни людей или их имущества. Следовательно, в случае нарушения данных предписаний отдельный индивид может вмешаться в процесс социального конструирования реальности других лиц. В состоянии замешательства эти люди часто могут действовать компрометирующим их образом: кто бы не решил спустить флаг с флагштока, его/ее действия будут противоречить существующим в обществе нормам и, следовательно, привлечение этого чрезвычайно мощного символа будет восприниматься исключительно в качестве политического акта, который, к тому же, является крайне непатриотичным. Понимая специфику концепта символических интеракций, люди опасаются действовать подобным образом, ведь все социальные знания, которые они получали ранее, могут быть использованы с помощью методов, которые не имеют никакого значения для становления их «Я».

Используя ситемный подход, Г. Блумер рассматривал символический интеракционизм как особый определенный характер взаимодействия, которое имеет место между человеческими существами. Специфика такого взаимодействия заключается в том, что люди интерпретируют действия своих визави или «дают оценку» их поступкам вместо того, чтобы всего-навсего реагировать на деяния друг друга. «Ответы» одних лиц на определенные действия других не формируются спонтанно, а базируются на значениях, которые они приписывают данным действиям. Соответственно, своеобразным «медиатором» межличностных интеракций всегда выступают символы, трактовки, убеждения и значения, приписываемые обществом определенным поступкам. Сущность подобной медиации эквивалентна привлечению процесса интерпретации в промежутке между определением стимула и предоставлением адекватного ответа на поведение определенного человека [2, с. 180].

Символический интеракционизм, таким образом, основывается на идее о том, что идентичность как отдельный феномен – это социальный конструкт. Индивиды могут сотрудничать или конфликтовать друг с другом; быть толерантными или равнодушными друг к другу; иногда подчиняться жестким правилам во время своих взаимодействий; или участвовать в «свободном проявлении» многозначных

характеров [2, с. 54]. Интеракции происходят не только между отдельными индивидами и социумом: люди также взаимодействуют с их собственными «Я».

Для того, чтобы понять динамику формирования идентичности групп, символический интеракционизм рассматривает «Я» отдельных индивидов и общество в целом в качестве «продуктов» символической коммуникации. В этом контексте презюмируется, что люди обладают способностью к мышлению, которая выстраивается на основе социальных взаимодействий. Они изучают значение и символы благодаря общественным интеракциям и способны изменять их при других обстоятельствах, то есть взаимодействуя с новыми для них людьми [2, с. 2]. Общие символы – объекты (включая «Я» отдельных индивидов), которые имеют единственное значение для всех участников группы, – это ключ к возникновению коллективной идентичности. Значение объекта определяет его природу. К тому же, это значение не может считаться *a priori* присущим объекту, поскольку возникает на основе первичной готовности индивида совершить определенные действия по отношению к этому объекту. То есть оно определяет сущность действий лица касательно данного объекта [2, с. 68-69].

Значения, которые приписываются объектам, могут меняться со временем. Поэтому для того, чтобы понять группу людей, следует знать ценность и значения, которые приписываются ее объектам [2, с. 69]. С целью налаживания эффективных внутргрупповых интеракций нужно перманентно осмысливать и переосмысливать видения группы, формирующиеся относительно индивидов как отдельных объектов, и трансформировать определенные действия с тем, чтобы они соответствовали нормам и символическим образцам поведения, имеющимся в рамках данной группы.

Итак, если кто-то пытается определить «идеальную» идентичность группы, он/она, делая это, может замалчивать или преуменьшать значимость отдельных действий, фактов и мотивов для того, чтобы удостовериться, что именно он/она действительно является идеальным членом этой группы. Даже в случаях, когда определенный адресат не принимает индивидуальной идентичности, которая приписывается ему социумом, отдельный адресант может убедить других в наличии этой идентичности: как результат, отношение общества к данному адресату меняется. Например, даже если американцы, которые критически относились к войне в Ираке, не считали себя «предателями» своего народа, после того как Президент Дж. Буш-младший заявил, что все, кто не поддерживает действия власти, автоматически становятся союзниками террористов [9], некоторые граждане США стали воспринимать оппозиционно настроенных к

действиям чиновников лиц как предателей, которые помогают террористам и способствуют их деятельности.

Адресанты влияют на трансформацию процессов привлечения отдельных индивидов к политической и социальной жизни страны и исключения из нее других [12, с. 97]. Их нарративы, однако, могут быть манипулятивными по своей сути или, наоборот, являться продуктом других манипуляций. По мнению Э. Смита, социальное конструирование также может участвовать в традиционных процессах формирования идентичности общества, базирующихся на манипулировании сознанием [11, с. 111]. Можно утверждать, что в таких случаях источником манипуляций становятся значимые «Другие», а лица, которые являются объектами их манипуляций, могут даже не догадываться о том факте, что их социальные «Я» были сформированы не в результате независимого, сознательного выбора. Манипулятивные практики используются для регулирования социального поведения, поскольку несоответствие последнего с выработанными в обществе канонами влечет за собой определенный вид наказания для отдельных индивидов. С точки зрения И. Гоффмана, большинство членов определенной группы (например, населения страны) пытаются прилагать усилия, чтобы избежать такого наказания. Используя театральное представление в качестве метафоры, он пытается проанализировать презентацию отдельных «Я» индивидов перед значимыми для них «Другими». В процессе такого «представления» лицо, которое не выполняет условий неформального соглашения по поддержанию своей идентичности как члена определенного коллектива, критикуется другими членами этого коллектива, которые в конечном итоге лишают его членства в нем во избежание подобной ситуации в будущем, ведь это напрямую угрожает идентичности сообщества [3, с. 51]. Как следствие, чтобы избежать критики или обвинений в свой адрес, члены социума приобщаются к определенным «совместным действиям» этой группы и, следовательно, поддерживают ее идентичность.

Выводы. Таким образом, получая определенную субъектную позицию в обществе и поддерживая его идентичность, индивид начинает исповедовать и определенную государственную идеологию, вырабатываемую с помощью нарративов власти. Американские чиновники, которые определяют и изменяют сущность внешнеполитической идентичности США с целью создания общественной атмосферы, в которой все их внешнеполитические шаги могут быть реализованы на практике, часто обращаются к военным как к субъектам для насаждения их идеологии. Именно они, имея существенный авторитет в рамках социума, могут распространять данную идеологию среди населения, поднимая рейтинги власти и, следовательно, обеспечивая

поддержку внешнеполитической идентичности государства. Хотя, будучи часто выигрышной, данная стратегия иногда может давать сбой, как это произошло во время войны во Вьетнаме (1965-1973 годы). Следовательно, военные могут быть субъектами ретрансляции властных нарративов только в течение короткого периода времени. Особенно, если военная кампания, которую ведет государство, оказалась неудачной.

Список литературы:

1. Beasley V. *You, the People: Presidential Rhetoric and American National Identity*. College Station, TX: Texas A&M University Press; 2004.
2. Blumer H. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.; 1969.
3. Goffman E. *The Presentation of Life in Everyday Life*. New York: Anchor Books; 1959.
4. *Handbook of Identity Theory and Research* // Ed. by S. J. Schwartz, K. Luyckx, V. L. Vignoles. New York: Springer; 2011.
5. Hogan J. *Gender, Race and National Identity: Nations of Flesh and Blood*. New York: Routledge; 2009.

6. Lipset S. M. *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*. New York: W. W. Norton; 1996.

7. Parillo V. N. *Understanding Race and Ethnic Relations*. Boston: Pearson; 2008.

8. Piehler G. K. *Remembering War the American Way*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press; 1995.

9. President Bush's Address to a Joint Session of Congress and the Nation / *The Washington Post*; 20 September 2001. URL: https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html

10. Schlesinger A. M. *The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society*. New York: Norton; 1993.

11. Smith A. D. *National Identity*. London: Penguin Books; 1991.

12. Smith S., Watson J. *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*. Minnesota: University of Minnesota Press; 2001.

13. Smith T. W. *General Social Surveys, 1972-2018: Cumulative Codebook*. Chicago: National Opinion Research Center; 2019.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Satybaldin Azimkhan

d.e.s., prof, academician NAS RK,

*Institute of Economics of the Committee of science
of the Ministry of education and science of the Republic of Kazakhstan,
Republic of Kazakhstan, Almaty, st. Kurmangazy, 29*

Ruzanov Rashid

*Phd, Institute of Economics of the Committee of science
of the Ministry of education and science of the Republic of Kazakhstan,
Republic of Kazakhstan, Almaty, st. Kurmangazy, 29*

THE MECHANISMS OF USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN ANTI-CORRUPTION ¹

Сатыбалдин Азимхан

доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК,

*Институт экономики Комитета науки Министерства образования и науки
Республики Казахстан, г.Алматы, ул.Курмангазы, 29*

Рузанов Рашид

кандидат экономических наук,

*Институт экономики Комитета науки Министерства образования и науки
Республики Казахстан, г.Алматы, ул.Курмангазы, 29*

МЕХАНИЗМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ КОРРУПЦИИ

Abstract. The article discusses the various mechanisms of using information and communication technologies in anti-corruption. The authors revealed the system of relationships in the implementation of "electronic government", its basic provisions for full functioning. Meanwhile, the various models were studied: Anglo-American, Continental-European and Asian. Each of them takes into the account the specific features of the structure and traditions of governance, as well as the cultural affiliation of the countries. The authors noted that no matter how different the approaches of "electronic government" differs, its influence on overcoming corruption has great prospects, since it provides transparency of services, feedback with government structures, excludes opportunities for illegal actions, etc.

Аннотация. В статье рассмотрены различные механизмы использования информационно-коммуникационных технологий в противодействии коррупции. Авторы раскрыли систему взаимоотношений при внедрении «электронного правительства», его базовые положения для полноценного функционирования. При этом были изучены различные модели: англо-американская, континентально-европейская и азиатская. Каждая из них учитывает специфические особенности структуры и традиции управления, а также культурную принадлежность стран. Авторами отмечено, что как бы не отличались подходы «электронного правительства», но ее влияние на преодоление коррупции имеет большие перспективы, поскольку она обеспечивает прозрачность услуг, обратную связь с государственными структурами, исключает возможности для противоправных действий и т.д.

Keywords: *corruption, model, "e-government", public services, counteraction.*

Ключевые слова: *коррупция, модель, «электронное правительство», государственные услуги, противодействие.*

Исследование зарубежной практики свидетельствует, что важными средствами борьбы с коррупцией являются регламентация и стандартизация процессов предоставления услуг государственными органами гражданам и бизнесу и автоматизация административных процессов. Для достижения этих целей более широкие возможности создает использование новых информационных технологий, которые позволяют формализовать процедуры, автоматически контролировать исполнение процедур,

максимально физически исключить чиновников из процесса предоставления услуг гражданам и бизнесу. Эти подходы сегодня реализуются, в частности, через развитие систем электронного правительства.

Электронное правительство – это новый способ взаимодействия на основе информационно-коммуникационных технологий.

В основе построения «электронного правительства» лежит выделение ключевых сфер взаимоотношений (рисунок 1):

¹ «This research is funded by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP08856570, Project Leader - Panzabekova A. Zh.)»

- между государственными службами и гражданами (G2C - government-to-citizen),
- между государством и частными компаниями (G2B - government-to-business),

- между различными государственными органами и уровнями государственного управления (G2G - government-to-government).

Рисунок 1 – Сферы взаимоотношений в модели «электронного правительства»

В середине 1990-х годов многие страны столкнулись с проблемами низкой эффективности работы государственных органов управления, в числе которых большие расходы, задержки в принятии решений, плохое управление, коррупция и т.п. В тот же период развитие информационных технологий позволили реализовать идею «электронного правительства».

Изначально «электронное правительство» подразумевало систему предоставления государственных услуг через Интернет, применение электронного документооборота в органах власти и прочие технологические процедуры, снижающие нагрузку на госаппарат. Но практика показала, что система «электронного правительства» имеет большие широкие возможности. Поэтому позднее термин приобрел дополнительную нагрузку – выстраивание новой системы взаимоотношений с населением.

Создания электронного правительства базируется на ряде положений:

- децентрализация, которая предполагает передачу полномочий на региональный и местный уровни управления с целью уменьшения затрат;
- повышение ответственности государственного сектора, внедрение механизмов борьбы с коррупцией;
- улучшение управления ресурсами, повышение эффективности использования человеческих, финансовых и других ресурсов;

- использование ИКТ для управления информацией в государственном секторе.

Системы электронного правительства разрабатываются для улучшения деятельности правительства, правоохранительных органов, судебной системы, повышения качества предоставляемых государственных услуг, а также создают хорошие возможности для сокращения коррупционных рисков путем исключения прямых контактов потребителей и исполнителей услуг[1]. Особенно важную роль системы электронного правительства показали и показывают свою необходимость и важность в период пандемии Covid-19. В начальный период локдаунов и ограничений передвижения населения, когда коммуникация общества, бизнеса и государства в основном переместилась в сферу онлайн наблюдалась сильнейшая нагрузка на систему электронного правительства. Но это была проверка на надежность, которую они прошли. Появилась также дополнительная функция этой системы. Помимо того, что она исключает возможность коррупционных условий, также обеспечивает безопасность населения от заражения.

Варианты систем различны и зависят от конкретных условий, системы взаимоотношений между властью и обществом и менталитета.

В настоящее время выделяют три основные модели построения электронного правительства:

- континентально-европейскую (страны Западной, Центральной и Восточной Европы);
- англо-американскую (США, Канада, Великобритания);
- азиатскую модель (Сингапур, Южная Корея).

В реализации континентально-европейской модели электронного правительства большое влияние имеет наличие надгосударственных институтов (Европарламент, Еврокомиссия, Европейский суд), рекомендации которых обязательны для исполнения всеми странами Европейского союза; высокая степень интеграции европейских стран и жестким законодательством, регулирующим информационные отношения и информационные потоки, циркулирующие в европейском информационном пространстве. В 1994 г. Европейской Комиссией было принято решение об общественном доступе к своим документам, обеспечении прозрачности европейских институтов.

Согласно Амстердамскому договору (1997 г.) любой гражданин Европейского союза, любое физическое или юридическое лицо, официально проводящее свою деятельность в любой из стран Евросоюза, имеет право на доступ к документам европейских институтов власти (Парламента, Совета Европы и Комиссии) [2]. Это стало новым этапом в процессе формирования открытости и доступности государственных решений для всех граждан.

Правовая база для электронного правительства представлена в виде Директив Европейской комиссии, обязательных для внедрения странами-участниками. Поэтому во всех странах ЕС приняты законы, касающиеся электронных цифровых

подписей; электронной торговли; защиты данных; государственных заказов.

В 2001 г. в Брюсселе на европейской конференции «e – Government Applications: From Policy to Practice» на уровне министров и государственных секретарей 28 стран Европейского Союза были сформулированы основные приоритеты электронного правительства, среди которых:

- развитие Интернет-услуг для доступа к сектору общественной информации;
- повышение прозрачности;
- вовлечение граждан и бизнеса в интерактивный образ жизни;
- полный охват информационно-коммуникационными технологиями деятельности администраций разного уровня;
- использование электронной подписи и открытого доступа к прикладному программному обеспечению;
- формирование и развитие электронных рынков для сектора государственного снабжения и закупок [3].

Создание электронного правительства предоставляет населению и бизнесу новые возможности. Согласно Зеленой книге о доступе и использовании информации государственного сектора, услуги электронного правительства включают следующие категории: информационные услуги, коммуникационные услуги, транзакционные услуги, которые охватывают три области - повседневную жизнь людей; телеадминистрацию или телеуправление; участие в политической жизни (таблица 1).

Таблица 1

Услуги электронного правительства

Области использования	Информационные услуги	Коммуникационные услуги	Транзакционные услуги
Повседневная жизнь людей	Информация по работе, домашнему быту, образованию, здравоохранению, культуре транспорту окружающей среде и т. д.	Дискуссии по решению вопросов, относящихся к повседневной жизни людей	Например, заказ билетов, курсы валют и др.
Теле-администрация	Справочники государственных служб Руководства по административным процедурам, государственные и общественные регистры и базы данных	Контакт с государственными инстанциями по электронной почте	Электронное заполнение обязательных форм
Участие в политической жизни	Законы, парламентские материалы, политические программы, консультативные документы, основная информация о процессах принятия решений	Обсуждение при решении политических проблем, контакты с политиками по электронной почте	Референдумы, выборы, опросы общественного мнения
Примечание – Источник [4]			

В европейской модели электронного правительства можно выделить приоритетные

виды услуг, оказываемых населению и бизнесу (рисунок 2).

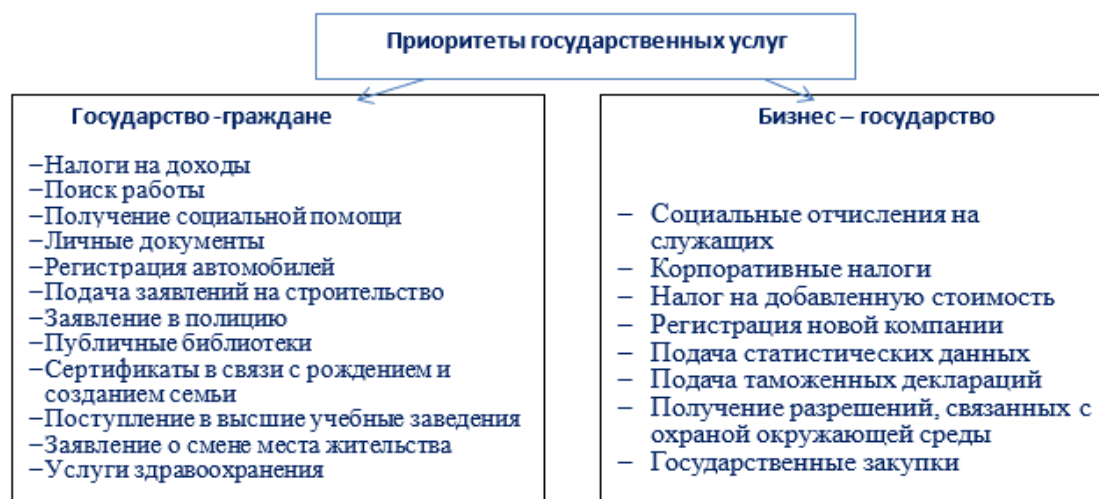

Рисунок 2 – Приоритетные государственные услуги ЕС

Англо-американская модель. Американская модель во многом отличается от европейской, что обусловлено и структурой, и традициями государственного управления в США. Американская модель функционирует на основе документа «Стратегия электронного правительства (E-Government Strategy)». Стратегия нацелена на повышение эффективности работы федерального правительства такими способами, как: упрощение информационного сервиса; исключение дублирующих друг друга и избыточных уровней правительственного управления; облегчение поиска информации и получения услуг от федерального правительства для граждан, предпринимателей, правительственных и федеральных служащих; нацеленность правительственных структур на быстрое удовлетворение потребностей граждан; создание условий для претворения в жизнь других инициатив федерального правительства по повышению эффективности его деятельности.

Методология, используемая в США, активно используется в других странах. Создание американского электронного правительства началось в 1990-ые гг. и прошло ряд этапов:

1. Этап возникновения - создание веб-сайтов правительственных ведомств, с ограниченной общей и статической информацией.
2. Этап развития - переход к постоянному обновлению информации на ведомственных сайтах.
3. Этап интерактивности - возможность отправления ведомствам информации с помощью электронных форм, общения с должностными лицами по электронной почте, отправление запросов и получение ответов.
4. Этап проведения транзакций - возможность платить за получаемые услуги, используя систему электронных платежей.
5. Этап интеграции - полная интеграция электронных функций и услуг в рамках всего правительства.

По мере информатизации госсектора в США создавались основные системообразующие

компоненты электронного правительства - электронные системы платежей, системы электронного документооборота, системы электронной торговли и пр. Американское правительство постепенно становится крупнейшим потребителем информационных технологий (техники, программных средств и пр.) в стране. Его расходы на высокотехнологичные решения оцениваются в 40–50 млрд. долл. в год.

Согласно разработанной стратегии, одной из главных целей развития e-Government является сокращение масштабов, а в идеале и полное искоренение дублирования одних и тех же функций в разных правительственных агентствах для того, чтобы облегчить гражданам доступ к ним и сократить расходы на содержание избыточных служб и ведомств.

В настоящее время особое внимание федеральное правительство США уделяет:

- электронной торговле между государственными организациями и министерствами, конкурсным электронным торгам на поставки товаров и услуг для удовлетворения государственных нужд;
- доступу населения к правительственной и административной информации;
- использованию смарт-карт, в том числе в федеральном правительстве;
- решению различного рода задач, в частности получению официальных документов через правительственные Web-сайты, оплате налогов, предоставлению статистической информации о работе государственного аппарата населению и др.;
- применению ИКТ в медицине и здравоохранении.

Федеральным законодательством регулируются лишь некоторые технические аспекты, а остальные определяются законами штатов или рассматриваются в контексте федеральных стандартов архитектуры госпредприятий (Federal Enterprise Architecture).

Канада также активно приняла идею создания e-Government в первые годы зарождения этой тенденции. Проект создания e-правительства в Канаде включал три этапа и четыре контура: сайт Канады; информационный портал, объединяющий подпорталы; промежуточное программное обеспечение, включающее поисковую машину, системы автоматизации бизнес-процессов, системы интеграции приложений и данных; инфраструктурное ПО, состоящее из системы управления бумажными и электронными документами, электронного хранилища и системы управления базами данных. Сегодня канадские власти работают и напрямую взаимодействуют с населением посредством информационного портала, объединяющего до 500 Интернет-сайтов.

В 1994 году Канада была одним из пионеров в решении проблемы открытого доступа к информации государственных структур. В последние 10 лет эта тенденция стала быстро набирать позитивную динамику. Если к 2014г. только 46 стран создали порталы открытых государственных данных (ОГД), то в 2020 году их стало 153.

Азиатская модель опирается на специфический стиль управления, культуры и иерархическую систему государственного управления. Разработка проектов электронного правительства азиатских странах была ориентирована в первую очередь на внедрение информационно-коммуникационных технологий в систему культуры и образования (Южная Корея, Малайзия).

В Малайзии управление экономикой опирается на модель централизованного стратегического планирования, которая лежит в основе пятилетних планов социально-экономического развития страны. Только с 1998 по 2001 год здесь было разработано семь инициатив и выделены пять областей "электронного прорыва": электронный суверенитет, электронные общественные услуги, электронное сообщество, дистанционное обучение, электронная экономика.

В 2002 г. была создана платформа дистанционного обучения, разработанная для любых форм образования – обязательного, дополнительного, очно-заочного, для системы повышения квалификации и т.д., девизом которой стало - предоставление образовательных услуг в любом месте и в любое время [5].

Малайзия имеет опыт и навык борьбы с коррупцией с помощью «электронного правительства». В Малайзии существует Малайзийская Антикоррупционная Академия (МАСА), первая в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Она является ветвью Малайзийского антикоррупционного Агентства и действует с декабря 2005 года. Успехи Малайзии в деле борьбы с коррупцией во многом связаны с тем, что действующее Антикоррупционное агентство, а также его подразделение - Антикоррупционная Академия - основные усилия сосредоточили на

превентивных мерах. Антикоррупционная Академия имеет собственный преподавательский состав и штат сотрудников по обеспечению деятельности для проведения обучающих программ, а также четыре Департамента: Академический, Исследовательский, По развитию и Центр международного обучения. В Малайзии практически побеждена административная коррупция, чему способствовало проведение комплексной политики по трем направлениям:

- внедрение стандартов государственных услуг;
- строгое соблюдение этических норм государственными служащими;
- повышение заработной платы государственных служащих.

На постоянной основе проводятся исследования и соцопросы путем «хождения в народные массы», что способствует формированию негативного отношения населения к коррупции [6].

Наиболее крупным проектом является проект «Multimedia Super Corridor» («MSC»). Проект был разработан для создания глобального справочного центра в сфере производства мультимедиа. Правительство Малайзии оснастило ключевые участки проекта «MSC Malaysia» глобальными высокоскоростными телекоммуникационными и логистическими сетями.

Одна из лучших систем «электронного правительства» разработана в **Южной Корее**, что неоднократно подтверждается топовыми местами в мировых рейтингах оценки развития «электронного правительства». Решение о разработке инфраструктуры и базы электронного правительства в Южной Корее было принято в 1987 году. Благодаря этой системе жители страны могут совершать практически все операции, не выходя из дома: начиная от покупок в магазинах и заканчивая оплатой счетов и оформлением документов. В общественных местах можно увидеть специальные терминалы, в которых легко найти нужную информацию или распечатать любую справку. Несколько лет назад в госсекторе страны была введена 100-процентная система электронного документооборота.

В течение 2001-2007 гг. корейские власти реализовали порядка 50 проектов, позволивших Корее стать одной из самых передовых стран в области государственного управления. Среди наиболее успешных проектов следует упомянуть следующие:

- разработка универсальной административной системы, нацеленной на автоматизацию процессов в области управления персоналом, финансов и аудита, бюджетирования, электронного документооборота и местного самоуправления;
- улучшение взаимодействия между государственными ведомствами всех уровней, интеграция и распределенное использование

межсекторных баз данных, систем дигитализации, обработки и хранения государственных документов, предоставления государственных онлайн-услуг;

- разработка электронной службы таможенного оформления (UNI-PASS), системы электронных закупок и тендеров (KONEPS), электронной системы патентирования (KIPO-NET), электронной налоговой службы (HTS) и многих других;

- создание универсальной онлайн-платформы государственной службы (Government for Clients), интернет-портала по оказанию услуг для бизнеса (Government for Business), всекорейского национального портала государственных услуг (korea.go.kr) и т.п.

Таким образом, строительство е-правительства положено в основу корейской внутренней политики начала нового тысячелетия и стало основным источником повышения конкурентоспособности корейских институтов власти. Широко используя разветвленную инфраструктуру компьютерных сетей и широкополосного доступа в Интернет, а также новейшие достижения информатики и техники, корейским чиновникам удалось заложить прочный фундамент для построения национальной информационной системы и создания постиндустриального общества.

Упрощение налогового законодательства, а также разработка электронной службы таможенного оформления и системы электронных закупок и тендеров позволили сократить ежегодные прямые торгово-логистические затраты на 740 USD миллионов, а косвенные – на 830 USD миллионов. По оценкам экспертов National Information Society Agency, мультипликативный эффект экономии в смежных отраслях составляет дополнительно около 2,5 миллиарда ежегодно. Иными словами, на упрощении торгово-логистических процедур Южная Корея экономит теперь свыше 4 миллиардов долларов ежегодно.

Таким образом, механизмы электронного правительства в Корее существенно осложнили нелегальные валютные спекуляции, контрабанду товаров и уклонение от уплаты налогов.

Уровень развития электронных правительств в разных странах различен. Наряду с этим существуют разные подходы к оценке уровня развития электронного правительства. Так, Департаментом по экономическим и социальным вопросам ООН с 2001 года разрабатывается Индекс зрелости электронного правительства. За

последние годы методология оценки была значительно изменена. В 2018-2020 гг. были приняты во внимание предложения и рекомендации стран, участвующих в рейтинге, но три базовых индекса формирующих унифицированный совокупный индекс (EGDI) были сохранены: развитие электронных услуг (OSI), развитие человеческого капитала (HCI), развитие телекоммуникационной инфраструктуры (ТИ).

Как показала статистика только за последние два года на 42% увеличилось количество стран с высоким показателем EGDI (2018 г. – 40, 2020 г. – 57). По результатам отчета EGDI-2020 Казахстан оказался в тройке лидеров среди стран постсоветского пространства, занимая 29 строчку рейтинга в мире. Россия разместилась на 36 месте, Белоруссия – 40, Армения – 68, Украина – 69, Азербайджан – 70, Молдова – 79, Кыргызстан – 83, Узбекистан – 87 и др. Выше расположились Эстония и Литва [7].

В 2020 году в первую десятку стран по уровню развития электронного правительства вошли Дания, Республика Корея, Эстония, Финляндия, Австралия, Швеция, Великобритания, Новая Зеландия, США, Нидерланды (таблица 2).

Высокие позиции Казахстана в рейтинге развития электронного правительства связаны с активным продвижением проекта по созданию электронного правительства. Переход Казахстана в 2018 году из группы с высоким показателем унифицированного совокупного индекса (EGDI) в группу с очень высоким показателем отражает реальную работу в этом направлении. В рамках Программы «Цифровой Казахстан» в 2019 г. осуществлено более 54 млн. услуг. Также 83,7% населения, обратившегося за государственными услугами были обслужены в режиме онлайн. До конца 2020 года этот показатель планируется довести до 90%.

Такие впечатляющие успехи были достигнуты за счет того, что государство активно продвигает улучшение качества и количество государственных услуг, предоставление онлайн услуг, расширяет и модернизирует ИКТ инфраструктуру, улучшает качество образования и цифровую грамотность населения в целом [7]. Много изменений направленных на совершенствование системы электронного правительства вносится в результате постоянного диалога общества и государства. Это важный шаг на пути реализации концепции «Слышащего государства», которое объявил действующий Президент РК К.Токаев.

Место стран в рейтинге по уровню развития электронного правительства

Страны	Рейтинг страны	Показатель развитие электронных услуг (OSI)	Показатель развития человеческого капитала (HCI)	Показатель развития телекоммуникационной инфраструктуры (ТИ)	EGDI (2020 г.)
Дания	1	0,9706	0,9588	0,9979	0,9758
Республика Корея	2	1,0	0,8997	0,9684	0,956
Эстония	3	0,9941	0,9266	0,9212	0,9473
Финляндия	4	0,9706	0,9549	0,9101	0,9452
Австралия	5	0,9471	1	0,8825	0,9432
Швеция	6	0,9	0,9471	0,9625	0,9365
Великобритания	7	0,9588	0,9292	0,9195	0,9358
Новая Зеландия	8	0,9294	0,9516	0,9207	0,9339
США	9	0,9471	0,9239	0,9182	0,9297
Нидерланды	10	0,9059	0,9349	0,9276	0,9228
Казахстан	29	0,9235	0,8866	0,7024	0,8375
Примечание - Источник: Исследование ООН: Электронное правительство 2020. Организация Объединенных Наций Нью-Йорк, 2020. publicadministration.un.org					

Свой взгляд на развитие электронного правительства в мире имеет Всемирный Банк, который выделяет три поколения, последовательно реализующих более сложные модели взаимодействий государства с населением и бизнесом (рисунок 3).

В настоящих условиях наблюдается новый тренд в развитии электронного правительства, а

именно развитие m-government (мобильное правительство). С развитием m-government достигается новый рубеж в предоставлении государственных услуг, связанный с возможностью преодоления ограничений традиционных физических сетей для коммуникаций и совместной работы.

Рисунок 3 – Поколения электронного правительства

В Казахстане в 2021 году запланирован полный переход на этап eGov 3.0. При этом частично некоторые ее элементы уже внедрены, либо близки к внедрению. К примеру, в стадии реализации интеграция информационных систем, в рамках проекта «Smart Bridge» проводится внедрение операций искусственного интеллекта, проактивные услуги и др.[8].

Как показывает зарубежный опыт, создание электронного правительства в целом улучшает возможности преодоления коррупции в первую очередь путем исключения благоприятных условий для ее развития. Программы развития электронного

правительства способствуют развитию широкого круга направлений и позволяют преодолеть узкие места, способствующие коррупционному поведению. С учетом зарубежного опыта можно сделать вывод о том, что архитектура платформы ЭП, направления деятельности определяются социокультурными, историческими, экономическими предпосылками.

Поэтому расширение спектра услуг, сокращение цифрового неравенства позволяет создать новые условия для диалога и роста доверия между населением и государством. Данная система начала движение в сферу финансовых расчетов,

ограничивая и сужая сферу наличных расчетов. Это также серьезный удар по условиям развития коррупции. Поэтому задавая конфигурацию электронного правительства, следует учитывать запросы областей с наиболее высоким уровнем коррупции. Эти области возникают по причине резкого ограничения доступности качественных услуг или низкой прозрачности предоставления самих услуг.

References

Sokolov A.N. (2011) Electronic government as a tool for fighting corruption // Success of modern natural science, 8, 248-248 [Published in Russian]

The Treaty of Amsterdam. Amending the Treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and certain related acts. – Amsterdam, 2 October 1997.

The practice of creating electronic government - world experience // URL: <http://www.svobodainfo.org/ru/node> [Published in Russian]

Green Paper on the Access and Use of Information of the Public Sector in the Information Society: Some Considerations for Developing the Position of the European Union // Access Mode: http://www.ksdi.ru/readhall/svoboda_97/p2_zel_book.html [Published in Russian]

C.J. John. Forward to Knowledge Society in Malaysia: Vision and Strategies /<http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA> [Published in Russian]

Formation of an atmosphere of intolerance towards corruption in society: - Ust-Kamenogorsk: Social corporate fund "ZUBR". - LLP "Profit", 2009 - 52 p. [Published in Russian]

UN Study: E-Government 2020. United Nations New York, 2020. publicadministration.un.org p.57 [Published in Russian]

Kazakhstan took the 29th place in the UN e-government ranking <https://profit.kz/news/58491/29-mesto-v-rejtinge-OON-po-elektronnomu-pravitelstvu-zanyal-Kazakhstan/> [Published in Russian]

УДК 338.47

Lokhman, N.

*Doctor of Economics, Assistant Professor,
Head of the Department of Economics and Business,
National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tuhon-Baranovskyi, Kryvyi Rih, Ukraine*

Stepanenko, V.

*Postgraduate,
National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tuhon-Baranovskyi, Kryvyi Rih, Ukraine*

IMPROVING OF THE UKRAINIAN MARITIME TRANSPORT INFRASTRUCTURE MANAGEMENT

Лохман Н.В.

*доктор экономических наук, доцент,
заведующая кафедры экономики и бизнеса,
Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского, Кривой Рог, Украина*

Степаненко В.О.

*аспирант,
Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского, Кривой Рог, Украина*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ МОРСКОЙ ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ УКРАИНЫ

Лохман Н. В.

*доктор економічних наук, доцент,
завідуюча кафедри економіки та бізнесу,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна*

Степаненко В. О.

*аспірант,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МОРСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Summary. The article summarizes the main models of seaport management and innovative logistics systems to improve the overall level of informatization of port activities. It is noted that the main aspect of improving maritime transport infrastructure competitiveness management is the formation of a modern model Ukrainian seaports managing. The efficiency of the activity and development of seaports, first of all, depends on the form of their management, the level of technological and technical equipment, compliance with modern international management requirements, the provision of a legal framework, etc. It has been established that for the effective management of the Ukrainian seaports, first of all, it is necessary to harmonize the country's legislation for the development of seaports and approximation to the "port-landlord" management model. It was also determined that the decisive element in the management of both seaports and the maritime transport infrastructure of Ukraine as a whole is the introduction of innovative logistics systems. The proposed information systems are aimed at improving the quality of services and the transition to international standards for handling cargo flows.

Анотация. В статье обобщены основные модели управления морскими портами и инновационные системы логистики для повышения общего уровня информатизации портовой деятельности. Отмечено, что основным аспектом совершенствования управления конкурентоспособностью морской транспортной инфраструктуры является формирование современной модели управления морскими портами Украины. Эффективность деятельности и развития морских портов, в первую очередь, зависит от формы управления ими, уровень технологического и технического оснащения, соответствие современным международным требованиям управления, обеспеченность правовой базой и т. д. Установлено, что для эффективного управления морскими портами Украины в первую очередь следует привести в соответствие законодательство страны для развития морских портов и приближения к модели управления «порт-лендлорд». Также было определено, что решающим элементом управления как морскими портами, так и морской транспортной инфраструктурой Украины в целом является внедрение инновационных систем логистики. Предложенные информационные системы направлены на повышение качества предоставления услуг и переход к международным стандартам по обработке грузопотоков.

Анотація. У статті узагальнено основні моделі управління морськими портами та інноваційні системи логістики щодо підвищення загального рівня інформатизації портової діяльності. Зазначено, що основним аспектом удосконалення управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури є формування сучасної моделі управління морськими портами України. Ефективність діяльності та розвитку морських портів, в першу чергу, залежить від форми управління ними, рівень технологічного та технічного оснащення, відповідність сучасним міжнародним вимогам управління, забезпеченість правовою базою тощо. Встановлено, що для ефективного управління морськими портами України в першу чергу варто привести у відповідність законодавство країни для розвитку морських портів та наближення до моделі управління «порт-лендлорд». Також було визначено, що вирішальним елементом управління як морськими портами, так і морської транспортної інфраструктури України загалом є впровадження інноваційних систем логістики. Запропоновані інформаційні системи спрямовані на підвищення якості надання послуг та перехід до міжнародних стандартів з обробки вантажопотоків.

Key words: *maritime transport infrastructure, management, seaports, management information systems, competitiveness.*

Ключевые слова: *морская транспортная инфраструктура, управление, морские порты, информационные системы управления, конкурентоспособность.*

Ключові слова: *морська транспортна інфраструктура, управління, морські порти, інформаційні системи управління, конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. Основним аспектом удосконалення управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури є формування сучасної моделі управління морськими портами України з огляду на європейський досвід. Роль держави в управлінні морськими портами є значною, оскільки у більшості країн акваторія, земельні ділянки, гідротехнічні споруди, основні комунікації, системи морської безпеки та деякі інші об'єкти є державною або комунальною власністю і є у віданні державних установ. Тому необхідно розглянути систему управління саме портами та їх акваторією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження з питань управління морськими портами представлені як у вітчизняних, так і у зарубіжних працях, таких науковців як Сергеев О. С. [1], Балуева О. В., Иванов Г. С. [2],

Кравцова Т. М., Калініченко Г. В. [3], Попелюк В. П. [4], Дем'янченко А. Г. [5], Собкевич О. В., Михайличенко К. М., Шевченко А. В., Русан В. М., Белашов Є. В. [6] тощо. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, виникає необхідність подальшого опрацювання наукового питання щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури України як головного підґрунтя розвитку морських портів та морської транспортної інфраструктури загалом.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сучасних моделей управління морськими портами та обґрунтування впровадження моделі управління «порт-лендлорд» та інноваційних систем логістики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно із методикою Всесвітнього банку, для класифікації моделей управління портами існує

низка критеріїв, які включають [7]: надання державних, приватних або змішаних послуг; локальні, регіональні чи глобальні орієнтації; право власності на інфраструктуру (портові землі); право власності на будівлі та обладнання (обладнання для обробки вантажів та складські будівлі); статус

зайнятості стивідорів та управління. На підставі цих критеріїв порти класифікуються на чотири категорії відповідно до моделей управління: модель «державний порт», модель «порт-інструмент», модель «порт-лендлорд» та модель «приватний порт» (рис. 1) [8].

Рис. 1. Основні моделі управління морськими портами

Джерело: складено автором на основі [9]

Серед представлених моделей управління більш розповсюдженою у міжнародній практиці є модель «порт-лендлорд». Приблизно 90% світових контейнерних терміналів організовані за даною моделлю. Державні органи управління морськими портами і приватні оператори функціонують відповідно до концесії чи за довгостроковою орендою. Чотири моделі управління передбачають наявність консолідованого контролю та планування за землекористуванням або державними портовими органами управління (державні порти, порт-інструмент, порт-лендлорд),

або приватною структурою (приватний порт). Наприклад у Франції відповідно до Конституції морські порти знаходяться у державній власності та контролюються адміністративними радами, які підпорядковуються Раді Міністрів, а у Великій Британії переважно автономні порти державного значення [10, с. 6].

Кожна з цих моделей управління має свої слабкі та сильні сторони, що пов'язані з різноманітними формами власності і механізмів управління морською транспортною інфраструктурою (рис. 2).

Таблиця 1

Розподіл зобов'язань у моделях управління морськими портами

Модель	Зобов'язання					
	Регулювання	Земле-володіння	Інфраструктура	Споруди	Обладнання	Морські послуги
Державний порт	держ.	держ.	держ.	держ.	держ.	держ.
Порт-інструмент	держ.	держ.	держ.	держ.	держ.	держ.
Порт-лендлорд	держ.	держ.	держ./приват.	приват.	приват.	держ./приват.
Приватний порт	держ./приват.	держ./приват.	приват.	приват.	приват.	приват.

Примітка. держ. – державні зобов'язання; приват. – приватні зобов'язання.

Джерело: складено автором на основі [11]

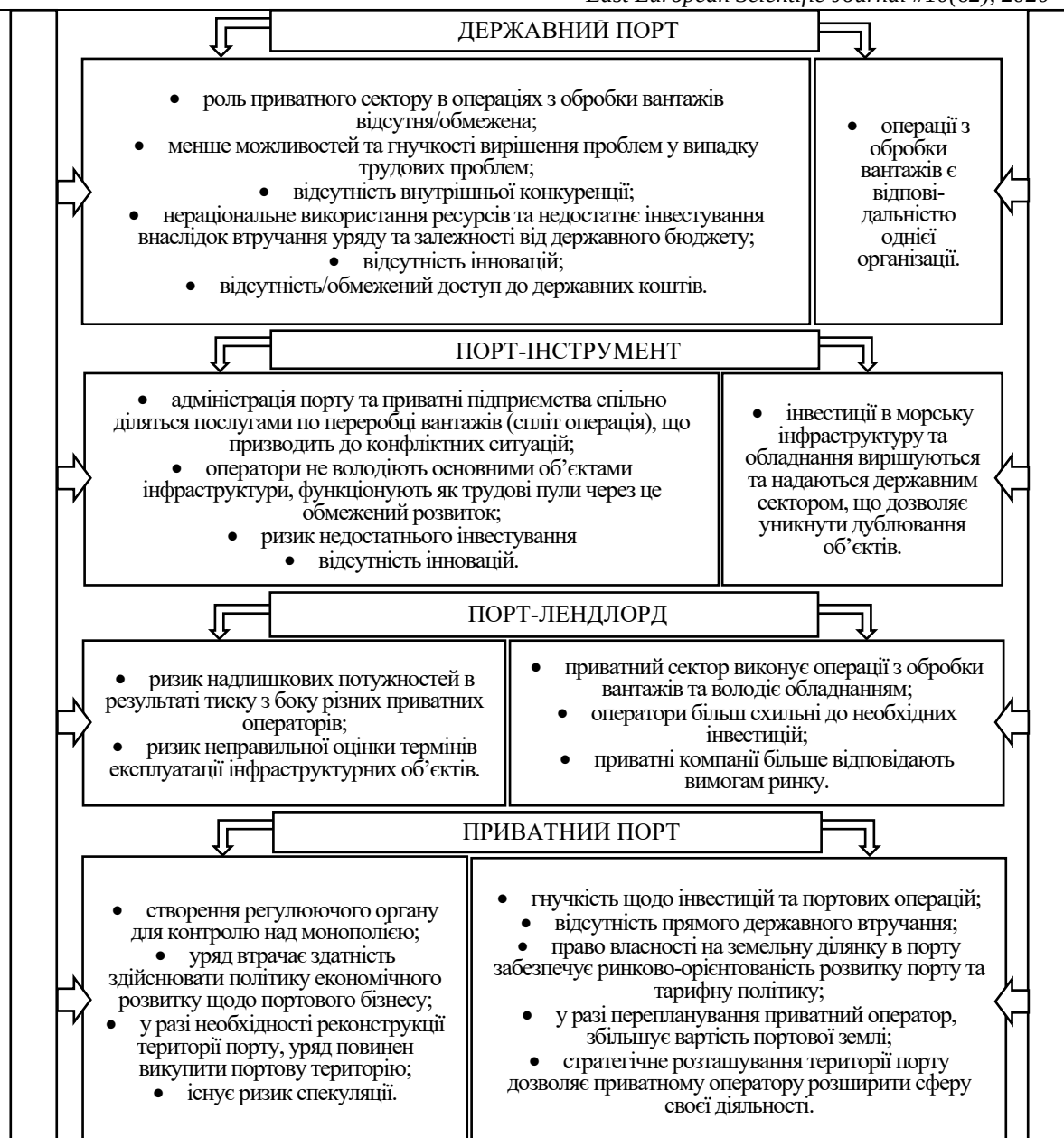

Рис. 2. Сильні та слабкі сторони моделей управління морськими портами
Джерело: складено автором на основі [9]

Головною відмінною ознакою цих моделей управління є розподіл зобов'язань між державними та приватними установами (табл. 1).

Проаналізувавши мету створення ДП «АМПУ», визначену Законом України «Про морські порти» [12], зокрема організацію та підтримку безпечної експлуатації об'єктів державної портової інфраструктури, включаючи гідротехнічні споруди, розташовані в межах території та акваторії морського порту, організацію та підтримку безпеки судноплавства тощо, застосовувати в Україні одну із запропонованих Світовим банком моделей у чистому вигляді неможливо. З огляду на правове регулювання портової діяльності, слід зазначити, що модель управління українськими морськими портами має характеристики моделі «порт-інструмент», що

окреслює повноваження адміністрації порту з точки зору адміністративної та господарської діяльності.

Адміністрація морського порту має право надати інвесторам землю чи інші об'єкти для будівництва, реконструкції морських терміналів, а інвестори мають право на наявні термінали на визначений термін, після чого вони можуть продовжити договір або повернути землю із терміналом у державне майно. Цей тип моделі управління морськими портами характеризується поєднанням державних та приватних інтересів, але наразі, зважаючи на вимоги законодавства, така можливість використання земель неможлива через

відсутність достатніх повноважень у суб'єктів портової галузі. Оскільки відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [13], у якому зазначено, що «інструментом державного регулювання планування територій є містобудівна документація, яка поділяється на документацію державного, регіонального та місцевого рівнів» [13]. Згідно даного Закону «право на забудову земельної ділянки реалізується її власником або користувачем за умови використання земельної ділянки відповідно до вимог містобудівної документації» [13], оскільки неможливо отримати правостановлюючі документи на земельну ділянку при будівництві на ділянці водного фонду, що зайняті внутрішніми морськими водами, територіальним морем, включаючи акваторію морських портів. Це пов'язано з неможливістю на вказаних землях реалізувати формування земельних ділянок з таких причин: технічна неможливість встановлення меж земельної ділянки під водою; недостатня компетенція органів державної влади та місцевого самоврядування щодо розпорядження землями під акваторією, котрі не належать до відповідних адміністративно-територіальних одиниць; конфлікт між правами на землю під водою, яка належить одному суб'єкту та правами на водний об'єкт над водою, що належить іншому суб'єкту.

Так відносно земельних ділянок та майнових відносин у Законі «Про морські порти» [12] ч. 5 ст. 25 вказано, що «у разі утворення акціонерного товариства причали, що технологічно забезпечують завершений цикл надання послуг, та земельні ділянки, на яких розташовані причали та єдиний майновий комплекс, передаються в оренду такому товариству на строк до 49 років без проведення конкурсу» [12], проте суб'єкта, що створює публічне акціонерне товариство (ПАО) не вказано. Виявляється, будь-хто може створити ПАО і цей факт формально дасть право орендувати причали та комплекси нерухомості без конкурсу. У ч. 2 ст. 26 [12] даного закону зазначено, що «за згодою приватного інвестора та держави в особі Фонду державного майна України і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах морського транспорту, на базі єдиного майнового комплексу, створеного або такого, який перебуває у процесі створення, на підставі інвестиційного договору або договору про спільну діяльність, укладеного до набрання чинності цим Законом, може бути утворено господарське товариство ...» [12], якому земельні ділянки та причали, які пов'язані із його майновим комплексом, передаються в оренду на 49 років. Однак у цих положеннях не визначають розмір державної та приватних інвесторів часток, чи збереже держава мажоритарний пакет акцій цих підприємств. Це все може призвести до непропорційного перерозподілу активів у межах акцій «спільних підприємств».

Законодавча неврегульованість нормативних актів «Земельний кодекс України», «Водний кодекс України» та Закону України «Про морські порти» щодо земель водного фонду, зайнятих водою та акваторій портів, призвело до неоднозначного тлумачення судами і, як наслідок, незаконне використання акваторій портів. Тому розпорядниками земель під акваторією морського порту можуть бути як органи державної влади, так і органи місцевого самоврядування, які передають земельні ділянки будь-якому суб'єкту господарювання без узгодження з планами розвитку морського порту, навіть не виконуючи нормативних вимог Кодексу торговельного мореплавства України.

Відсутність вертикальної законодавчої та адміністративної узгодженості у цьому випадку та, в більшості випадків, відсутність узгодженості інтересів власників або користувачів земель призводить до неефективного використання земель навколо портової території. Наприклад, існують ділянки, які тривалий час не використовуються за призначенням, що, як наслідок, зменшує площі для довгострокового розвитку морського порту і не гарантує довгострокового впровадження програм розвитку як морських портів, так і морської транспортної інфраструктури загалом.

До того ж, межі акваторій 13 морських портів визначаються відповідними рішеннями Кабінету Міністрів України. Наразі жоден морський порт не має офіційно затверджених меж власних територій. Ця ситуація ускладнює застосування Закону «Про морські порти» [12], оскільки більшість його норм щодо територіальних відносин побудовані з урахуванням існування портових територій. Як результат, реалізація інвестиційних проєктів з будівництва морських терміналів чи окремих об'єктів морської транспортної інфраструктури ускладнюється, а також стає неможливим досягнення ДП «АМПУ» ще однієї мети – розвитку морської інфраструктури. Впровадження моделі управління «порт-лендлорд» в Україні наразі є нездійсненою, а початок її реалізації можливий лише за умови суттєвих змін у відповідному законодавстві України, зокрема, законодавчого закріплення права проєктування та будівництва, здійснення інших видів робіт в межах акваторії морського порту за попередньою згодою ДП «АМПУ», таких як балансоутримувача акваторії та капітана порту, як особи, що відповідає за нагляд за безпекою судноплавства.

На підставі усього вищезазначеного можна зробити висновок, що у зв'язку з наближенням до ЄС, як територіально, так і законодавчо (Угода про асоціацію з ЄС), а також впровадження моделі управління «порт-лендлорд» та створення мережі кластерів (Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року [14]) необхідно реалізувати такі етапи реформування: по-перше, встановити єдиний контроль над портовою власністю; а, по-друге, перетворення ДП «АМПУ» не тільки юридично, а й за допомогою

інституційних засобів в управлінський орган, що має повноцінні повноваження та інструменти для підвищення конкурентоспроможності морської транспортної інфраструктури України загалом.

Ще одним вирішальним елементом управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури є впровадження інноваційних систем логістики та підвищення загального рівня інформатизації портової діяльності. Так у країнах Європи реалізується форма «Єдине вікно», яка функціонує у морських портах: Гамбург (Німеччина), Роттердам (Нідерланди), Фелікстоу (Велика Британія), Гавр та Марсель (Франція), Антверпен (Бельгія), Барселона та Більбао (Іспанія) тощо. На їх базі була створена Міжнародна асоціація систем портових співтовариств (The International Port Community Systems Association – IPCSA), метою якої є спрощення та гармонізація адміністративних процедур, що застосовуються до морського транспорту, шляхом електронної передачі інформації та впорядкування процедур звітності. Так «Єдине вікно» підвищує ефективність перевезення вантажів морським транспортом, експедиторської та логістичної діяльності у країнах ЄС [15]. Досвід морських портів Європи показує, що електронний обмін даними у системі портового співтовариства усуває суб'єктивне втручання в управління зовнішньої торгівлі, пришвидшує транспортний процес та усуває передумови корупції. Морські європейські порти оснащені системами Управління інформаційною системою руху судна (VTMIS) і інформаційною системою SafeSeaNet, а також надавати E-Maritime послуги.

Тому контроль руху суден та інформаційна система SafeSeaNet в Україні можуть стати підґрунтям для усіх відповідних інформаційних засобів на морі, що гарантуватиме технічну та громадську безпеку морського транспорту, а також охорону навколишнього середовища від забруднення, що спричинена судами. Це суттєво сприятиме створенню спільного середовища для обміну інформацією з метою спостереження за

морською територією та просуванню єдиного морського простору. Згідно з Угодою про асоціацію України з ЄС, нашій країні необхідно імплементувати директиви ЄС: Директива 2000/59/ЄК Європейського Парламенту та Ради від 27 листопада 2000 року про портове обладнання з прийому відходів з суден та залишків вантажу та Директива 2010/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 10 жовтня 2010 року про формальності з надання відомостей про судна, які прибувають та/або відбувають з портів держав-членів Співтовариства [16], які регламентують створення національного сегменту системи SafeSeaNet та національної системи «Національного єдиного вікна» (National Single Window). Проте Міністерство інфраструктури, порушуючи вимоги цих Директив без юридичної підстави необґрунтовано змінило термін «Національне єдине вікно» на Українське національне морське єдине вікно (УНМЄВ) за умови, що УНМЄВ з'єднує системи SafeSeaNet та інші електронні системи. З огляду на це, ні в Угоді про асоціацію, ні в Директивах ЄС 2000/59 та 2010/65, ні в планових документах України щодо імплементації цих директив немає зобов'язань створення продукту як інформаційна система «Морське єдине вікно». В українських планових документах усі види понять, що містять в назві словосполучення «єдине вікно», використовуються у значенні «інформаційна система». Це очевидна помилка, допущена при плануванні заходів щодо імплементації Директиви ЄС № 2010/65, виходячи з цього, продукт – інформаційна система «Морське єдине вікно» не має будь-яких формальних прототипів з директив ЄС, реалізація яких задекларована в пояснювальній записці до проекту резолюції [17].

Розвиток інформаційних технологій дозволить підвищити якість надання послуг та перейти до міжнародних стандартів з обробки вантажопотоків. Тому впровадження даних інформаційних систем, буде об'єднувати усіх суб'єктів з транспортування вантажів морським транспортом (рис. 3).

Рис. 3. Суб'єкти єдиної морської транспортної інфраструктури «Національне єдине вікно» та SafeSeaNet

Джерело: складено автором

Тому варто внести зміни до законодавства України та здійснити організаційні заходи щодо функціонування національної системи «Національне єдине вікно» для обміну інформацією про морські перевезення SafeSeaNet, котрі забезпечать організацію усіх необхідних

формальностей та подання необхідної документації в електронному форматі, включаючи декларацію на вантаж, митні та інші документи, завдяки чому кількість служб контролю, час та ціна реєстрації вантажів і, як наслідок, несанкціоновані платежі будуть зменшені (рис. 4)

Рис. 4. Переваги формування Національного єдиного вікна для морської транспортної інфраструктури України

Джерело: складено автором на основі [14; 16 – 17]

Висновки. Таким чином, проаналізувавши моделі управління морськими портами, можна зробити висновок, що наближення до моделі управління «порт-лендлорд» та впровадження інформаційних систем «Морське єдине вікно» і SafeSeaNet надає можливість як морським портам, так і морській транспортній інфраструктурі України загалом прозорого та більш ефективного управління галуззю, залучення інвестицій в модернізацію та будівництво портової інфраструктури, успішно реалізовувати контроль за використанням земельних ділянок портів та припортових територій, розвитку інформаційних технологій для підвищення якості надання послуг та переходу до міжнародних стандартів з обробки вантажопотоків.

Список літератури

Сергеев А. С. Модели управления морскими портами в условиях свободного режима коммерческой деятельности. Таможенная политика России на Дальнем Востоке. 2015. № 2 (71). С. 78—89.

Балуєва О. В., Іванов Г. С. Концептуальні положення державного управління розвитком морських портів України. Публічне управління для сталого розвитку: виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях : збірник

матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Маріуполь : ДонДУУ, 2018. С. 242 – 245.

Кравцова Т. М., Калініченко Г. В. Дослідження видів функцій державного управління та їх значення у процесі державно-управлінської діяльності. Форум права. 2011. № 1. С. 522–527.

Попелюк В. П. Сучасні тенденції розвитку управління морськими портами в транспортній інфраструктурі України. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 65. С. 385—390.

Дем'янченко А. Г. Вдосконалення системи управління морськими портами України. Ефективна економіка. 2014. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_3_57

Собкевич О. В., Михайличенко К. М., Шевченко А. В., Русан В. М., Белашов Є. В. Пріоритети державної морської політики у сфері функціонування та розвитку морегосподарського комплексу України. Київ : НІСД, 2016. 72 с.

Шемаєв В. В. Стратегічні пріоритети розвитку морських портів України. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. Харків : ХНАДУ, 2017. С. 9 – 17.

Alternative Port Management Structures And Ownership Models. World Bank Port Reform Tool Kit. URL: <http://www.ppiaf.org/sites/ppiaf.org/files/documents/t>

oolkits/Portoolkit/Toolkit/pdf/modules/03_TOOLKIT_Module3.pdf (дата звернення : 12.09.2020)

Port reform toolkit. Alternative port management structures and ownership models. The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2007. 78 p.

Сергеев А. С. Мировая практика управления морскими портами в условиях свободного режима коммерческой деятельности. Известия Дальневосточного федерального университета. Экономика и управление. 2014. № 4. С. 3 – 14.

Офіційний сайт Japan International Cooperation Agency. URL: <https://www.jica.go.jp/english/> (дата звернення : 12.09.2020)

Про морські порти України : Закон України від 17.05.2012 № 4709-VI / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, N 7, ст. 65. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14> (дата звернення : 08.09.2020)

Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. Відомості

Верховної Ради України, 2011, № 34, ст.343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення : 14.09.2020)

Про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від від 11 липня 2013 р. № 548-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-%D1%80#Text> (дата звернення : 14.09.2020)

Офіційний сайт International Port Community Systems Association. URL: <https://ipcsa.international/> (дата звернення : 14.09.2020)

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення : 14.09.2020)

Офіційний сайт Єдине вікно – локальне рішення. URL: <http://singlewindow.org/> (дата звернення : 14.09.2020)

УДК 332.132
ГРНТИ 06.61.33

Andrei V. Sudyin

Candidate of Sciences (Economics)

The Institute of Oriental Studies of the RAS, Moscow

ECONOMY OF THE VOLGA REPUBLICS IN THE POST-SOVIET PERIOD (ON THE EXAMPLE OF MORDOVIA)

Судьин Андрей Владимирович

кандидат экономических наук

Институт востоковедения РАН, г. Москва

ЭКОНОМИКА РЕСПУБЛИК ПОВОЛЖЬЯ В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД (НА ПРИМЕРЕ МОРДОВИИ)

Abstract. As in other regions of Russia, in the Republic of Mordovia in the first years of the post-Soviet period, there was a transition from the Soviet-type economy to a new, market-based economic model. This transition stage was very difficult for the Republic. In the 1990s, Mordovia experienced a significant decline in production in the main sectors of the economy. But by the early 2000s, the economic situation had stabilized and conditions were created for sustainable economic development. During the first two decades of the XXI century, the growth rate of the gross regional product in the Republic was higher than the average for the Volga Federal district. As a result of Mordovia Republic managed to achieve real success in the economic sphere.

Аннотация. Как и в остальных регионах России, в Республике Мордовия в первые годы постсоветского периода произошел переход от экономики советского типа к новой, рыночной, экономической модели. Этот переходный этап для республики был весьма непростым. В 1990-е годы в Мордовии отмечался существенный спад производства в основных отраслях экономики. Но к началу 2000-х годов экономическая ситуация стабилизировалась, и были созданы условия для устойчивого экономического развития. В течение первых двух десятилетий XXI века темпы роста валового регионального продукта в республике были выше, чем в среднем по Приволжскому федеральному округу. В результате Мордовии удалось добиться реальных успехов в сфере экономики.

Keywords: *the Republic of Mordovia, the post-Soviet period, the economy.*

Ключевые слова: *Республика Мордовия, постсоветский период, экономика.*

Республика Мордовия находится почти в середине европейской части России и входит в состав Приволжского федерального округа. Это сравнительно небольшой регион. Его площадь составляет 26,1 кв. км (т.е. 0,15 % территории Российской Федерации). По данному показателю

Мордовия занимает 68 место среди 85 субъектов РФ. Численность населения республики на начало 2020 года составила 790,2 тыс. человек (0,54 % населения России). По этому показателю Мордовия находится на 61 месте в РФ.

Валовой региональный продукт республики в 2018 году составил 227,3 млрд руб., т. е. 0,27 % от суммарного показателя всех регионов России. По объему ВРП Мордовия в 2018 году занимала 66 место в Российской Федерации [1]. А по объему ВРП на душу населения – 61 место. Данный показатель в республике в 2018 году составил 284 тыс. руб. (что соответствовало 49,1 % от среднероссийского уровня, равного 578,7 тыс. руб.) [2].

Экономика Мордовии относится к индустриально-аграрному типу. Ведущую роль ней играет промышленное производство. При этом на долю тяжелой промышленности приходится (по стоимости) более 70 % суммарной промышленной продукции [3].

Ведущим промышленным комплексом в регионе является машиностроительный. Причем наиболее развитой частью машиностроения является электротехническая, в том числе светотехническая, промышленность. В республике также развиты прочие отрасли машиностроения, металлообработка и целый ряд других отраслей индустрии, в том числе легкая и пищевая промышленность.

Основными отраслями сельского хозяйства являются молочное и мясное животноводство, птицеводство и земледелие, в том числе выращивание зерна и кормовых культур.

Как и в остальных регионах России, в Мордовии в первые годы постсоветского периода произошел переход от экономики советского типа к новой, рыночной, экономической модели. Этот переходный этап для республики был весьма непростым.

В 1990–1999 гг. сократился объем производства практически во всех основных отраслях экономики республики. Так, производство электроэнергии сократилось с 1484 млн до 1080 млн кВт/ч. Производство электроламп (по данной продукции Мордовия является одним из лидеров в Российской Федерации) упало с 430 млн до 281 млн штук. Выпуск экскаваторов сократился с 7600 до 271 (т. е. в 28 раз), а производство тракторных прицепов — с 19,9 тыс. до 0,6 тыс. (в 33 раза). За это же период существенно уменьшился объем производства строительных материалов, в том числе: пиломатериалов — с 231 до 75 тыс. м; шифера — с 249 млн до 118 млн условных плиток; асбестоцементных труб — с 4380 до 463 км; кирпича — с 226 до 77 млн штук; сборных железобетонных конструкций — с 495 тыс. до 73 тыс. куб. м [4, с. 22–23].

Существенный спад отмечался и в сельском хозяйстве. Например, валовой сбор зерна с 1989 по 1999 гг. сократился с 1136,5 тыс. до 483,4 тыс. тонн. [5]. А урожайность зерновых культур за тот же период упала с 16,7 до 8,8 центнеров с гектара. Сократилось и производство основных пищевых продуктов в пересчете на душу населения. Так, производство животного масла на каждого жителя Мордовии в 1990 г. достигало 12,5 кг., а в 1999 г. —

6 кг, производство цельномолочной продукции, соответственно, 99 кг и 35 кг, а производство мяса — 34 кг и 18 кг [4, с. 24].

По основным экономическим показателям наибольший спад приходился на первую половину 1990-х годов. В 1991 — 1995 гг. среднегодовые темпы снижения промышленного производства в Мордовии составили 19,5%. В 1996 году они равнялись 13,5% [6, с. 98]. С 1997 года промышленное производство входит в фазу стабилизации. И постепенно создаются условия для его последующего роста. Правда, эти позитивные тенденции отмечаются далеко не на всех предприятиях и не во всех отраслях экономики. В результате происходит определенный сдвиг в отраслевой структуре промышленного и сельскохозяйственного производства. Доля машиностроения и металлообработки в валовой продукции промышленности снижается с 56,8% до 36,2%. В то же время доля пищевой промышленности возрастает с 12,6% до 22,7% [6, с. 110].

В целом же, несмотря на существенный спад в начале постсоветского периода, экономика Мордовии к концу 1990-х годов сумела (хотя и со значительным издержками) преодолеть наиболее сложный этап и перестроиться применительно к новым условиям. Поэтому к началу 2000-х годов в республике сложились объективные предпосылки для последующего экономического роста.

Этот рост во многом был обусловлен тем, что Мордовия в последние два десятилетия весьма успешно привлекала внешние финансовые ресурсы — и не только государственные, но и частные. Позиционирование республики как территории стабильности и успешного развития дало свои результаты. В 2016 году Республика Мордовия вошла в ТОП-20 лидеров Национального рейтинга состояния инвестиционного климата в регионах России, заняв 17 место и поднявшись на 7 позиций по сравнению с предыдущим годом [7]. Это место республика сохранила и по итогам 8 месяцев 2017 года, став лидером среди регионов Приволжского федерального округа [8].

В 2006 году принят закон «О государственной поддержке инвестиционной деятельности в Республике Мордовия», в котором прописывались принципы и конкретные формы стимулирования внешних инвестиций в регион. В частности, законом предусматривались существенные налоговые льготы для инвесторов, вкладывающих средства в экономически и социально значимые проекты на территории республики.

Принятие данного закона и другие меры по привлечению инвестиций дали ощутимые результаты. Общий объем инвестиций в основной капитал в Мордовии (из всех источников финансирования) с 2002 по 2011 гг. вырос с 7,5 млрд до 46,6 млрд руб. Объем иностранных инвестиций за тот же период вырос с 19,6 млн до 130,9 млн долл. [10]. В 2015 году суммарный объем инвестиций в основной капитал составил 52,8 млрд,

а в 2017 году достиг 56,1 млрд руб. [11]. При этом основными причинами инвестиционной привлекательности региона, по мнению экспертов Корпорации развития Республики Мордовия, явились следующие факторы:

«1. Политическая стабильность. Согласно рейтингу политической стабильности российских регионов, подготовленному информационным агентством «Regnum», Республика Мордовия названа лидером среди стабильных регионов Российской Федерации.

2. Благоприятный инвестиционный климат. Инвестиционная политика региона основывается на принципах поддержки инвесторов и

обеспечения взаимовыгодного и комфортного партнерства.

3. Государственная поддержка. Предоставление налоговых льгот, субсидирование части процентной ставки банковского кредита, предоставление поручительства Гарантийного фонда РМ, обеспечение предприятий энергоресурсами» [11].

Успешная инвестиционная политика, проводимая в республике, способствовала устойчивому экономическому развитию региона в «нулевые» и 2010-е годы. В течение всего этого периода (за исключением кризисного 2009 года) сохранялась положительная динамика валового регионального продукта.

Таблица 1.

Валовой региональный продукт Республики Мордовия (в текущих ценах)

год	ВРП (млрд руб.)	год	ВРП (млрд руб.)
2000	17,6	2009	90,9
2001	22,1	2010	105,3
2002	27,5	2011	120,0
2003	33,2	2012	134,3
2004	38,3	2013	148,7
2005	44,3	2014	173,9
2006	58,0	2015	180,4
2007	77,0	2016	198,1
2008	94,1	2017	229,5

Источники: Валовой региональный продукт по субъектам Российской Федерации 1998–2016 гг. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Республике Мордовия // http://www.mrd.gks.ru/wcm/connect/rosstat_ts/mrd/ru/statistics/grp;

Основные показатели социально-экономического развития Республики Мордовия. Корпорация развития Республики Мордовия // <http://www.investrm.ru/mordovia/facts>.

Темпы роста ВРП Мордовии после 2000 года превосходили темпы роста суммарного ВРП Приволжского федерального округа (ПФО). Так, с 2000 по 2016 гг. валовой региональный продукт Мордовии (в текущих ценах) вырос в 11,3 раза, в то время как в целом по Приволжскому федеральному округу он увеличился в 10,0 раз [12]. Рост ВРП республики отмечался и в непростой период после 2014 года. Правда, темпы роста в 2015 году несколько снизились. Однако уже в следующем году они вновь возросли.

Если по динамике валового регионального продукта Мордовия относится к лидерам ПФО, то по абсолютному его значению она пока занимает предпоследнее, тринадцатое место в округе, опережая лишь Республику Марий Эл. В определенной степени это объясняется небольшими размерами Мордовии. Объем ВРП в пересчете на душу населения (245,4 тыс. руб.) в республике в 2016 году был меньше, чем в целом по ПФО (349,7 тыс. руб.) То есть он составил 70,18% от уровня федерального округа. Для сравнения можно отметить, что в 2010 году он равнялся 66,09%, а в 2000 году — лишь 58,44% от среднего по округу показателя. Таким образом, Мордовия за счет более высоких темпов роста валового регионального продукта постепенно

приближается к среднему уровню ВРП на душу населения в ПФО.

Что касается структуры валового регионального продукта, то в 2014 году на долю добывающей и обрабатывающей промышленности приходилось, соответственно, 0,1% и 21,8%; на суммарную долю электроэнергетики, газо- и водоснабжения — 4,6%; на долю транспорта и связи — 7,9%; на долю строительства — 10,3%; на долю сельского хозяйства (включая лесное хозяйство) — 13,3% [13, с. 31]. Большая часть остального ВРП приходилась на отрасли непродовольственной сферы, включая торговлю и сферу услуг.

В докладе, подготовленном по итогам социально-экономического развития Мордовии в период деятельности Государственного Собрания РМ пятого созыва (2011 — 2016 гг.), отмечалось: «В республике практически нет сырьевых ресурсов, полезных ископаемых. Вся промышленность ориентирована на наукоемкое, высокотехнологичное производство. Идет активное сотрудничество с ведущими российскими институтами развития — Внешэкономбанком, РОСНАНО, Российской венчурной компанией, Фондом содействия развитию малых форм предприятий в научно-технической сфере, Росагролизингом, Россельхозбанком, фондом «Сколково».

Высокотехнологичное производство кабеля, оптического волокна, полупроводниковых и преобразовательных приборов, продукции

вагоностроительной отрасли, строительных материалов уверенно вывело Мордовию на международный рынок. Инновации для Республики Мордовия — это не дань новомодным тенденциям, но реалии жизни, основа развития всех сфер экономики. Начал работу мощнейший, сверхсовременный Технопарк в сфере высоких технологий. В Научно-технический совет Технопарка входят ведущие академики Российской академии наук, ученые с мировыми именами. Уже сейчас по доле инновационной продукции Мордовия входит в число лидеров по стране» [14, с. 14].

Об успехах республики в сфере освоения новых технологий свидетельствует, например, такой факт, как рост производства волоконно-оптического кабеля — с 0,12 км в 2006 году до 0,57 км в 2015 году (в пересчете на одного жителя) [15, с. 234]; [13, с. 232].

Основными сферами промышленного производства в Мордовии в настоящее время являются: производство транспортных средств и оборудования, том числе вагоностроение; производство светотехнической и электротехнической продукции; производство строительных материалов.

Важную роль в экономике Мордовии играет также пищевая промышленность, показывающая в последние годы устойчивые темпы роста по основным видам продукции. Производство мяса и субпродуктов первой категории (на одного жителя республики) в 2005–2015 гг. выросло с 32 кг до 206 кг, производство колбасных изделий увеличилось с 31 кг до 100,7 кг, производство цельномолочной продукции (в пересчете на молоко) — с 88 до 188 кг, производство сахара-песка — с 28 до 135,8 кг [16, с. 237]; [13, с. 232]. Базой для дальнейшего развития данной отрасли является сельскохозяйственное производство. С 2005 по 2015 гг. валовая продукция сельского хозяйства Мордовии выросла (в текущих ценах) с 16,1 млрд до 51,5 млрд руб., в том числе продукция растениеводства — с 7,0 млрд до 20,6 млрд руб. и продукция животноводства — с 9,0 млрд до 30,9 млрд руб. [16, с. 249]; [13, с. 249]. По производству некоторых видов животноводческой продукции на одного жителя Мордовия входит в число регионов-лидеров. Так, по производству яиц на душу населения она занимает второе место в Российской Федерации и первое место в ПФО, по производству молока — соответственно третье и первое места, по мясу скота и птицы — шестое в России и второе в ПФО [17].

Наряду с ростом экономики, в «нулевые» и 2010-е годы росли и доходы населения Мордовии. Так, размер номинальной начисленной заработной платы в республике за десять лет (с 2006 по 2016 гг.) вырос с 8118 руб. до 23229 руб. в месяц (в текущих ценах). Однако, несмотря на этот рост, Мордовия отстает по данному показателю как от России в целом, так и от большинства регионов Приволжского федерального округа. Правда, за десять лет это отставание (в процентном

отношении) сократилось. В 2006 году заработная плата в Мордовии составляла 59,8% от общероссийского уровня и 78,3% от уровня ПФО, а в 2016 году — соответственно 63,3% и 85,2% [18]; [19, с. 20]. По данному показателю республика занимала в 2006 году 78 место в России, а в 2016 году — 69. И по ряду других показателей, характеризующих жизненный уровень населения, Мордовия также улучшила свои позиции в рейтинге российских регионов. Так, по числу легковых автомобилей на 1000 жителей она за десять лет поднялась с 75 на 62 место; по общей площади жилых помещений на одного жителя — 31 на 29 место; по числу студентов высших учебных заведений на 10 тыс. жителей — с 17 на 12 место. По двум последним показателям Мордовия в 2016 году занимала, соответственно, третье и второе место в ПФО [20]; [19, с. 33].

Еще одним показателем, положительно характеризующим экономическую ситуацию в республике, является уменьшение зависимости регионального бюджета от субсидий из федерального центра. Правда, пока еще Мордовия является дотационным регионом. Но доля внешних поступлений в доходной части бюджета в 2010-е годы в целом сокращалась (за исключением небольшого роста в 2015 году). В 2012 году она составила 62,9%, в 2013 — 51,3%, в 2014 — 33,5%, в 2015 — 40,4% и в 2016 (по предварительным данным) — 22,1% [14, с. 11].

В целом экономика Мордовии в «нулевые» и 2010-е годы развивалась довольно успешно (особенно в сравнении с 1990-ми годами). И даже в нынешний, непростой для страны и для всего мира, год Мордовия демонстрирует относительно неплохие экономические показатели. Например, индекс промышленного производства в январе – июле 2020 года составил 106,5 %. Объем валовой продукции сельского хозяйства составил 106,1 % к уровню января – июля прошлого года. Среднемесячная номинальная заработная плата в январе – июле нынешнего года достигла 106,7 %, а реальная заработная плата – 104,8 %, по сравнению с соответствующим периодом 2019 года [21].

Конечно, сложная экономическая ситуация не могла не повлиять на темпы роста отдельных отраслей и секторов экономики. Так, объем жилищного строительства (в кв. м) в январе – июле составил 86,9 % от уровня прошлого года. Оборот розничной торговли (в рублях) составил 99,5 %, а объем платных услуг, оказанных населению, – 85,0 % от показателей января – июля 2019 года [21]. Тем не менее, экономика Мордовии в текущем году, несмотря на все сложности и проблемы, демонстрировала довольно высокую степень устойчивости. И есть реальные основания надеяться, что республика в будущем сможет показать стабильное экономическое развитие.

Список использованной литературы

1. Федеральная служба государственной статистики РФ. Валовой региональный продукт по

субъектам Российской Федерации в 1998 – 2018. URL: <https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/VRP98-18.xlsx>.

2. Федеральная служба государственной статистики РФ. Валовой региональный продукт на душу населения по субъектам Российской Федерации в 1998 – 2018. URL: <https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/dusha98-18.xlsx>.

3. Промышленный портал «Метапром». Информация о промышленности Мордовии. URL: <https://metaprom.ru/regions/mordoviya.html>.

4. Имяреков В.С. Общественно-политическое развитие Мордовии во второй половине 1980-х — 1990-х гг.: основные тенденции. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук: 07.00.02. Саранск, Мордовский государственный университет им. Н.П.Огарева. 2006. С. 22-23.

5. Мордовия: статистический ежегодник. — Саранск. 2002. С.136.

6. Мордовии 70 лет: юбилейный статистический сборник. Саранск: Госкомитет РМ по статистике. 1999.

7. Об инвестиционном потенциале Республики Мордовия / Министерство иностранных дел Российской Федерации. URL: http://www.mid.ru/vnesneekonomiceskie-svazi-sub-ektov-rossijskoj-federacii-/asset_publisher/ykggrK2nCl8c/content/id/2750348.

8. Электронное издание «Газета 13». URL: https://gazeta13.ru/33642_mordoviya_lider_pfo_po_objemu_investicij.

9. Бусалова С.Г., Макейкина С.М. Социально-экономическое развитие финно-угорского региона в современных условиях (на примере Республики Мордовия) // Системное управление / Мордовский государственный университет им. Н.П.Огарева. Саранск 2013, № 1. С. 3, 4.

10. Основные показатели социально-экономического развития Республики Мордовия // Сайт Корпорации развития Республики Мордовия. URL: <http://www.invest.rm/mordovia/facts>.

11. Преимущества инвестирования в Республику Мордовия // Сайт Корпорации развития Республики Мордовия. URL: <http://www.invest.rm/investors/benefits>.

12. Валовой региональный продукт по субъектам Российской Федерации 1998 — 2016 гг.

/ Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Республике Мордовия. URL: http://www.mrd.gks.ru/wcm/connect/rosstat_ts/mrd/ru/statistics/grp.

13. Мордовия. Статистический ежегодник. — Саранск: Мордовиястат, 2016.

14. Особенности социально-экономического развития Республики Мордовия в период деятельности Государственного Собрания Республики Мордовия пятого созыва (2011 — 2016 гг.) Информационно-аналитический материал / Аппарат Государственного Собрания Республики Мордовия. — Саранск, 2016.

15. Мордовия. Статистический ежегодник. — Саранск: Мордовиястат, 2011.

16. Мордовия. Статистический ежегодник. — Саранск: Мордовиястат, 2010.

17. Экономика Мордовии. Официальный портал органов государственной власти Республики Мордовия. URL: <http://www.e-mordovia.ru/o-mordovii/obshchaya-informatsiya/ekonomika/ekonomika-mordovii>.

18. Регионы России. Социально-экономические показатели-2007 г. / Федеральная служба государственной статистики. Таблица 1.2. Основные социально-экономические показатели в 2006 г. URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/B07_14p/lssWWW.exe/Stg/d01/01-02-1.htm;

19. Регионы России. Социально-экономические показатели-2017 г. Статистический сборник. — М.: Федеральная служба государственной статистики, 2017.

20. Регионы России. Социально-экономические показатели-2007 г. / Федеральная служба государственной статистики. Таблица 1.6. Место, занимаемое субъектом в РФ в 2006 г. по основным социально-экономическим показателям. URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/B07_14p/lssWWW.exe/Stg/d01/01-06-1.htm;

21. Министерство экономики, торговли и предпринимательства Республики Мордовия. Информация о социально-экономическом положении Республики Мордовия за январь — сентябрь 2020 года. URL: <http://mineco.e-mordovia.ru/directions-of-activity/socio-economic/information-on-the-socio-economic-situation-of-the-republic-of-mordovia-in-m.php>.

Шаховская Лариса Семеновна

д.э.н., профессор кафедры «Экономика и предпринимательство»
Волгоградский государственный технический университет

Тимошина Виктория Ивановна

аспирант департамента экономической теории
Финансовый университет при Правительстве РФ

«СЕВЕРНЫЙ ПОТОК–2»: МИНИМИЗАЦИЯ РИСКОВ ПРИ СОТРУДНИЧЕСТВЕ

Аннотация. Для России как для любой страны - экспортера важна диверсификация географических рынков (государств - импортеров), путей и способов доставки на эти рынки (трубопроводы и экспортные

терминалы СПП) основного продукта. В настоящее время, диверсификация экспортных рынков, снижение транзитных рисков за счет множественности путей доставки, цены на углеводороды, реализация энергетических проектов – самые обсуждаемые темы среди экспертов. Однако, строительство проекта «Северный поток - 2» является самым обсуждаемым проектом на мировом энергетическом рынке. Почти год прошел после подписания соглашения между акционерами, но проект «Северный поток-2» по-прежнему разделяет европейцев. В то время как те, кто поддерживает проект строительства газопровода, удваивают свои усилия для доказательства его коммерческого характера, список претензий со стороны противников не прекращает расти.

Возникают кардинально противоположные точки зрения, которые, тем не менее, дают ответ на вопрос и подтверждают, что проект «носит чисто коммерческий характер».

1. Что представляет из себя «Северный поток-2»?

Начало работы «Северного потока - 2» началось в конце 2019 года. Пропускная способность составляет около 27,5 млрд. куб. в год. Газопровод «Северный поток - 2» по плану должен пересечь Финляндию, Швецию, экономическую зону Дании (протяженность 139 км, мимо острова Борнхольм), затем через Германию. По некоторым данным, стоимость строительства «Северного потока - 2» из России в Германию оценивается в 9,5 млрд. евро.

Строительство морского газопровода - это крупномасштабный инфраструктурный проект. Газопровод «Северный поток-2» состоит из двух параллельных ниток протяженностью 1 230 км. Таким образом, для одной нитки потребуется примерно 100 тыс. 12-метровых труб. Не смотря на огромные числовые показатели этого проекта, его стоимость относительно меньше стоимости строительства газопровода «Сила Сибири» (Восточный маршрут), который сопоставим со стоимостью газопровода ТАР (трансатлантический газопровод, проектируемый для транспортировки природного газа из Ближневосточного и Каспийского регионов в Западную Европу). Также, для сравнения, 2 - ниточный МГП «Южный поток» протяженностью 1455 оценивался в 16 млрд. евро, а 2 - ниточный МГП «Турецкий поток» протяженностью 1090 км в 11,4 млрд. евро [7].

Вначале предполагалось, что доли в проекте получают следующие компании - Engie, OMV, Royal Dutch Shell, Uniper и Wintershall. Однако было подписано соглашение об ином финансировании: европейские компании предоставят долгосрочное финансирование в объеме 50 % от общей стоимости проекта, а именно по 950 млн. евро [1].

«Северный поток – 2» обеспечит поставки газа из крупнейшего месторождения Бованенковское на полуострове Ямал на севере России, запасы которого оцениваются около 4,9 трлн. куб. м, что более чем в два раза превышает суммарные подтвержденные запасы газа в ЕС (1,9 трлн. куб. м). «Северный поток - 2» - это прямой маршрут от самых крупных в мире газовых месторождений в России (47 трлн. куб. м) до газотранспортной системы других стран.

В плане экологии, для «Северного потока – 2» применяются безопасные решения с первого дня проекта. Морские газопроводы – это самый экологичный способ транспортировки природного

газа: их строительство осуществляется быстрее и с меньшим воздействием на экосистему по сравнению с наземными альтернативами. Например, данные социально-экологического мониторинга строительства и эксплуатации действующего газопровода «Северный поток» показывают, что в ходе строительства отсутствовало какое-либо непредвиденное воздействие на экологию Балтийского моря, и подтверждают положительную тенденцию восстановления. Результаты мониторинга свидетельствуют, что воздействие строительства было минимальным, локальным и преимущественно краткосрочным [8].

2. Какие преимущества у «Северного потока –2»?

Цель любого проекта - компенсировать колебания спроса и предложения на рынке, в ходе использования новой инфраструктуры для транспортировки газа. При этом «Северный поток - 2» позволит сократить дефицит импорта и увеличит надежность поставок, если возникнут проблемы с работой «Северного потока», снизит транзитные риски и обеспечит доступ к большим запасам на севере России.

После поступления газа в газораспределительную сеть ЕС на германском побережье Балтийского моря он может транспортироваться далее в хабы на северо-западе Европы или на внутренний рынок через австрийский хаб в Баумгартене. С ростом мирового спроса более чем на 25% (более 1 трлн. куб. м) в ближайшие два десятилетия и истощением месторождений, Европа должна будет обеспечить доступ к газу в долгосрочной перспективе в целях поддержания глобальной конкурентоспособности европейской промышленности. К тому же промышленности ЕС нужны энергоресурсы по адекватной цене, чтобы избежать необходимости переноса производства в другие регионы.

При этом, повышение ликвидности хабов и строительство дополнительных мощностей для импорта газа на рынки ЕС обеспечат большую свободу выбора и гибкость, а новая инфраструктура будет выгодна частным потребителям и промышленности ЕС.

3. «Северный поток-2» глазами бизнеса

Во-первых, по мнению многих экспертов, проект оправдан истощением европейских месторождений газа. Производство газа в Европе (Германия, Дания, Италия, Норвегия, Нидерланды,

Польша, Румыния и Великобритания) упало с 275 млрд. куб. м. в 2010 г. до 232,3 млрд. куб. м. в 2015 г., и это снижение, как ожидается, должно ускориться в ближайшем будущем [1]. Таким образом, импорт газа в Европу должен вырасти к 2030-2035 гг. Согласно оценкам IHS Energy, проведенным в 2015 г., спрос на газ в Европе может достичь 500 млрд. куб. м. к 2035 г. [2]. Предполагается, что Европе могут потребоваться дополнительно 144 млрд. куб. м. Однако, такие расчеты должны быть скорректированы с учетом того, что ЕС поставил своей целью снижение выброса парниковых газов на 40% к 2030 г. и на 80% к 2050 г. относительно уровня 1990 г.

Если ЕС удастся достичь поставленных целей, дополнительная потребность в природном газе к 2035 г. может составить лишь 24 млрд. куб. м., а общая потребность в газе составит 380 млрд. куб.м.

Во-вторых, следует упомянуть вопрос диверсификации маршрутов поставок газа, обсуждение которого активизировалось после российско-украинского газового кризиса 2009 г. Позиция компании «Газпром» основывается на двух главных аргументах. Первый аргумент, Еврокомиссия заявила в 2010 г., что стратегической целью энергостран является открытие новых маршрутов, который обеспечивал бы от 10% до 20% от общей потребности в газе к 2020 -2023 гг. [3]. В то же время, «Газпром» предлагал диверсифицировать маршруты с помощью проекта «Южный поток», как и в данный момент, проект «Северный поток-2». Второй аргумент, транзит через территорию Украины представляет собой многочисленные и разнообразные риски для России (потребность в масштабных инвестициях для ремонта и технического обслуживания газотранспортной сети от 7 до 8 млрд. долл.; рост стоимости транзита в 1,5 раза, что выше, чем тариф, определенный в контракте; отсутствие доверия с обеих сторон, что осложняет обсуждение дальнейших решений на транзит газа после окончания срока действия контракта, который пришелся на конец 2019 г. [4,5].

В-третьих, Газпром, обладая опытом строительства «Северного потока – 1», не устает заявлять о том, что «Северный поток – 2» – это надежный, чисто коммерческий проект, который финансируется без участия государства. С технической точки зрения объединение европейских газовых сетей могло бы позволить перенаправить газовые потоки на Восточную Европу через австрийский хаб Баумгартен. При этом на территории Германии планируется строительство новых газопроводов, для того чтобы перераспределить почти 30 млрд. куб. м. газа. Помимо уменьшения расстояния при доставке газопровод должен будет увеличить ликвидность немецкого и голландского хабов и де-факто конкуренцию в северо-западной части континентальной Европы. В конце концов, согласно расчетам российского газового гиганта, стоимость газа могла бы составить на германо-

голландской границе 33,70 долларов США за 1000 м³, что является более чем привлекательным аргументом для голландцев и немцев, позволяя им значительно сэкономить. Теперь остается узнать, будут ли финансовые аргументы достаточно убедительными.

4.«Северный поток–2»: кто получит, а кто потеряет?

Постройка газопровода с самого начала имела чисто коммерческую цель – окончательно освободить «Газпром» от игр со странами-транзитерами. При этом строительство встретило достаточно ожесточенное сопротивление, которое очевидно встало перед вопросом потери значительных сумм за транзит газа, а также льготных условий получения российского природного газа.

Однако есть страны, которые достаточно хорошо понимают преимущества подобного пути доставки «голубого топлива». Так, Германия с помощью проекта окончательно закрепит за собой статус Европейского газового хаба (преимущество в том, что Газпром продает газ за 200-300 долл. за 1 тыс. куб. м., при этом, цены на газ на внутриевропейском рынке достигают показателей в 900 долл. за 1 тыс. куб. м.). К тому же, сроки окупаемости проекта достаточно короткие: даже с учетом потерь на суды и санкции они могут составить 10 – 20 лет [6].

Важно отметить, что обсуждаемый в последнее время американский сжиженный газ значительно дороже российского трубопроводного. В среднем 1 тыс. куб.м. сжиженного газа при поставках танкерами из США обойдется покупателям в 1,5-2 тыс. долл. Целесообразно ли с точки зрения бизнеса идти на закупку сжиженного газа из-за океана, чтобы «снизить влияние России»?

Проигрыш России от затягивания строительства в большей степени экономический, хотя и не столь значительный как для Германии. Действующая первая нитка «Северного потока», а также реализация газопровода «Турецкий поток», позволит России дальше продавать энергетические углеводороды, возместив вложения в постройку «Северного потока –2» в 5 млрд. евро. Это вполне возможно, если учесть постоянно растущее потребление газа в Азиатско-тихоокеанском регионе и наличия долгосрочных контрактов России на поставку газа в Китай.

5. Выводы

На деле выгодность «Северного потока–2» для себя уже давно признают и в Европе. Во многом потому, что трубопроводный российский газ сможет сыграть позитивную роль в борьбе за «климатическую нейтральность» ЕС, став переходным этапом от ядерной и угольной энергетики, от которых Европа давно хочет отказаться – к «зеленой»,

В настоящее время в ЕС и США звучат призывы отказаться от проекта из-за инцидента с известным российским оппозиционным блогером, опираясь на политический расклад сил в ЕС.

Однако, с экономической точки зрения, отказ от «Северного потока – 2» грозит Европе огромными штрафными санкциями. «Северный поток – 2» – это не российский или немецкий проект, в его реализации участвует множество компаний, которым придется в случае срыва строительства заплатить более 10 млрд. евро.

К тому же, авария на ГТС Украины должна дать понять «противникам энергетических проектов» для чего создаются обходные газопроводы. Ответ простой, чтобы страны-потребители получили газ, не думая о том, потянет ли «старая» газотранспортная система Украины прокачку необходимого объема газа или не потянет.

Любому бизнесу свойственен, прежде всего, экономический, а не политический расчет, поскольку только первый, отражает национальные интересы самых разных стран, в рамках их международного сотрудничества друг с другом. И нет таких сил, которые способны превратить экономическую выгоду от сотрудничества, в политический просчет его участников, так как выгода, извлекаемая от сотрудничества между разными странами, всегда означает политическую мудрость их участников, которая обеспечивает всем участникам сотрудничества экономическую выгоду на длительную перспективу в наше крайне турбулентное время.

Список литературы:

1. BP, Statistical Review of World Energy, June 2011 and June 2016: <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>
2. Platts, апрель 2016 г.

3. Communication on security of energy supply and international cooperation – “The EU Energy Policy Engaging with Partners beyond Our Borders”: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/

4. Sergey Seliverstov, Ivan Gudkov. Energy Law in Europe: National, EU and International Regulation: <https://smplawyers.ru/energy-law-in-europe>

5. Киев выставил Газпрому штраф на 3,4 млрд долларов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.vz.ru/news/2016/1/22/790004.html> (дата обращения: 15.09.2020).

6. Цена проекта «Северный поток–2» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.finam.ru/analysis/forecasts/cena-proekta-severniiy-potok-2-cto-mogut-poluchit-i-poteryat-rossiya-germaniya-ssha-i-polsha-20200811-16535/> (дата обращения: 16.09.2020).

7. Газпром – все контракты для строительства «Северного потока –2» подписаны [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nangs.org/news/business/gazprom-vse-kontrakty-dlya-stroitelstva-severnogo-potoka-2-podpisany> (дата обращения: 17.09.2020).

8. Проект «Северный поток–2» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.nord-stream2.com/ru/pdf/document/4/> (дата обращения: 17.09.2020).

9. Сенатор предупредил о серьезных рисках при отказе от «Северного потока-2» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5f66a3119a7947a0d8bab373> (дата обращения: 17.09.2020).

10. Фролов А. Сигнал трубы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://iz.ru/1061028/aleksandr-frolov/signal-truby> (дата обращения: 18.09.2020).

Yankiv M.

postgraduate student of Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF FORMATION OF THE INTEGRATED POLICY OF DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN-POLISH CROSS BORDER REGION

Янків Марія Миронівна

аспірант ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього" НАН України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ

Summary. The conceptual provisions for the formation of an integrated policy for the development of the cross-border region are investigated. Its strategic goals and prerequisites for implementation are outlined. It is argued that the procedure for developing such a policy includes: study of existing problems, the impact of real, potential, external and internal factors, goals and specifics of the cross-border region, taking into account endogenous potential, organizational support in terms of institutional, administrative and managerial financial components and is based on strategic principles. Innovative forms of cooperation in the cross-border region have been identified, such as cross-border clusters in various fields, cross-border industrial parks, cross-border industrial zones, smart specializations, cross-border interconnectors. The sequence and stages of choosing a smart specialization of the cross-border region are substantiated. It is proved that urban cross-border agglomerations as a form of border organization of the economy can have a significant impact on the development of the cross-border

region.

Анотація. У статті представлено концептуальні положення формування інтегрованої політики розвитку транскордонного регіону. Окреслено її стратегічні цілі та передумови реалізації. Аргументовано, що процедура розробки такої політики включає: дослідження існуючих проблем, вплив реальних, потенційних, зовнішніх і внутрішніх чинників, цілі та специфіку функціонування транскордонного регіону з врахуванням ендегенного потенціалу, організаційне забезпечення в розрізі інституційної, адміністративно-управлінської й фінансової складових та базується на стратегічних засадах. Визначено інноваційні форми співпраці у транскордонному регіоні, такі як транскордонні кластери у різних сферах, транскордонні індустріальні парки, транскордонні промислові зони, смарт-спеціалізації, транскордонні інтерконектори. Обґрунтовано послідовність та етапність вибору смарт-спеціалізації транскордонного регіону. Доведено, що міські транскордонні агломерації як форма прикордонної організації господарства можуть мати вагомий вплив на розвиток транскордонного регіону.

Key words: cross-border region, integrated policy, cross-border effect, strategy of cross-border cooperation, innovations.

Ключові слова: транскордонний регіон, інтегрована політика, транскордонний ефект, стратегія транскордонного співробітництва, інновації.

Постановка проблеми. Становлення, поглиблення та реалії сучасного етапу розвитку українсько-польської транскордонної співпраці спрямовуються на забезпечення партнерства та конвергентності у різноманітних сферах діяльності. Така взаємодія у прикордонних областях України та воєводствах Польщі дозволяє спільно вирішувати та реалізовувати проблеми не лише економіки, але й екології, культури, освіти, безпеки кордону та його перетину. Існуючі програми транскордонної співпраці концентруються на регіональному рівні, охоплюють прикордонні території України за участі країн-сусідів з ЄС, проте обсяг коштів залишається невеликим і спрямовується за призначенням у конкретно визначені тематичні цілі. Вітчизняна практика транскордонної співпраці регіонів реалізується шляхом укладання двох- і багатосторонніх угод про співпрацю, відповідних концепцій, стратегій, програм розвитку з використанням різноманітних форм, інструментів та механізмів. Розробка концептуальних основ інтегрованої політики розвитку українсько-польського транскордонного регіону є актуальною в контексті конкретизації стратегічних цілей, завдань, пріоритетів, інституційних, організаційних та фінансових механізмів їх забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні засади й організаційні, інституційні, фінансові механізми забезпечення розвитку транскордонного регіону стали предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Л. Врублевські, В. Гоблик, М. Долішній, О. Копилук, П. Куцаб, К. Лунгвіст, Н. Мікула, О. Музичка, Х. Притула, І. Сторонянська, М. Тріпл та ін. Їх дослідження характеризуються комплексністю, розкривають базові положення, принципи, моделі й механізми транскордонної співпраці, її ефективності та форми реалізації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Перспективи розвитку та реалізація нових програмних документів акцентують на необхідності подальших досліджень й розробці стратегічної інтегрованої політики розвитку українсько-польського транскордонного

регіону, окресленні її суті, концептуальних засад формування й реалізації.

Метою статті є розробка концептуальних підходів до формування стратегічної інтегрованої політики розвитку українсько-польського транскордонного регіону, визначення її основних цілей та передумов реалізації.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення ефективне функціонування транскордонного регіону забезпечується шляхом реалізації відповідних програм, стратегій та цільових орієнтирів співпраці. Варто відзначити, що дефініція "транскордонний регіон" має відповідне нормативно-правове обґрунтування. Зокрема, згідно Директиви Європейської комісії щодо механізму вирішення юридичних і адміністративних перешкод в транскордонному контексті № 2018/0198 від 29.05.2018р. глави 1 статті 3 визначено, що транскордонний регіон означає територію, яка охоплюється сусідніми наземними прикордонними регіонами у двох чи більше державах-членах на рівні регіонів NUTS 3 [1]. Отже, позиція ЄС чітко регламентує статус транскордонного регіону як територіального утворення у країнах, які розмежовані кордоном та охоплюють населення чисельністю від 150 до 800 тис. осіб.

Науковець Л. Врублевський вважає транскордонний регіон вищою формою інтеграції прикордонних регіонів та певною зоною наднаціонального характеру, яка є результатом транскордонного співробітництва, формалізації та проникності державного кордону з можливістю зміни його функції та збільшення соціально-економічних зв'язків між прикордонними регіонами [2]. Отже, автор акцентує на 2 ключових ознаках транскордонного регіону таких як інтеграція та ступінь проникності національних кордонів.

Згідно позицій М. Перкмана транскордонний регіон визначено як обмежену територіальну одиницю, яка адмініструється відповідними органами влади, які приймають участь у транскордонних ініціативах. Науковець наголошує, що це соціально-територіальна одиниця, яка

функціонує на відповідних організаційних засадах і володіє певним рівнем стратегічного потенціалу [3, с. 157]. Такий підхід ґрунтується на територіально-просторовій концепції, організаційному та інституційному потенціалі транскордонного співробітництва.

В сучасних умовах в методичному аспекті відсутні пропозиції щодо розробки інтегрованої політики транскордонного регіону, зокрема українсько-польського. Подолання існуючих диспропорцій, досягнення спільних вигод у різних напрямках й сферах транскордонної співпраці необхідно забезпечити шляхом розробки і впровадження інтегрованої політики розвитку транскордонного регіону в поточному й стратегічному вимірах, яка б базувалася на сформованих взаємовигідних зв'язках. При цьому варто враховувати, що формування транскордонного регіону характеризується відмінностями та різноманітністю економічного потенціалу, технологічної траєкторії, соціальної динаміки, структур управління, засобів регулювання, культурної ідентичності. Підтримуємо думку науковців К. Лунгвіста та М. Тріпл, що транскордонні відмінності можуть бути як ключовим джерелом інновацій, так і головним бар'єром для взаємодій та змін. Одночасно вони створюють підґрунтя для транскордонного зростання, формуючи потенціал для нових комбінацій та невикористаної синергії, а також і бар'єри, які є перешкодою інтеграції, особливо в процесах генерування, трансферу, обміну інноваціями й знаннями [4].

Дослідження Єврокомісії щодо впливу прикордонних перешкод на рівень ВРП та зайнятості у внутрішніх прикордонних регіонах засвідчило, що у разі усунення лише 20% існуючих перешкод прикордонні регіони збільшать свій ВРП на 2% [1]. Тому важливим напрямом розвитку українсько-польського транскордонного регіону є розробка й реалізація інтегрованої політики.

На нашу думку, інтегрована політика розвитку транскордонного регіону – це діяльність національних і наднаціональних суб'єктів та учасників двох або більше держав, розмежованих кордоном у різних сферах функціонування прикордонних територій із спільним ендегенним транскордонним потенціалом з метою поглиблення взаємовигідної співпраці, досягнення конвергенції, конкурентоспроможності, сталого, інклюзивного розвитку. Цільова спрямованість та базові передумови даної політики представлені на рис. 1.

Рис. 1 відображає логічність реалізації інтегрованої політики розвитку транскордонного регіону, існуючі проблеми, вплив реальних, потенційних, зовнішніх і внутрішніх чинників, цілі та специфіку його функціонування з врахуванням ендегенного потенціалу, відповідного організаційного забезпечення в розрізі інституційної, адміністративно-управлінської й фінансової складових та базується на стратегічних засадах.

Існуючі проблеми і диспропорції, які характерні для транскордонного регіону доцільно розподіляти у розрізі станових, фінансових та управлінських, а вплив екзогенних й ендегенних чинників – в контексті реальних і потенційних. З позицій розробки стратегічних напрямів розвитку транскордонного регіону, важливо дослідити еволюцію та ретроспективу його функціонування з врахуванням ступеня використання екзогенного потенціалу та спроможності поглиблення інтеграції з позицій інноваційності.

Погоджуємося із твердженням вітчизняних науковців, що стратегія транскордонного співробітництва, незалежно від ієрархічності її формування повинна чітко визначати загальні довгострокові пріоритети співпраці в рамках їх конкретизації, часового й фінансового виміру, гнучкості й несуперечливості [5, с. 137].

Перспективними орієнтирами співпраці прикордонних областей України та воєводств Польщі визначено забезпечення конвергенції як основи зближення, яка має географічне, історичне, економічне, екологічне, безпекоорієнтоване підґрунтя. Підвищення конкурентоспроможності, сталого, інклюзивного розвитку залишається засадничим орієнтиром реалізації політики з позицій досягнення синергетичної та транскордонної ефективності.

Поглиблення інтеграції у транскордонному регіоні залишається стратегічним стимулом і для активізації його інвестиційно-інноваційного потенціалу та новітніх форм співпраці.

Еволюція транскордонного співробітництва розвинула організаційні форми співпраці на регіональному, національному та міжнародному рівнях від найпростіших (прямі контакти, договори (угоди), об'єднані, спільні робочі групи) до складніших, таких як єврорегіони та транскордонне партнерство. Інноваційними формами розвитку економічної та науково-технічної співпраці є транскордонні кластери у різних сферах (інноваційні, освітні, туристичні тощо), транскордонні індустріальні парки, транскордонні промислові зони, смарт-спеціалізації, транскордонні інтерконектори тощо.

Транскордонний кластер – це організаційна форма комплексної інтеграції (поєднання) наукового, технологічного та просторового потенціалів суб'єктів господарювання, підприємств й організацій транскордонного регіону в певній галузі (виробництво, туризм тощо) з врахуванням взаємозв'язків і взаємодій, спрямована на підвищення конкурентоспроможності, одержання транскордонного ефекту та збільшення економічних вигод учасників по обидві сторони кордону. Формування таких транскордонних кластерів передбачає створення транскордонного форсайт-центру, підбір учасників, аналізування стану взаємозв'язків, обґрунтування принципів, фінансової ефективності їх створення, укладання угод між учасниками, формування спільних контрольних та моніторингових процедур.

Вагомим дестимулюючим чинником таких полі країн-учасників кластерного утворення. утворень залишається невідповідність у фінансовому, митному, нормативно-правовому

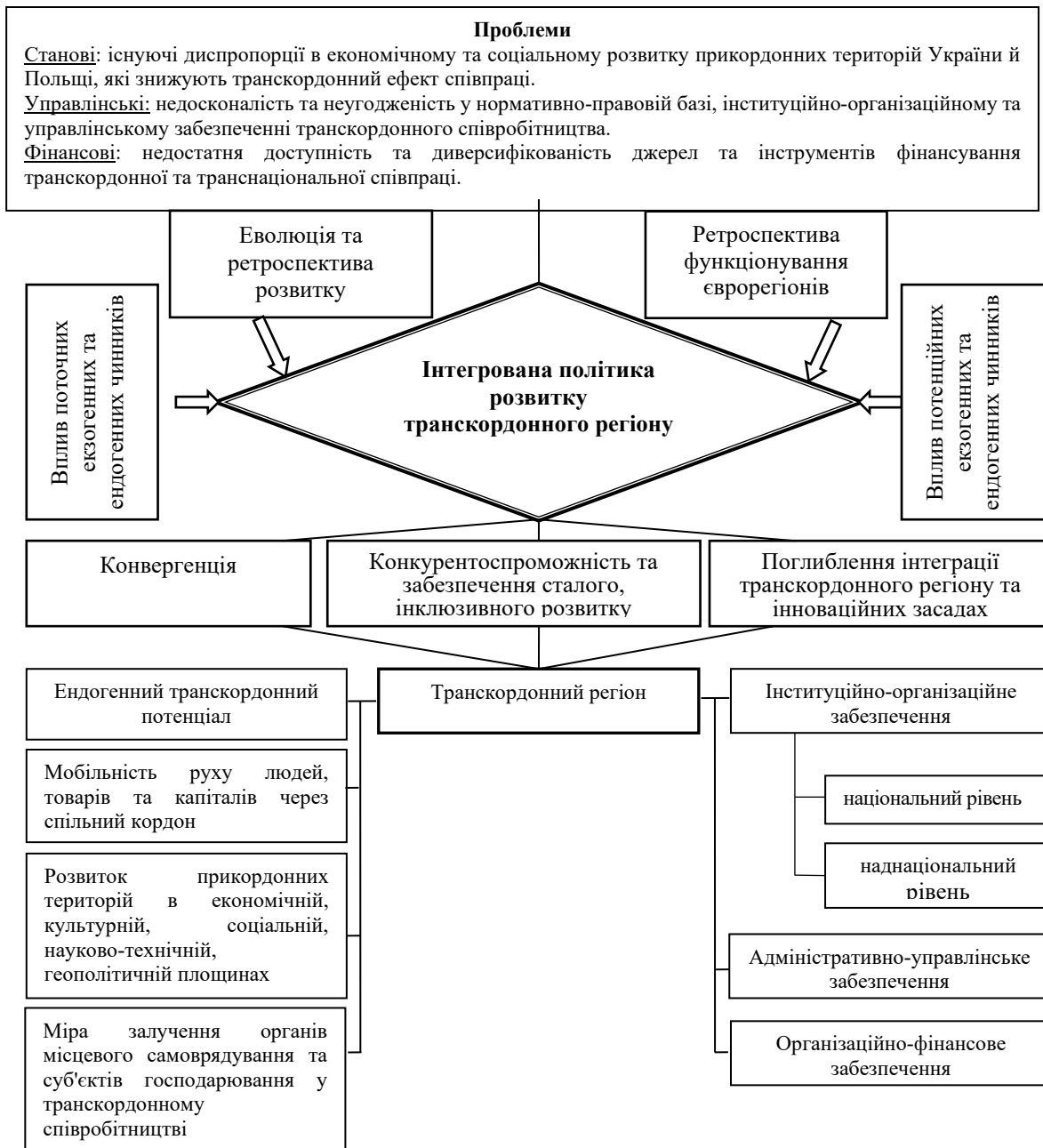

Рис. 1. Цілі та передумови реалізації інтегрованої політики транскордонного регіону

Транскордонні індустріальні парки – це організаційна просторова форма об'єднання за майновою ознакою суб'єктів господарювання, які здійснюють виробничу, наукову, інформаційну діяльність в рамках прикордонної території 2-х або декількох країн на якій запроваджено особливі умови в інвестиційній, податковій, митній, зовнішньоекономічній сферах.

Транскордонні інтерконектори – новітні форми транскордонного інфраструктурного забезпечення інтеграції транспортних систем країн, розділених спільним кордоном, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності та привабливості прикордонних регіонів. Зокрема, 08

грудня 2016 р. український та польський оператори газотранспортних систем підписали Угоду про правила взаємодії з метою з'єднання транспортних систем обох країн через інтерконектор Польща-Україна, яка передбачила їх співпрацю в сфері проєктувальних та будівельних робіт. Такий досвід запроваджено і в ЄС, зокрема 15-країнами створено ініціативу XBID Market Project (Cross-Border Intraday) для формування інтегрованого транскордонного внутрішньодобового ринку. Метою об'єднання стало забезпечення безперервної транскордонної торгівлі електроенергією через єдиний транскордонний ринок в Європі. В межах країн Північної і Західної Європи з березня 2018

року сформовано єдину транскордонну систему онлайн-торгівлі XBID, яка дала змогу цілодобово здійснювати торговельні операції з продажу електроенергії, уніфікувати умови її купівлі-продажу. Важливими напрямками Стратегії Енергетичного Союзу ЄС до 2030р. є підвищення рівня енергетичної безпеки, сталого розвитку та конкурентоспроможності, прискорення реалізації ключових пріоритетів з розвитку газових та електричних транскордонних інтерконекторів між країнами-членами ЄС [6].

Транскордонні смарт-спеціалізації – одна із інноваційних форм співпраці, яка спрямована на інклюзивний, сталий розвиток з виявленням і стимулюванням розвитку унікальних галузей або видів економічної діяльності, які характерні для прикордонних регіонів у рамках національної економічної системи з подальшою їх інтеграцією та спрямованістю на досягнення позитивного транскордонного ефекту. Розвиток зовнішніх зв'язків та взаємодія мультинаціональних і локальних, малих й середніх компаній за принципом "думай глобально, дій локально" має великий потенціал для територіальних кластерів та мереж, оскільки дає змогу виявити потенційні можливості у розвитку бізнес-сфер та структур як у високотехнологічних галузях, так і традиційних [7].

Смарт-спеціалізація як процес інтеграції включає: а) залучення суб'єктів й учасників транскордонного регіону до реалізації смарт-технологій, б) оцінювання транскордонних активів та напрямів співпраці, в) обмежену кількість пріоритетів, г) наявність спільного управління (державно-приватне партнерство, модель чотирьох спіралей), д) механізм інтеграції підприємницьких, фінансових, освітньо-наукових, технічних й інших ресурсів, е) визначення управлінських та моніторингових спільних інституцій національного і наднаціонального рівнів.

Формування стратегій з базуванням на смарт-спеціалізації, на думку вітчизняних науковців – це основа для реформи регіональних дослідницьких та інноваційних систем, посилення співпраці в інноваційних інвестиціях між регіонами; використання наукових досліджень, інновацій у менш розвинених і промислових перехідних регіонах; використання синергії та взаємодоповнення між політиками й інструментами ЄС, стимулювання міжрегіонального, транскордонного, міжсекторного співробітництва [8, с. 5]

Отже, розробка транскордонної смарт-спеціалізації передбачає певну послідовність та етапність здійснення даного процесу:

- аналіз та оцінка транскордонного регіону, його інноваційного потенціалу, сильних, слабких сторін, можливостей та загроз. Характеризується економічний, науково-технологічний, інвестиційно-інноваційний потенціали транскордонного регіону, можливості модернізації та інноваційної діяльності у певних галузях, малих й середніх підприємствах, інфраструктурне

забезпечення, здійснюється аналіз регіональної економічної спеціалізації, існуючих кластерів, динаміки підприємницького середовища, взаємозв'язків прикордонних регіонів та воєводства;

- утворення спільних органів управління. З позицій суб'єктно-об'єктного управління реалізація смарт-спеціалізацій стимулює учасників співпраці національного, локального і наднаціонального рівнів на прийняття спільних управлінських рішень, створення відповідних інституцій – координаційних пунктів (вертикальних і горизонтальних), спільних моніторингових комітетів тощо;

- розробка сценаріїв інклюзивного розвитку транскордонного регіону – це вироблення пріоритетів трансформації прикордонних територій обох країн з базуванням на концентрації технічноорієнтованих установ як ядра транскордонного регіону з врахуванням регіональної типології (регіони-промислового виробництва, регіони НДДКР, регіони сталого розвитку, регіони всеохоплюючого розвитку, регіони орієнтовані на соціальний розвиток), його місця у міжнародному просторі;

- вибір пріоритетів транскордонної співпраці, які відображають конкретну спрямованість щодо вирішення спільних проблем, характеризуються кількісними і якісними параметрами, наявністю активів та галузевих спорідненостей, враховуючи їх комбінування, міжгалузеві, транскордонні крос-кластерні можливості, ендегенний транскордонний потенціал, орієнтири стратегічного розвитку транскордонної смарт-спеціалізації;

- розробка спільної політики смарт-спеціалізації, плану її реалізації. Визначення напрямів діяльності в розрізі смарт-спеціалізації, цільових проєктів, учасників, інструментів, джерел фінансування (транскордонні наукові центри, наукові парки, офіси науково-технічного обміну, транскордонні інноваційні ваучери, підприємницький та початковий капітали, система гарантій для фінансування інновацій, транскордонні технологічні центри);

- спільна система моніторингу та оцінки. Це відслідковування, перевірка, контроль щодо реалізації транскордонної смарт-спеціалізації з позицій доданої вартості, транскордонної ефективності, нарощення й збільшення виробництва інноваційної продукції. А отже, зростання кількості спільних підприємств з новими технологіями, збільшення експорту нових продуктів та послуг, зростання регіональних витрат на науково-дослідну діяльність, ріст малих і середніх підприємств, зростання рівня зайнятості у наукоємких галузях – це міра транскордонної смарт-спеціалізації.

Транскордонні агломерації є системою, яка об'єднує розташовану на певній прикордонній території групу урбанізованих поселень за рахунок встановлення тісних економічних і культурних зв'язків й передбачає поряд із вирішенням завдань соціоекономічного характеру реалізацію стратегії

просторового розвитку прикордонних територій двох або більше держав. Одним із її видів є транскордонна міська агломерація, яка являє собою компактне об'єднання, яке є конурбацією з концентрацією населення понад 250 тис. мешканців, розташованою на території двох або декількох країн в межах якого здійснюється інтеграційна співпраця між містами, які входять до його складу та утворюють функціональну цілісність, зумовлену спільним використанням міжнародних територій та ресурсів. Міські транскордонні агломерації як форма прикордонної організації господарства можуть мати вагомий вплив на розвиток транскордонного регіону за рахунок використання усього агломераційного потенціалу: прикордонне положення, інфраструктура, ендегенний транскордонний потенціал. Дана форма забезпечує агломераційний синергетичний ефект за рахунок територіальної концентрації виробництв, підприємств, людських та інфраструктурних ресурсів. У транскордонному регіоні Україна-Польща налагоджуються невеликі транскордонні агломерації місцевого значення, які здебільшого пов'язані із існуючими пунктами перетину кордону (наприклад, Мостиська-Перемишль, Рава-Руська-Томашов Любельський, Яворів-Ярослав, Добромиль-Устшике Дольне).

Транскордонний ефект різного масштабу, тривалості, спрямованості характеризує збільшення доданої вартості та ефективність функціонування транскордонного регіону, трактується як нарощення (збільшення) результатів по відношенню до витрат й характеризується збільшенням валового регіонального продукту, зовнішньоторговельного обороту, поліпшенням прикордонної транспортної, транзитної інфраструктури, зміцненням економічної, екологічної та особистісної безпеки, здоров'я, розвитку науки і освіти.

Отже, інтегрована політика розвитку транскордонного регіону на перспективних засадах повинна спрямовуватись на забезпечення конвергенції, конкурентоспроможності та сталого розвитку, поглиблення інтеграції на інноваційних засадах. Запропонований авторський підхід базується на досвіді ЄС та українсько-польського транскордонного співробітництва щодо виокремлення типів, рівнів, характерних ознак, ступеня транскордонної взаємодії, видів зближення й розходження та поділу транскордонних регіонів на слабоінтегровані, напівінтегровані й сильно інтегровані.

Еволюцію та стан розвитку транскордонного співробітництва Україна-Польща можна оцінити як напівінтегрований транскордонний регіон у якому реалізуються спільні програми та проекти, співпраця у різноманітних сферах суспільної діяльності.

Висновки і пропозиції. Розроблений підхід до формування інтеграційної політики має прикладне

значення, може використовуватися як рекомендаційна основа для обґрунтування перспективних напрямів розвитку транскордонного регіону, визначення стану локальних економік прикордонних територій, їх смарт-спеціалізацій, вирішення спільних проблем забезпечення охорони довкілля, безпеки транскордонного руху людей, товарів, послуг, капіталів.

Стратегія інтеграції у транскордонному регіоні як перспективний напрям розвитку забезпечить процес конвергенції та досягнення спільних вигод у вирішенні пріоритетних цілей й засад розвитку.

Список літератури:

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a mechanism to resolve legal and administrative obstacles in a cross-border context. Strasbourg, 29.05.2018 № 2018/0198. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-works/opinions-information-reports/opinions/regulation-cross-border-mechanism-2021-2027>.

Wróblewski Ł. New approach towards research in cross-border region. Poznan, August 16, 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/273694245_New_approach_towards_research_in_cross-border_region.

Perkmann M. Cross-border regions in Europe significance and drivers of regional cross-border co-operation. *European Urban and Regional Studies*. 2003. 10(2). pp. 153–171.

Lundquist K-J., Trippel M. Distance, Proximity and Types of Cross-Border Innovation Systems: A Conceptual Analysis. URL: https://www.researchgate.net/publication/232954076_Distance_Proximity_and_Types_of_Cross-Border_Innovation_Systems_A_Conceptual_Analysis

Організаційні та фінансові механізми розвитку транскордонного співробітництва: монографія. Копилук О. І., Музичка О. М., Бублик М. І., Куцаб П. А. Львів : СПОЛОМ, 2020. 207с., с. 137

Огляд стану та перспективи розвитку міждержавних електричних мереж. Транскордонні передачі електроенергії загальноєвропейської енергосистеми ENTSO-E: Міненерговугілля України. URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/12/Transkordonni-peredachi-elektroenergiyi.pdf>.

Визначення основних напрямів смарт-спеціалізації м. Києва. Звіт про результати надання дослідницьких послуг НАН України. URL: https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2019/10/22/Zvit_dosl.pdf.

Територіальний розвиток і регіональна політика. Стратегування регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації: наукова доповідь / наук. ред. І. З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2020. 141 с.

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 342.766
ГРНТИ 10.17.24

Bud Orestes Andreevich,
*adjunct of the Department of organization of scientific and educational training,
Kharkiv national University of internal affairs,
Kharkiv, Ukraine*

PROBLEM ASPECTS OF ENSURING HUMAN RIGHTS IN THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE IN THE PROCESS OF APPLYING ADMINISTRATIVE AND PREVENTIVE POLICE MEASURES

Будь Орест Андрійович
*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
Харків, Україна*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРЕВЕНТИВНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Summary. The article is devoted to the analysis of the scientific doctrine of the essence of the fundamental rights and freedoms of citizens in Ukraine, as well as the legal framework for their provision in the context of the implementation of police measures. Based on the provisions of the Law of Ukraine «On the National Police», the author defines the powers of the police and the grounds for applying administrative and preventive police measures on the example of the sphere of ensuring road safety. It is noted that a number of problems still remain in the legal plane, related to the lack of a clear administrative and legal mechanism for the application of individual preventive police measures, as well as clearly established duties of the persons in respect of whom these measures are applied, which leads to a violation of the rights and freedoms of citizens in police activities.

Анотация. Статья посвящена анализу научной доктрины о сущности основных прав и свобод граждан в Украине, правовых основ их обеспечения в контексте осуществления полицейских мер. На основании положений Закона Украины «О Национальной полиции» автором определены полномочия полиции и основания применения отдельных административно-превентивных полицейских мероприятий на примере сферы обеспечения безопасности дорожного движения. Отмечено, что в правовой плоскости все еще остается целый ряд проблем, связанных с отсутствием четкого административно-правового механизма применения превентивных полицейских мер, а также детализации обязанностей лиц, в отношении которых эти меры применяются, что приводит к нарушению права граждан в деятельности полиции.

Анотація. Стаття присвячена аналізу наукової доктрини щодо сутності основних прав і свобод громадян в Україні, правових засад їх забезпечення в контексті здійснення поліцейських заходів. На підставі положень Закону України «Про Національну поліцію» автором визначені повноваження поліції та підстави застосування окремих адміністративно-превентивних поліцейських заходів на прикладі сфери забезпечення безпеки дорожнього руху. Зазначено, що в правовій площині все ще залишається цілий ряд проблем, пов'язаних з відсутністю чіткого адміністративно-правового механізму застосування окремих превентивних поліцейських заходів, а також чітко закріплених обов'язків осіб, щодо яких ці заходи застосовуються, що призводить до порушення права і свобод громадян в поліцейській діяльності.

Key words: national police, human and civil rights, compliance, preventive police measures, administrative law.

Ключевые слова: Национальная полиция, права человека, превентивные полицейские меры, административное законодательство, соблюдение.

Ключові слова: Національна поліція, права людини і громадянина, дотримання, превентивні поліцейські заходи, адміністративне законодавство.

Постановка проблеми. Конституція України вимагає від держави захищати права та свободи людини і громадянина, сприяти їх відновленню у разі їх порушення [1]. Відповідно, права і свободи людини перебувають у площині відносин «людина і правова держава», а отже, можуть бути обмежені виключно спеціально уповноваженими на те державними органами і лише на підставах і в порядку, визначених Конституцією і законами

України. У цьому аспекті Національна поліція України виступає однією з основних державних інституцій, яка наділена повноваженнями застосовувати адміністративно-правові поліцейські заходи превентивного і примусового характеру [2, с. 126].

У дослідженні, проведеному Експертним центром з прав людини у 2018 році у ряді регіонів України, вказано на суттєве зменшення чисельності

випадків застосування незаконних дій поліцейських, фактів їх неналежного поведіння з різними верствами населення. Оціночна кількість таких порушень порівняно із 2014 роком, коли функціонувала ще міліція, зменшилася більше ніж удвічі: з 980 тис. (604.4 тис. під час затримання) до 409 тис. (157.3 тис. під час затримання). Так само зменшилась і оціночна кількість постраждалих осіб від незаконних дій поліцейських – від 113 тис. до майже 63 тис. за рік [3]. Нажаль, усі позитивні здобутки визнаються заслугою розвиненої в Україні системи надання безоплатної правової допомоги, а не завдяки рівню професіоналізму нової поліції. Зважаючи на це, більшість порушень прав і свобод людини, котрі відзначаються правозахисниками, стосуються випадків зупинок патрульними поліцейськими транспортного засобу без законних підстав, незаконного застосування спеціальних засобів і фізичної сили при адміністративному затриманні та доставленні до відділів поліції осіб, підозрюваних у вчиненні правопорушень, катувань і жорстокого поведіння з затриманими. Такі випадки не лише негативно впливають на ефективність поліцейської діяльності, але є наслідком зниження рівня довіри населення до Національної поліції. А це вже серйозна проблема суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам правового захисту прав людини в рамках діяльності органів охорони правопорядку приділяли увагу у своїх наукових працях О.М. Бандурка, С.М. Гусаров, А.Т. Комзюк, І.О. Ієрусалімова, Я.В. Лазур, О.В. Негодченко, Е.О. Олефіренко, О.Ю. Салманова, Б.І. Стахура, О.І. Наливайко, П.М. Рабінович та інші вчені. Проте, з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» та ряду підзаконних нормативних актів, наявною є проблема недосконалості діючого адміністративного законодавства в питанні реальної реалізації механізму дотримання прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина в практичній діяльності поліції, насамперед, при застосуванні поліцейськими адміністративно-превентивних заходів впливу на поведінку людини. Особливу актуальність та важливість глибокого наукового дослідження це питання набуло у зв'язку із обранням орієнтиром поліцейської діяльності рівень довіри населення, належний захист прав і законних інтересів людини.

Метою статті є аналіз наукових доктрин та нормативно-правових актів України, якими врегульовано порядок застосування адміністративно-превентивних поліцейських заходів задля окреслення напрямків удосконалення правового механізму забезпечення прав і законних інтересів громадян в діяльності Національної поліції України в умовах сьогодення.

Основна частина. Встановлені Конституцією України права та свободи людини і громадянина, їх реальність, гарантованість і захист відтворюють не тільки юридичний статус особи у суспільстві, але й суть демократичної держави. Саме з цієї позиції вони повністю узгоджуються з відповідними міжнародними актами, ратифікованими

Верховною Радою України. Так, спираючись на ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини, під час реалізації своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки тих обмежень, які встановлено законом і виключно з метою забезпечення належного визнання й поваги прав і свобод інших, забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві. Виходячи зі змісту ст. 6 Закону України «Про Національну поліцію», поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями й визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому, ключовим є положення (ст. 7 Закону), згідно з яким під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, а їх обмеження допускається за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. Важливим є і те, що поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведіння чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівнику про факти катування і наміри їх застосування [4]. Враховуючи це, працівнику поліції при застосуванні заходів примусового та превентивного характеру слід пам'ятати, що права і свободи людини носять імперативний характер. Тобто, права людини, отримавши своє закріплення у правових нормах, прописують тим самим чіткі варіанти поведінки, стають формально визначеним правилом, обов'язковим для всіх, юридично гарантованим відповідним механізмом забезпечення і процедурою їх захисту [5, с. 109].

Слід зазначити, що у правовій системі кожної держави існує власний механізм правового захисту прав людини. На думку В. Полуховича, адміністративно-правовий захист законних прав, свобод та інтересів особи і громадянина являє собою сукупність застосовуваних в адміністративному порядку юридичних засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), особами і громадянами відповідних процесуальних дій, які спрямовані на припинення незаконного посягання на права, свободу та інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають при їх здійсненні; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків з притягненням винної особи до відповідальності [6, с. 42-43]. З точки зору І.О. Ієрусалімова адміністративно-правовий захист прав, свобод та інтересів людини і громадянина слід розуміти як систему засобів, які є елементами, складовими впливу цієї галузі права на суспільні відносини та встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав (поновлення прав і свобод

громадян в органах виконавчої влади і органах суду, захист за допомогою інституту адміністративної відповідальності) [7, с. 91].

Відмітимо, що належне адміністративно-правове забезпечення прав громадян передбачає: визначення персоніфікованих представників державної влади, відповідальних за забезпечення умов для реалізації прав і свобод; закріплення конкретних обов'язків органів і посадових осіб публічної адміністрації, які відповідають за захист прав і свобод громадян; встановлення конкретних адміністративних процедур, які визначають порядок виконання відповідними суб'єктами управління своїх обов'язків у відносинах з громадянами; посилення відповідальності органів і посадових осіб за невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків, що призвело до порушення прав і свобод громадян [8, с. 123].

Отже, адміністративно-правовий захист прав людини визначимо як сукупність способів, прийомів і процесуальних дій, встановлених у законному порядку, за допомогою яких здійснюється відновлення порушеного права особи. Механізм реалізації та захисту прав громадян вміщує у собі ті складові елементи, що забезпечують учасникам правовідносин здатність набувати, реалізовувати та захищати свої права, при цьому такі правові процеси відбуваються у контексті загального правового регулювання суспільних відносин. Тобто, механізм правового регулювання є правовою базою для вироблення правових засобів і способів реалізації та захисту учасниками правовідносин своїх прав, свобод та інтересів [9].

Між тим Я.В. Лазур зазначає, що механізм забезпечення прав і свобод громадянина уособлює комплекс взаємодіючих елементів, які надають належні юридичні і фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод. Такими структурними елементами є: норми права; юридичні передумови забезпечення прав і свобод; нормативно-правові засоби забезпечення прав і свобод (юридичні гарантії); загальносоціальні умови забезпечення, охорони і захисту прав і свобод особи [10, с.13].

Фактично, адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян являє собою спосіб організації відповідної поліцейської діяльності, та наділення уповноважених представників правоохоронного органу необхідним обсягом прав і обов'язків. Відповідно, адміністративно-правове забезпечення прав громадян в діяльності органів Національної поліції маємо розглядати як здійснюване державою впорядкування за допомогою адміністративно-правовими норм у сукупності із адміністративно-правовими засобами суспільних відносин з метою юридичного закріплення, охорони, реалізації і розвитку права громадян. Як стверджують О.О. Небрат та В.П. Яценко адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян органами Національної поліції – це система адміністративно-правових засобів, що спрямовані на врегулювання суспільних відносин, що існують

у партнерській взаємодії громадян та органів Національної поліції [11, с. 95-96]. А в якості системо-утворюючих компонентів механізму правового забезпечення прав і свобод особистості виступає також правова культура, правосвідомість, законність та стан правопорядку в державі. Цілком зрозуміло, що незважаючи на існування загальної структури елементів, що формують адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина, варто виділяти і внутрішню структуру адміністративно-правового механізму захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, а саме нормативний, інституційний, адміністративно-процедурний і адміністративно-правозастосовчий рівні, що забезпечують невіддільним суб'єктам адміністративного права єдині принципи у реалізації ними своїх прав, свобод та інтересів, а також покладення з цією метою відповідних обов'язків на суб'єктів владних повноважень [9].

Поліція для виконання покладених на неї завдань має вживати заходів реагування на правопорушення, які визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення – як заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, а ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію» чітко закріплює превентивні поліцейські заходи [4]. Поліцейські заходи використовуються у публічному управлінні для охорони суспільних відносин, що виникають у окремих сферах публічної діяльності, а механізм правового регулювання застосування поліцейських заходів встановлює підстави й порядок застосування превентивних та примусових заходів [12]. При цьому важливо розуміти, що превентивний поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції і має бути законним, необхідним, пропорційним і ефективним. Звернемо увагу на той факт, що здійснення поліцейського заходу, що обмежує права та свободи людини має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування [2, с. 89].

В цьому плані слід звернути увагу, що у 2016 році створено Управління забезпечення прав людини Національної поліції. Це Управління складається з двох відділів – спеціальних установ та прав людини. Відділ прав людини виконує такі функції як: моніторинг стану дотримання прав людини в діяльності органів і підрозділів, які підпорядковуються Національній поліції, виявляє та у межах компетенції вирішує проблеми, що виникають під час взаємодії поліції та населення, а по-друге, здійснює організаційне та нормативно-методичне забезпечення роботи органів та підрозділів поліції з питань дотримання прав затриманих і взятих під варту осіб під час їх тримання в ізоляторах тимчасового тримання та конвоювання, контролює роботу спеціальних установ та конвойних підрозділів. Працівники відділу прав людини мають проводити службові розслідування випадків порушень прав людини

працівниками поліції, оперативно інформувати Управління забезпечення прав людини Національній поліції України про випадки резонансних подій, пов'язаних з порушенням прав людини і основоположних свобод в діяльності органів і підрозділів, підпорядкованих Національній поліції, організовувати та проводити навчально-освітні заходи для працівників органів і підрозділів поліції з питань забезпечення прав людини і основоположних свобод, розглядати звернення громадян з питань, пов'язаних з порушенням прав людини в діяльності органів і підрозділів Національної поліції, вести прийом громадян, у тому числі виїзні прийоми.

Крім того, згідно з наказом МВС України від 13.05.2017 року №386 «Про затвердження Положення про Управління моніторингу дотримання прав людини Міністерства внутрішніх справ України» [13] завданнями Управління моніторингу дотримання прав людини є: 1) здійснення в межах компетенції контролю за дотриманням прав людини в діяльності МВС та центральних органів виконавчої влади (надалі – ЦОВВ); 2) моніторинг, вивчення та аналіз проблемних питань, пов'язаних з порушенням прав людини в діяльності МВС і ЦОВВ, надання керівництву МВС пропозицій щодо їх розв'язання; 3) внесення керівництву МВС пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів МВС стосовно забезпечення прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних і національних нормативних актів із забезпечення прав людини та рішень Європейського суду з прав людини; 4) забезпечення взаємодії МВС з ЦОВВ та іншими органами державної влади, міжнародними та національними неурядовими організаціями із забезпечення прав людини.

Національна поліція в Україні має діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України, а обмеження щодо прав і свобод громадян мають виступати в якості необхідних умов діяльності поліції саме для забезпечення дотримання прав і свобод людини і відповідно несуть загрозу їх обмеження з боку поліцейських. При цьому поліцейський захід превентивного характеру обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до статті 30 Закону України «Про Національну поліцію» при забезпеченні використання покладених на поліцію повноважень [4].

Слід відзначити, що не зважаючи на визначення чіткого переліку превентивних поліцейських заходів, на практиці часто виникає ряд проблем щодо реалізації окремих їх видів. Розглянемо конкретну життєву ситуацію. За приклад візьмемо застосування такого превентивного заходу як перевірка документів під час зупинки транспортного засобу працівниками поліції. Недовіра водіїв до патрульних поліцейських є розповсюдженим явищем, яке додатково стимулюється популярними відеороликами водіїв-провокаторів, в яких вони нерідко показують спільноті наскільки

некомпетентними є сучасні правоохоронці. Проте так само часто водії і слухати не хочуть поліцейського, який їх зупинив, і відразу ж починають нападати на нього словесно, а іноді й фізично. І так, чи має право поліцейський зупинити транспортний засіб для перевірки документів водія?

Статтею 19 Конституції України передбачено, що органи державної влади та їх посадові особи **зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.** У Законі України «Про Національну поліцію» чітко визначені підстави, межі та спосіб обмеження вільного пересування громадян. У статті 35 Закону встановлено, що **поліцейський може зупиняти транспортні засоби, поінформувавши водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки, у разі:** 1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху; 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу; 3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення; 4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку; 5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути; 6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод; 7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху; 8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху; 9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв [4]. При цьому у сфері безпеки дорожнього руху Національна поліція уповноважена здійснювати контроль, зокрема шляхом застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінотримки, відеозапису, чи засобів фото- і кінотримки, відеозапису, а також застосування поверхневої перевірки транспортного засобу.

Якщо ж наведені у статті 35 Закону України «Про Національну поліцію» підстави для зупинки транспортного засобу відсутні, то, звичайно, такі дії **поліцейського (зупинка) без дотримання вимог діючого законодавства, є незаконними.** Звернемо увагу, що даний Закон покладає на поліцейського

обов'язок поінформувати особу про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу із детальним описом підстави зупинки. **Відповідно, для того щоб поліцейський мав законне право здійснити перевірку документів, спочатку він повинен мати законне право зупинки транспортного засобу у чітко регламентованих законом випадках. В іншому випадку це буде порушенням прав громадян.** Крім того, для працівників поліції діє свій «моральний кодекс» – це Правила етичної поведінки поліцейських, які затверджені наказом МВС України від 09.11.2016 за № 1179. У цих Правилах передбачено, що під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен: поважати і не порушувати права та свободи людини; у кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків; поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати; контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку тощо [14]. Окремо в Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17 грудня 1979 року, який ухвалено в рамках ООН, містяться етичні норми поведінки для поліції та інших правоохоронних органів. В основі Кодексу є твердження проте, що особи, які здійснюють поліцейські функції, повинні поважати й захищати права людини [15, с. 71]. Тому якщо водій після зупинки не погоджується з працівником поліції, погрожує розправою та звільненням, і понад того, провокує патрульного, – поліцейський повинен дотримуватися гідної поведінки. В жодному разі поліцейський не повинен «вестися» на провокації, не вдаватися до грубості і образ, зберігати спокій та ввічливо спілкуватися з громадянами.

У підсумку важливо сформулювати, що Національній поліції в державі належить особлива роль у реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. При застосуванні поліцейських заходів важливо розуміти, що права людини, по перше, закріплені у правових нормах, що чітко прописують можливі варіанти поведінки поліцейських, а по друге – стають правилом, що гарантується відповідними механізмами забезпечення і процедурами захисту.

І не слід нівелювати можливість поліцейського в рамках встановленого правового поля самостійно приймати рішення про застосування поліцейських заходів. Тому сьогодні вимагає від працівників поліції високого професіоналізму, морального і культурного рівня, досконалого знання норм не лише національних правових актів, а й міжнародних документів, що стосуються діяльності правоохоронних органів, і правильне їх застосування на практиці. Саме стан справ в сфері забезпечення прав і свобод людини та їх практична

реалізація в поліцейській діяльності є тими критеріями, за якими оцінюється рівень демократичного розвитку держави у світі. Важливо відмітити, що особа, право якої порушено, має вибір засобів захисту своїх інтересів: звернення зі скаргою до вищого органу чи посадової особи або звернення до суду у законному порядку. У цьому аспекті у підрозділах поліції має бути запроваджено спеціальне навчання поліцейських алгоритму забезпечення прав людини під час службової діяльності.

Висновки. Отже, незважаючи на те, що процес реформування Національної поліції має перманентний характер, але подальший розвиток правового механізму забезпечення прав і свобод людини має бути направлений на розробку чітких алгоритмів діяльності поліцейських при застосуванні ними заходів превентивного характеру. Враховуючи завдання Національної поліції, їх діяльність пов'язана, в першу чергу на запобігання вчинення правопорушень у різних сферах суспільного життя. Проте, в правовій площині все ще залишається цілий ряд проблем пов'язаних з відсутністю чіткого механізму застосування окремих превентивних заходів.

Крім того, в окремих випадках відсутність чітко закріплених обов'язків осіб щодо яких застосовуються превентивні поліцейські заходи, наприклад як в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, призводить виникнення значної кількості конфліктних ситуацій. Безперечно, що подолання вказаної проблеми залежить не тільки від досконалості правового регулювання. В таких випадках велику роль відіграє не лише високий рівень професіоналізму поліцейських, але й людський фактор, вміння правильно оцінювати ситуацію, обираючи відповідний превентивний захід. Тому цілком логічним буде позиція щодо забезпечення якості відбору працівників поліції та здійснення постійного контролю за їх діяльністю з метою попередження порушень законодавства, прав і свобод громадян. Також в Україні необхідно забезпечити на належному рівні персональну ідентифікацію поліцейських, щоб уникнути ними перевищення меж дозволеного. Дуже часто поліцейські діють без жетонів, без розпізнавальних номерів, навіть без шевронів і без розпізнавальних знаків, особливо коли вони вдаються до застосування фізичної сили [16]. Важливими завданнями при підготовці (перепідготовці) поліцейських є зміцнення законності в діяльності поліції в процесі застосування поліцейських превентивних заходів, усвідомлення кожним поліцейським обов'язковості дотримання принципу пріоритетності прав людини при виконанні службових обов'язків, виховання ввічливого поводження до громадян. На нашу думку, це ті головні фактори, які не тільки сприяють зменшенню негативних випадків порушення прав людини в поліцейській діяльності, але які формують позитивний імідж поліції загалом.

Список літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]. – Харків, 2016. – 408 с.
3. Неналежне поведіння в діяльності Національної поліції України: прояви, поширеність, причини. Аналітичний звіт за результатами дослідження [За загальною редакцією Юрія Белоусова]. – Рада Європи, 2018. – 90 с. URL: <https://rm.coe.int/ill-treatment-in-police-research-final/16807b4d21>
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. / Законодавство України. Веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
5. Комзюк М.А. Обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом // Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України: зб. Матеріалів наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2015. – С.106-112.
6. Полюхович В. Адміністративно-правовий захист особи у відносинах з органами державної влади // Право України. – 2003. – № 5. – С. 41-46.
7. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ірина Олександрівна Ієрусалімова. – К., 2006. – 205 с.
8. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галунько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко та ін. Вид. 2-ге. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. – 520 с.
9. Муза О.В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб в Україні. URL: file:///C:/Users/Downloads/NZIZVRU_2014_6_9
10. Лазур Я.В. Специфіка адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини у сфері публічного управління: засоби, форми та методи / Я.В. Лазур // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. Випуск 5, том 3. – С. 11-14.
11. Небрат О.О., Яценко В.П. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності Національної поліції / О.О. Небрат, В.П. Яценко. // Міжнародний науковий журнал «Верхнєство права». – 2017. – № 5. – С. 93-100.
12. Захаров Є.Ю. Реформування правоохоронних органів та права людини. Українська Гельсінська спілка захисників права від 09.03.2017. URL: <https://helsinki.org.ua/mvs-ta-prava-lyudyny-e-zaharov/>
13. Про затвердження Положення про Управління моніторингу дотримання прав людини Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 13 травня 2017 р. № 386. / Офіційний веб-сайт МВС України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS726.html
14. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: Наказ МВС України від 09.11.2016 р. №1179 / Законодавство України. Веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>
15. Стахура Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.01 / Богдан Ігорович Стахура; Міністерство внутрішніх справ України, Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2016. – 180 с.
16. Права людини в діяльності української поліції – 2017. Загальний огляд / За заг. ред. Крапивіна Є. О. – К.: Софія-А, 2018 р. – 36 с.

Solovieva N.V.^{1,22}, Soloviev N.P.^{3,4}, Grishin M.O.^{4,5}

¹Federal Service for Hydrometeorology and Environmental Monitoring (Roshydromet), 125993, Moscow, Novovagankovskiy per., 12 Russia

²Institute of Applied Geophysics, 129128, Moscow, st. Rostokinskaya, 9 Russia

³RUDN University, 117198, South-Western Administrative District, Moscow, st. Miklukho-Maclay, 6 Russia

⁴Joint Stock Company «NIPIGaspererabotka» (JSC «NIPIGAS»), 117342, Moscow, st. Profsoyuznaya, 65, bldg. 1 Russia

⁵The Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration (The Presidential Academy, RANEP), 119571, Moscow, Vernadsky prospect, 82, building 1 Russia

СОЗДАНИЕ УСТОЙЧИВОЙ И ЭФФЕКТИВНОЙ МОДЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ (НАДЗОРА) КАК ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГИДРОМЕТЕОРОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Abstract. В текущее время система государственного контроля (надзора) в области гидрометеорологии и смежных с ней областях подвергается существенному реформированию, что позволяет вести речь о том, что на уровне государства поставлен вопрос о создании эффективной модели нормативного правового регулирования в установленной сфере. Как представляется это, в первую очередь, связано с необходимостью «снятия барьеров» при осуществлении деятельности в области гидрометеорологии и смежных с ней областях субъектами права и установления «тесной взаимосвязи» бизнес-сообщества с публично-правовыми образованиями. В этой связи, в представленной читателям статье рассматриваются ключевые вопросы, касающиеся создания устойчивой и эффективной модели управления в сфере осуществления государственного контроля (надзора) в области гидрометеорологии и смежных с ней областях в целях гарантирования гидрометеорологической безопасности.

1. Introduction

Федеральный закон «О лицензировании отдельных видов деятельности» (далее – Закон о лицензировании деятельности) устанавливает, что лицензированию подлежит деятельность в области гидрометеорологии и в смежных с ней областях, а также работы по активному воздействию на гидрометеорологические и геофизические процессы и явления. Указанная выше норма корреспондирована в постановление Правительства Российской Федерации «О лицензировании деятельности в области гидрометеорологии и в смежных с ней областях (за исключением указанной деятельности, осуществляемой в ходе инженерных изысканий, выполняемых для подготовки проектной документации, строительства, реконструкции объектов капитального строительства), а также работ по активному воздействию на гидрометеорологические и геофизические процессы и явления» (далее – постановление о лицензировании). В рамках делегированных Правительством Российской Федерации полномочий Федеральная служба по гидрометеорологии и мониторингу окружающей среды осуществляет лицензирование деятельности в области гидрометеорологии и в смежных с ней областях (далее – Федеральная служба, или Росгидромет) посредством предоставления государственной услуги по лицензированию деятельности в области гидрометеорологии и в смежных с ней областях и государственной услуги по лицензированию работ по активному воздействию на гидрометеорологические и геофизические процессы и явления. Кроме этого, Росгидромет осуществляет государственный надзор за проведением работ по активному воздействию на метеорологические и другие геофизические процессы на территории Российской Федерации [1].

Принимая во внимание то обстоятельство, что с 1 июля 2021 вступает в силу Федеральный закон «О государственном контроле (надзоре) и муниципальном контроле в Российской Федерации» (далее – Федеральный закон о государственном контроле (надзоре)), Росгидрометом в пределах компетенции осуществляется нормотворческая деятельность, направленная на внесение изменений в действующее законодательство, регулирующие общественные отношения в сфере гидрометеорологии и в смежных с ней областях. Так, в соответствии Федеральному закону о

государственном контроле (надзоре) приводится постановление о лицензировании, действующие регламенты по осуществлению обозначенных выше контрольно-надзорных функций, утвержденные соответствующими приказами Минприроды России, и иные нормативные правовые акты в установленной сфере, а также осуществляется работа по разработке и формализации положений так называемого «закона-спутника» – проекта Федерального закона «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона «О государственном контроле (надзоре) и муниципальном контроле в Российской Федерации» (далее – законопроект).

Так, законопроектом помимо внесения изменений в понятийный и субъектный состав предусматривается осуществление федерального государственного контроля (надзор) за проведением работ по активному воздействию на гидрометеорологические процессы (статья 26) и федеральный государственный лицензионный контроль за деятельностью в области гидрометеорологии и смежных с ней областях (статья 78).

Указанные выше новеллы законодательства предполагают, соответственно разработку и формализацию постановлений Правительства Российской Федерации об осуществлении федерального государственного контроля (надзор) за проведением работ по активному воздействию на гидрометеорологические процессы и федеральный государственный лицензионный контроль за деятельностью в области гидрометеорологии и смежных с ней областях соответственно.

Вышеизложенное продиктовано следующими обстоятельствами.

Гидрометеорологическая служба представляет собой систему функционально объединенных физических лиц, а также юридических лиц, в том числе органов исполнительной власти, осуществляющих деятельность в области гидрометеорологии и смежных с ней областях (метеорологии, климатологии, агрометеорологии, гидрологии, океанологии, гелиогеофизики, области активных воздействий на метеорологические и другие геофизические процессы), мониторинг состояния и загрязнения окружающей среды, в том числе ионосферы и околоземного космического пространства, предоставление информации о состоянии окружающей среды, ее загрязнении, об опасных природных явлениях.

Федеральным законом «О гидрометеорологической службе» установлено, что физические лица, а также юридические лица, осуществляющие деятельность в области гидрометеорологии и смежных с ней областях, мониторинг состояния и загрязнения окружающей среды, предоставление информации о состоянии окружающей среды, ее загрязнении, об опасных природных явлениях (далее – лицензиаты) входят в состав гидрометеорологической службы. Гидрометеорологическая служба осуществляет свою деятельность в целях обеспечения гидрометеорологической безопасности, т.е. состояния защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства от воздействия опасных природных явлений, изменений климата.

Статьей 10 данного закона предусмотрено, что участники деятельности гидрометеорологической службы обязаны соблюдать законодательство Российской Федерации об обеспечении единства измерений, в том числе требования, установленные федеральным органом исполнительной власти в области гидрометеорологии и смежных с ней областях, при проведении наблюдений за состоянием окружающей среды, ее загрязнением, сборе, обработке, хранении и распространении информации о состоянии окружающей среды, ее загрязнении, а также при получении информационной продукции [2].

Указанная норма корреспондирована в Стратегию деятельности в области гидрометеорологии и смежных с ней областях на период до 2030 года (с учетом аспектов изменения климата), утвержденную распоряжением Правительства Российской Федерации (далее – Стратегия), согласно которой, юридические лица, осуществляющие деятельность в области гидрометеорологии и смежных с ней областях на

основании лицензий, являются участниками деятельности в области гидрометеорологии и смежных с ней областях (деятельности гидрометеорологической службы), и должны осуществлять свою деятельность на основе принципов единства и сопоставимости методов наблюдений, сбора, обработки, хранения и распространения информации, обеспечения достоверности информации о состоянии окружающей среды, ее загрязнении.

Информация и информационная продукция, полученная в результате работы лицензиатов, используется для прогнозирования, предупреждения и обнаружения опасных явлений природного, антропогенного и техногенного характера, своевременного информирования Президента Российской Федерации, Правительства Российской Федерации и органов государственной власти Российской Федерации.

Таким образом, контроль (надзор) за соблюдением лицензиатами предъявляемых федеральными законами и подзаконными актами требований является основой для поддержания гидрометеорологической безопасности, являющейся составной частью обеспечения национальной безопасности российского государства.

2. Methods of generating a risk map to ensure hydrometeorological safety

В целях формирования карты рисков обеспечения гидрометеорологической безопасности лицензиатами (таблица 3 прилагается) проведем PEST-анализ, предполагающий оценку факторов внешней среды, оказывающих на нее воздействие (таблица 1 прилагается) по итогам которого, как это принято, осуществим SWOT-анализ (таблица 2 прилагается) [3].

Table 1.

Расчет PEST-факторов для стратегического анализа внешней среды

Факторы	Содержание и оценка факторов
Политические	1. Глобальность, универсальность и непрерывность осуществления наблюдений (+/—). 2. Гидрометеорологическое обеспечение физических и юридических лиц, публично-правовых образований гидрометеорологической продукцией, в том числе региональных ассоциаций Всемирной метеорологической организации в Европе и Азии (+/—). 3. Расширение сфер и форм международного сотрудничества в области гидрометеорологии (+/—). 4. Выполнение международных обязательств Российской Федерации (+/—).
Экономические	1. Предоставление услуг в области гидрометеорологического обеспечения на платной основе с привлечением новых участников деятельности в эту сферу (+/—). 2. Развитие гидрометеорологического компонента в крупных инвестиционных проектах, выполняемых при поддержке различных источников финансирования (—). 3. Создание благоприятных условий для лицензиатов, осуществляющих деятельность в области гидрометеорологии и смежных с ней областях (+). 4. Вовлечение частного капитала в инвестирование проектов по развитию гидрометеорологического обеспечения, в том числе на условиях государственно-частного партнерства, а также привлечение иностранных инвесторов (—).

Социальные	1. Обеспечение населения, органов государственной власти, секторов экономики, а также Вооруженных Сил Российской Федерации достоверной информацией о фактическом и прогнозируемом состоянии окружающей среды, ее загрязнении на всей территории Российской Федерации (+/—). 2. Обеспечение безопасности при проведении работ по воздействию на гидрометеорологические процессы (активные воздействия) (+/—). 3. Проведение систематических наблюдений за состоянием климатической системы, направленных на выявление тенденций возможных изменений климата в ближайшей перспективе на территории Российской Федерации (выстраивание климатологических рядов) (+/—). 4. Обеспечение оправдываемости прогнозов погоды различной заблаговременности и климатических прогнозов (—).
Технологические	1. Обеспечение единства и сопоставимости методов наблюдений, сбора, обработки, хранения и распространения информации (+/—). 2. Модернизация, технического перевооружения и выведение на современный мировой технологический уровень всех элементов взаимосвязанных систем получения информации о состоянии окружающей среды, ее сбора, анализа и обработки данных, их накопления и архивации, а также формирования информационной продукции и доведение ее до потребителей (—). 3. Обеспечение ведения и доступа потребителей к Единому государственному фонду данных о состоянии окружающей среды, ее загрязнении и другим фондам данных с целью решения научных и практических задач за счет разработки и внедрения в работу современных информационных технологий, в том числе интернет-технологий (+/—). 4. Создание объемов архивных систем Единого государственного фонда данных о состоянии окружающей среды, ее загрязнении и других фондов данных, развитие средств связи, достаточных для восприятия нарастающих потоков информации о состоянии окружающей среды (+/—).

Table 2.

Расчет факторов SWOT-анализа

Сильные стороны	Слабые стороны
1. Формирование и развитие правового среза в области гидрометеорологии и смежных с ней областях. 2. Обеспечение единства и сопоставимости методов наблюдений, сбора, обработки, хранения и распространения информации. 3. Выполнение международных обязательств Российской Федерации и расширение сфер и форм международного сотрудничества в области гидрометеорологии и смежных с ней областях. 4. Формирование благоприятных условий для лицензиатов, осуществляющих деятельность в области гидрометеорологии и смежных с ней областях.	1. Слабое научно-методическое и кадровое обеспечение деятельности лицензиатов. 2. Необходимость дополнительного бюджетирования и финансового обеспечения мероприятий, связанных с модернизацией, техническим перевооружением всех элементов взаимосвязанных систем получения информации о состоянии окружающей среды, ее сбора, анализа и обработки данных, их накопления и архивации, а также формирования информационной продукции и доведение ее до потребителей. 3. Необходимость в формировании механизмов, обеспечивающих доступ потребителей к Единому государственному фонду данных о состоянии окружающей среды, ее загрязнении и другим фондам данных с целью решения научных и практических задач за счет разработки и внедрения в работу современных информационных технологий, в том числе интернет-технологий. 4. Слабая организация систематических наблюдений за состоянием климатической системы, направленных на выявление тенденций возможных изменений климата в ближайшей перспективе на территории Российской Федерации.
Возможности	Угрозы
1. Создание эффективной системы государственного управления в области гидрометеорологии. 2. Создание условий, обеспечивающих оправдываемость прогнозов погоды различной заблаговременности и климатических прогнозов. 3. Создание условий для обеспечения населения, органов государственной власти, секторов экономики, а также Вооруженных Сил Российской Федерации достоверной информацией о фактическом и прогнозируемом состоянии окружающей среды, ее загрязнении на всей территории Российской Федерации. 4. Создание эффективной системы предоставления услуг в области специализированного гидрометеорологического обеспечения на платной	1. Слабый контроль (надзор) за деятельностью лицензиатов, осуществляющих деятельность, в области гидрометеорологии и мониторинга окружающей среды. 2. Слабый контроль (надзор) за деятельностью лицензиатов, передающих информацию в Единый государственный фонд данных о состоянии окружающей среды, ее загрязнении. 3. Слабый контроль (надзор) за деятельностью лицензиатов, осуществляющих работы по активному воздействию на гидрометеорологические и геофизические процессы и явления. 4. Слабая вовлеченность частного капитала в инвестирование проектов по развитию гидрометеорологического обеспечения (в первую очередь в труднодоступных регионах), в том числе на условиях государственно-частного партнерства, а также привлечение иностранных инвесторов.

основе с привлечением новых участников деятельности в эту сферу.	
--	--

Table 3.

Формирование карты рисков, связанных с обеспечением гидрометеорологической безопасности

Риски по основным показателям	Степень оценки риска
1. Нарушение прав социального общества и публично-правовых образований на получение систематической, достоверной информации о состоянии окружающей среды (в том числе об опасных явлениях и информации о загрязнении окружающей среды, которые могут угрожать жизни или здоровью граждан, наносить ущерб окружающей среде и имуществу).	1
2. Возникновение угрозы причинение вреда жизни и здоровью граждан, вреда животным, растениям, окружающей среде, объектам культурного наследия, а также угрозы инициирования чрезвычайных ситуаций.	2
3. Возникновение угрозы, связанной с обеспечением оправдываемости прогнозов погоды различной заблаговременности и климатических прогнозов.	3
4. Возникновение угрозы, связанной с обеспечением единства и сопоставимости методов наблюдений, сбора, обработки, хранения и распространения информации	4
5. Возникновение угрозы, связанной с предоставлением услуг в области специализированного гидрометеорологического обеспечения на платной основе с привлечением новых участников деятельности гидрометеорологической службы в эту сферу.	5

3. Results

На основании проведенного анализа авторами статьи получены следующие результаты.

1. Сделан вывод о том, что обеспечение гидрометеорологической безопасности государства, представляющей собой «кирпичик» национальной безопасности, продиктовано необходимостью купирования рисков, связанных с предоставлением социальному обществу и публично-правовым образованиям недостоверной информации об опасных явлениях и информации о загрязнении окружающей среды, которые могут угрожать жизни или здоровью граждан, наносить ущерб окружающей среде и имуществу.

В этой связи, как представляется, осуществление Росгидрометом федерального государственного контроля (надзор) за проведением работ по активному воздействию на гидрометеорологические процессы и федерального государственного лицензионного контроля за деятельностью в области гидрометеорологии и смежных с ней областях позволит формировать Единый государственный фонд данных о состоянии окружающей среды, ее загрязнении (далее – ЕГФД) посредством передачи лицензиатами действительно достоверной информации в области гидрометеорологии и смежных с ней областях. Здесь следует отметить, что информация из ЕГФД предоставляется в рамках гидрометеорологического обеспечения населения, органов государственной власти, секторов экономики, а также Вооруженных Сил Российской Федерации; выпуска гидрометеорологической продукции для региональных ассоциаций Всемирной метеорологической организации в Европе и Азии; выполнения международных обязательств Российской Федерации и т.д. При этом, предоставляемая лицензиатами информация о фактическом и прогнозируемом состоянии окружающей среды, ее загрязнении на всей территории Российской Федерации будет сопоставимой и достоверной (лицензиаты

обеспечивают единство и сопоставимость методов наблюдений, сбора, обработки, хранения и распространения информации) [4].

Таким образом, государство получит соответствующий управленческо-правовой механизм, обеспечивающий проведение контрольных (надзорных) мероприятий за деятельностью лицензиатов в рамках предоставления информации, формирования и ведения ЕГФД.

Необходимость и важность указанного аспекта подтверждается тем, что в настоящее время деятельность лицензиатов не в полной мере способствует купированию рисков, связанных с наступлением чрезвычайных ситуаций регионального и местного значения. Так, после произошедшего в июне-июле 2019 года паводка в Иркутской области, вызвавшего самое мощное летнее наводнение за всю историю метеонаблюдений, Глава Иркутской области поручил организовать усиление работы гидрологических постов Федерального государственного бюджетного учреждения «Иркутское управление по гидрометеорологии и мониторингу окружающей среды», находящегося в ведении Росгидромета, и начать учащенный режим наблюдения за уровнем рек (измерения должны проходить как минимум три раза в день).

Осуществление обозначенных выше контрольных (надзорных) функций как представляется поспособствует обеспечению оправдываемости прогнозов погоды и климатических прогнозов, выдаваемых лицензиатами.

2. Сделан вывод о том, что для обеспечения гидрометеорологической безопасности необходим гибкий, формализованный, алгоритмический правовой механизм, обеспечивающий контроль (надзор) за деятельностью лицензиатов.

В этой связи, совершенствование нормативного среза в установленной сфере, происходящее в запланированном режиме, способствует выстраиванию и дальнейшей

реализации парадигмы, направленной на обеспечение гидрометеорологической безопасности при осуществлении наблюдений за состоянием окружающей среды, ее загрязнении, сбором, обработкой, хранением и распространением информации.

3. Сделан вывод о том, модель правового регулирования в сфере осуществления государственного контроля (надзора) состоит из следующих основных блоков:

1) Федеральных законов:

«О государственном контроле (надзоре) и муниципальном контроле в Российской Федерации»;

«О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона «О государственном контроле (надзоре) и муниципальном контроле в Российской Федерации»;

«О лицензировании отдельных видов деятельности»;

«О гидрометеорологической службе».

2) Подзаконных актов Правительства Российской Федерации:

«Положения о лицензировании деятельности в области гидрометеорологии и в смежных с ней областях»;

«Положения о лицензировании работ по активному воздействию на гидрометеорологические процессы»;

«Положения об осуществлении федерального государственного контроля (надзор) за проведением работ по активному воздействию на гидрометеорологические процессы»;

«Положения об осуществлении федерального государственного лицензионного контроля за деятельностью в области гидрометеорологии и смежных с ней областях»;

3) Подзаконных актов Минприроды России и Росгидромета.

Представленная модель правового регулирования в сфере осуществления государственного контроля (надзора) способна обеспечить:

– получение своевременной, достоверной и полной информации о гидрометеорологических условиях и других характеристиках окружающей природной среды, в том числе оперативной информации о возникновении опасных гидрометеорологических условий и высоких

уровнях загрязнения в целях принятия мер защиты экономики и населения от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера;

– получение информации об уровнях загрязнения поверхностных вод и о расходах воды на трансграничных водных объектах, обеспечение наблюдений за трансграничным переносом загрязняющих веществ атмосферным воздухом;

– единство, требуемой точности измерений и сопоставимости методов наблюдения, достоверности информационной продукции.

4. Conclusion

Принимая во внимание изложенное выше, авторы статьи полагают, что совершенствование правового регулирования в установленной сфере, проводимое с позиции разумного ужесточения государственного контроля (надзора) за деятельностью в области гидрометеорологии и смежных с ней областях, позволит обеспечить на территории российского государства гидрометеорологическую безопасность.

References

1. Н.В. Соловьева. Обеспечение национальной безопасности с позиции осуществления государственного контроля (надзора) // В сборнике: Актуальные проблемы гармонизации судебной реформы с реформой государственного контроля и надзора Сборник научных статей. 2018. С. 146-151.

2. Н.В. Соловьева, Д.Н. Мухлынин, Н.П. Соловьев. К вопросу о совершенствовании законодательства о государственном контроле (надзоре) на примере Федеральной службы по гидрометеорологии и мониторингу окружающей среды // Аграрное и земельное право. 2019. № 5 (173). С. 134-138.

3. Н.В. Соловьева, Н.П. Соловьев. Совершенствование правового регулирования в сфере осуществления государственного контроля (надзора) как основа обеспечения гидрометеорологической безопасности // Право и государство: теория и практика. 2019. № 11 (179). С. 209-212.

4. Н.В. Соловьева, Н.П. Соловьев. Анализ некоторых результатов функционирования Федеральной службы по гидрометеорологии и мониторингу окружающей среды. [Электронный ресурс] // ГосРег: государственное регулирование общественных отношений. 2019. № 4 (30). С. 182-192. (дата обращения: 08.08.2020).

УДК 343.98

Ортинський Володимир Львович
доктор юридичних наук, професор,
директор Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

Ortynskyi V. L.
Doctor of Law, Professor,
Director of the Institute of Law, Psychology and Innovative Education

INVESTIGATORY SITUATIONS OF THE INITIAL STAGE OF THE INVESTIGATION DURING THE INVESTIGATION OF A THREAT OR VIOLENCE AGAINST A DEFENDANT OR REPRESENTATIVE'S REPRESENTATIVE

Анотація. Початковий етап розслідування залежить, насамперед, від обсягу інформації про факт вчинення злочину. Звідси випливають дії слідчого щодо його встановлення або закріплення доказів його винуватості. На початковому етапі розслідування потрібно здійснити: оцінку слідчої ситуації, що склалася на момент внесення даних до ЄРДР; проаналізувати одержану інформацію про обставини його вчинення; визначити джерела інформації про обставини події, що розслідуються, їх характер та місцезнаходження; збір і вивчення даних про особу потерпілого, що допомагає точніше з'ясувати мотиви і цілі злочинця, наявність чи відсутність інсценування, висунути версії про коло причетних до злочину осіб; одержання й аналіз інформації про злочинця та його співників, що дозволяє висунути обґрунтовані версії стосовно особи злочинця, місця роботи і посади, рис характеру для подальшого встановлення і затримання.

На основі аналізу судово-слідчої практики та взаємності від процесу досудового розслідування, взявши до уваги завдання слідчих ситуацій, запропонували систему слідчих ситуацій у провадженнях про погрози або насильство щодо захисника чи представника. Також детально розглянуто систематизацію слідчих ситуацій на етапі отримання та розгляду (перевірки) повідомлення про подію та початку провадження погрози або насильства щодо захисника чи представника особи.

Summary. The initial stage of the investigation primarily depends on the amount of information about the fact of the crime. The actions of the investigator to establish or consolidate evidence of his guilt follow from this paragraph. At the initial stage of the investigation it is necessary to carry out: assessment of the investigative situation that has developed at the time of entering the data into the unified register of state investigations; analyze the information obtained about the circumstances of its commission; identify sources of information about the circumstances of the event under investigation, their nature and location; collection and study of data on the identity of the victim, which helps to clarify the motives and goals of the offender, the presence or absence of staging, to put forward versions of the circle of persons involved in the crime; obtaining and analyzing information about the offender and his accomplices, which allows to put forward reasonable versions about the identity of the offender, place of work and position, character traits for further identification and detention.

Based on the analysis of judicial-investigative practice and dependence on the process of pre-trial investigation, taking into account the tasks of investigative situations, a system of investigative situations in proceedings on threats or violence against a lawyer or representative is proposed. The systematization of investigative situations at the stage of receiving and consideration (verification) of the notification of the event and the beginning of the threat or violence against the defender or representative of the person is also considered in detail..

Ключові слова: початковий етап, слідча ситуація, розслідування, погроза, насильство, захисник.

Keywords: initial stage, investigative situation, investigation, threat, violence, defender.

Постановка проблеми. Конституційний Суд України зазначає, що гарантування кожному права на правову допомогу в контексті частини другої статті 3 та статті 59 Конституції України, покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших нормативно-правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги та відповідних гарантій у забезпеченні якості та безпеки надання такої допомоги. Недотримання цього може привести до звуження або навіть обмеження змісту та обсягу права кожного на правову допомогу. Аналіз судово-слідчої практики показує, що у переважній більшості випадків захисник чи представник особи стає жертвою кримінального правопорушення під час здійснення діяльності, пов'язаної з наданням правової допомоги. Такі дії мають переважно насильницький характер і вчиняються як під час безпосереднього виконання потерпілими своїх обов'язків, пов'язаних з наданням правової допомоги, так і після їх виконання, що додатково підкреслює суспільну небезпечність цих діянь.

Аналіз останніх досліджень. У криміналістичній науці відсутній єдиний підхід до розуміння поняття, суті, змісту, наповненості та видів слідчих ситуацій, про що точаться постійні суперечки у наукових колах серед криміналістів. Провідні українські та російські учені в наукових працях досліджували поняття та класифікацію слідчої ситуації, а саме: О. Баєв, О. Батюк, В. Бахін, Р. Белкін, О. Васильєв, С. Веліканов, І. Возгіна, Т. Волчецька, І. Герасимов, В. Гончаренко, Л. Драпкін, В. Журавель, Н. Клименко, О. Колесніченко, В. Коновалова, В. Лукашевич, Г. Матусовський, М. Салтєвський, В. Шепітько, М. Яблоков та ін.

Мета статті. Дослідження слідчих ситуацій початкового етапу під час розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи.

Виклад основного матеріалу дослідження. В теорії криміналістики існують можливості теоретично визначити типізацію слідчих ситуацій. На думку Л. Драпкіна, підставами типізації слідчих ситуацій є наявність загальних, групових ознак та їх відносна повторюваність [1, с. 17]. О. Васильєв і М. Яблоков також вважають головним критерієм типізації частоту повторюваності певних ознак [1,

с. 139]. В. Гавло таким критерієм називає схожість криміналістичних характеристик вчинення та розслідування злочинів [3, с. 124], а О. Філіппов і О. Целіщев – обсяг та зміст інформації, що характеризує стан, хід та умови розслідування [4, с. 75]. Протилежну позицію щодо розглядуваної проблеми займає Р. Белкін. «Складний, багатокомпонентний склад слідчої ситуації, – пише він, – це значна кількість об'єктивних та суб'єктивних чинників, що впливають на зміст і характер цих компонентів» [5, с. 95–96].

Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення ситуації: це сукупність умов та обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей [6, с. 1127].

Термін «ситуація» використовують в багатьох галузях наукового знання. Словник російської мови тлумачить ситуацію як сукупність обставин, положення, обстановки [7, с. 662].

Починаючи з 1959 р., Р. Белкін висвітлював у підручнику проблематику слідчої ситуації. У цьому підручнику він вказував на значення цієї проблеми для розслідування та необхідність її врахування для ефективного використання криміналістичних рекомендацій [6, с. 331–333].

На перших етапах розвитку криміналістики поняття слідчої ситуації не виділялося, а його окремі елементи вводили у визначення поняття «вихідні дані», «типові випадки», «обставини, що підлягають установленню» тощо. Як справедливо відзначається, «у криміналістичній літературі крім поняття «слідча ситуація» іноді як синоніми використовують такі поняття, як: «кримінальна ситуація», «ситуація розслідування», «ситуація на місці події» [8]. На нашу думку, «слідча ситуація» як поняття найкраще відповідає вкладеному в неї змісту.

В широкому та вузькому розумінні слідчу ситуацію пропонує розглядати В. Шепітько. У широкому – слідча ситуація є сукупністю всіх умов, що ґрунтуються на розслідуванні та визначають його особливості. У вузькому (більш практично спрямованому) слідча ситуація – це характеристика інформаційних даних, які є в розпорядженні слідства на конкретному етапі розслідування [9, с. 264–265]. В. Мозяков стверджує, що поняття слідчої ситуації здається простим і інтуїтивно абсолютно зрозумілим. Але саме навколо нього вже протягом кількох десятиліть точиться гостра дискусія. Справа в тому, що це не просто теоретичне питання, на якому вчені відточують свою майстерність. Його рішення суттєво впливає на практику, оскільки впливає на організацію та оцінку всього розслідування. Працюючи над кримінальним провадженням, слідчий постійно стикається з цілою низкою реальних фактів, але лише деяка їх частина має відношення до розслідуваного правопорушення [10, с. 426]. І. Герасимов визначає слідчу ситуацію як: «...сукупність доказової, тактичної, методичної, організаційної інформації, включаючи в неї окремі елементи обстановки, у якій здійснюється розслідування» [11, с. 64].

Слідчу ситуацію розглядають і як закінчену

модель, що містить такі компоненти: доказову інформацію, орієнтуючу інформацію, припущення про перспективи одержання додаткової інформації; відомості про поведінку учасників процесу розслідування, припущення про можливу протидію і про те, як це поведінку може вплинути на хід розслідування; дані про резерви, кошти, науково-технічні й організаційні можливості, а також час, який має в розпорядженні слідчий [12]. Щодо визначення підструктури слідчої ситуації, досить вдало це зробив І. Копилов, тому що компоненти чи елементи можуть повторюватись, але під час розслідування злочину потрібна певна послідовність, як, наприклад, у цього автора. Спершу ми отримуємо інформацію, пізніше докази, працюємо з учасниками процесу з психологічного погляду і залучаємо інших спеціалістів і техніку для розслідування злочину.

Важливе значення під час розслідування має вибір слідчої ситуації за її класифікацією. Багато авторів по-різному класифікують слідчі ситуації. За допомогою цього аналізу ми виберемо, яка класифікація слідчої ситуації найкраще підходить під час розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи.

Класифікацію слідчих ситуацій варто розглядати і як процедуру, і як кінцевий результат віднесення їх до певної сукупності (класу, групи, виду) ситуацій, що подібні за відповідними ознаками, з подальшою їх типізацією щодо особливостей методик розслідування злочинів [13, с. 70].

Досліджуючи питання класифікації слідчих ситуацій, В. Гавло бере за основу класифікаційного поділу ознаку врахування етапів розкриття та розслідування злочинів, та у зв'язку із цим називає такі види слідчих ситуацій: початкові (які складаються в момент порушення кримінальної справи та характеризуються наявністю в матеріалах достатніх даних, що вказують на ознаки злочину, слідову картину, що дозволяє правильно визначити напрям розслідування); перевірочні (які складаються до порушення кримінальної справи та характеризуються відсутністю в заявах, що надійшли, достатніх даних, які вказують на ознаки злочину, та необхідністю проведення попередньої перевірки); наступні (які складаються після проведення початкових і невідкладних слідчих дій та характеризують обстановку розслідування у справі загалом на основі установлених фактичних даних; окремі (тактичні) – які на базі фактичних даних характеризують обстановку розслідування лише під час проведення окремої слідчої дії або епізоду розслідування (ситуація обшуку, допиту тощо) чи тактичних операцій [14, с. 41].

М. Бурнашев чітко вказав підстави своєї класифікації ситуації за такими ознаками: за обсягом функціонування – глобальні (загальні і типові) і локальні (конкретні, специфічні, атипові); за сферою функціонування – слідчі, судові, експертні, оперативно-розшукові; відповідно до процесу ситуаційного розвитку – стратегічні, тактичні, організаційні тощо; за етапами розслідування – дослідчої перевірки, початкового

етапу розслідування, наступного етапу розслідування, інших етапів розслідування; за тактичною характеристикою – конфліктні та безконфліктні; за алгоритмізаційною орієнтацією – що припускають жорсткі алгоритмізаційні дії; що припускають гнучкі, різноманітні дії; за ступенем достовірності відображення стану розслідування – адекватні та неадекватні; за характеристикою інформаційної основи ситуації – проблемні і прості; за часом функціонування – довгострокові, швидкоплинні; за прогностичною ознакою – очікувані, неочікувані (непередбачувані); за ступенем безперервного функціонування – перманентні, тимчасові; за динамічною характеристикою – пульсуючі, згладжені; за сферою ситуативного забезпечення – техніко-криміналістичні, методико-криміналістичні [15, с. 21–22].

У 1998 р. Г. Матусовський зазначав, що найбільш розробленою є класифікація, пов'язана з проблемою конфліктності. На його думку, такою класифікацією важливо охопити два типові види: 1) між особою, яка проводить розслідування, та обвинуваченим, підозрюваним або іншими суб'єктами кримінального процесу (зовнішня конфліктність), та 2) між особою, яка проводить розслідування, й іншими правоохоронними і контролюючими органами в системі їх взаємодії (внутрішня конфліктність). Серед критеріїв для здійснення класифікації слідчих ситуацій Г. Матусовський виділяє як основний інформаційний. Крім цього, автор пропонує всі ситуації розбити на п'ять блоків: перший – криміногенна ситуація, в якій вчиняється злочин; кримінальна ситуація, викликана вчиненням злочину; другий – ситуація прояву ознак (слідів) злочину; пошукова ситуація виявлення ознак злочину; наслідки злочину – слідова ситуація; третій – слідчі ситуації початкового, наступних (проміжних) та завершального етапу розслідування, та відповідно до етапів слідчої ситуації проведення перевірок дій, прийняття рішення про порушення кримінальної справи; слідчі ситуації проведення початкових слідчих дій; слідчі ситуації пов'язані з призупиненням досудового слідства і його відновленням; четвертий – ситуації судового розгляду (судові ситуації); п'ятий – після судові ситуації виконання судових рішень [9, с. 168–169].

Що стосується початку досудового розслідування під час розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи можна виділити три ситуації початкового етапу розслідування: 1) відома подія погрози або насильства, що потребує реагування правоохоронних органів, проте вихідна інформація не містить даних про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) відома особа, яка, ймовірно, вчинила кримінально-каране діяння, необхідно встановити кримінальний характер цього діяння, а також, чи містить воно всі необхідні елементи складу кримінального правопорушення; 3) відома подія кримінального правопорушення та особа, яка його вчинила.

Аналіз кримінальних проваджень за ст.398 КК України свідчить, що основою для розроблення типових слідчих ситуацій є дослідження обстановки скоєння злочину, що залежить від того, в якому місці та в який час було скоєно злочин, від наявної слідчої картини на місці події. Наступним фактором, що впливає на розробку слідчих ситуацій, є ступінь обізнаності працівників правоохоронних органів про обставини вчиненого даного злочину.

Як обставини, що будуть основою для побудови типових слідчих ситуацій, у слідчій практиці також називаються моделі механізму вчинення злочину, наявність відповідних вихідних даних, на підставі яких вносяться відомості до ЄРДР.

Усі ці характеристики, на наш погляд, можуть бути закладені в основу побудови системи типових слідчих ситуацій, а саме: 1) слідчий володіє достатнім обсягом доказової інформації, що дає можливість повідомити про підозру та свідчить про винність саме цієї особи; 2) слідчий володіє доказовою інформацією, якої недостатньо для повідомлення про підозру і яка не дає впевненості у тому, що саме ця особа вчинила кримінальне правопорушення; 3) слідчий володіє незначним обсягом інформації, що не дає змоги відповісти на питання щодо того, хто вчинив кримінальне правопорушення та повідомити про підозру.

На основі слідчої ситуації висувається версія і здійснюється планування розслідування. Тобто саме висунуті версії в конкретній слідчій ситуації обумовлюють визначення напрямів розслідування, комплексу слідчих (розшукових) дій та інших заходів. Тому можна побудувати порядок наукового викладення матеріалу, який виглядатиме так: «слідча ситуація» – «версії» – «планування розслідування».

Література:

1. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М.: Изд-во МГУ, 1984. 345 с.
2. Драпкин Л. Я. Основы криминалистической теории следственных ситуаций : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М. : МГУ, 1987. 36 с.
3. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск : Томс. ун-т, 1985. 333 с.
4. Филиппов А. Г., Целищев О. Я. Узловые проблемы расследования преступлений. Сов. гос-во и право. 1982. № 8. С. 75–81.
5. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. М. : МГУ, 1983. 347 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
7. Ожегов С. И., Шведовой Н. Ю. Словарь русского языка. М. : Сов. энцикл., 1973. 846 с.

8. Денисюк С. Ф., Шепитько В. Ю. Обыск в системе следственных действий. Харьков : Консум, 1999. 160 с.

9. Шепитько В.Ю. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. Освіти. За ред. В.Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і доп. К.: Видавничий Дім Ін Юре, 2004. 728 с.

10. Руководство для следователей. Под общ. ред. В. В. Мозякова. М.: Экзамен, 2005. 912 с.

11. Герасимов И.Ф. Следственные ситуации на первоначальном этапе расследования преступлений. Соц. Законность. 1977. № 7. С. 61–65.

12. Сотников К. И. Прогнозирование в деятельности следователя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Свердловск, 1987. 25 с.

13. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2002. 218 с.

14. Гавло В. К. Следственная ситуация. Следственная ситуация : сб. науч. ст. М. : Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер по предупреждению преступности, 1984. С. 38–41.

15. Бурнашев Н. А. Следственные ситуации в методике расследования преступлений. Проблемы интенсификации деятельности по расследованию преступлений : межвуз. сб. науч. тр. Свердловск : Свердлов. юрид. ин-т, 1987. С. 16–22.

Сергієнко В. В.

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правового регулювання економіки,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця, Україна;*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0961-9550>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.

Сергиенко В. В.

*кандидат юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой правового регулирования экономики,
Харьковский национальный экономический университет
имени Семена Кузнеця, Украина;*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0961-9550>

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ.

Sergienko V. V.

*Ph. D. in Law, professor,
Head of the Department of Legal Regulation of the Economy,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine;*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0961-9550>

LEGAL SUPPORT OF SOCIAL AND LABOR RELATIONS IN UKRAINE.

Анотація. В цієї статті надається короткий аналіз правового забезпечення та виконання державою покладеного на неї обов'язку щодо належного забезпечення соціально-трудових відносин в Україні. Відповідно до ст.1 Конституції України, Україна є соціальною демократичною державою, а відтак положенням цієї статті окреслена спрямованість держави на забезпечення гідного людині помешкання в країні. Підвищення соціальних стандартів в країні є запорукою забезпечення економічної та політичної стабільності країни. Тому, задля забезпечення виконання Конституційних норм, держава в-першу чергу має прийняти таку систему законодавства яка відповідала би потребам часу, забезпечуючи основні права та інтереси людини. Останні прийняті нормативні акти щодо реформування пенсійної системи, освітньої системи, медицини свідчать, що положеннями ст.1,3 Конституції України держава нехтує. Підвищення соціальних стандартів та забезпечення права на працю практично зводяться до корегування положень Конституції під фіктивні, необґрунтовані соціально-економічні програми. Пенсійна реформа в Україні здійснюється з порушенням основних положень чинного законодавства та не відповідає загально встановленим вимогам Закону України « Про прожитковий мінімум », а порядок формування мінімального споживчого кошику де факто далекий від фактичної вартості основних продуктів що його складають. Особливо це має прояв при порівнянні мінімально встановленої пенсії з прожитковим мінімумом. Збільшення фактичної вартості основного набору продуктів та введення платної освіти, медицини збільшило рівень бідності країни про що свідчить міжнародний рейтинг України який останнім часом продовжує зменшуватись. Зменшення рівня соціальної забезпеченості населення, постійне зменшення рівня зайнятості населення приводить до порушень норм ст.1,2 Конвенції про основні цілі та норми соціальної політики N 117, та міграції населення.

Аннотация. В этой статье приводится краткий анализ правового обеспечения и выполнения государством возложенной на него обязанности по надлежащему обеспечению социально-трудовых отношений в Украине. Согласно ст.1 Конституции Украины, Украина является социальным

демократическим государством, а следовательно положением этой статьи очерчена направленность государства на обеспечение достойного человеку проживания в стране. Повышение социальных стандартов в стране является залогом обеспечения экономической и политической стабильности страны. Поэтому, для обеспечения выполнения конституционных норм, государство, в-первую очередь должно принять такую систему законодательства, которая отвечала бы требованиям времени, обеспечивая основные права и интересы человека. Последние принятые нормативные акты по реформированию пенсионной системы, образовательной системы, медицины свидетельствуют, что положениями ст.1,3 Конституции Украины государство пренебрегает. Повышение социальных стандартов и обеспечения права на труд практически сводятся к корректировке положений Конституции под фиктивные, необоснованные и не обеспеченные социально-экономические программы. Так, пенсионная реформа в Украине осуществляется с нарушениях основных положений действующего законодательства и не соответствует обще установленным требованиям Закона Украины «О прожиточном минимуме». Порядок формирования минимальной потребительской корзины де факто далек от фактической стоимости основных продуктов, что его составляют. Особенно это имеет проявление при сравнении минимально установленной пенсии с прожиточным минимумом. Увеличение фактической стоимости основного набора продуктов и введение платного образования, медицины увеличило уровень бедности в стране, о чем свидетельствует международный рейтинг Украины который продолжает падать. Уменьшение уровня социальной обеспеченности населения, постоянное снижение уровня занятости населения приводит к нарушениям норм ст.1,2 Конвенции об основных целях и нормах социальной политики N 117, и миграции населения.

Annotation. This article provides a brief analysis of the legal support and fulfillment by the state of the obligation imposed on it to properly ensure social and labor relations in Ukraine. According to Article 1 of the Constitution of Ukraine, Ukraine is a social democratic state, and therefore the provision of this article outlines the direction of the state to ensure decent living in the country. Raising social standards in the country is the key to ensuring the economic and political stability of the country. Therefore, in order to ensure the implementation of constitutional norms, the state, first of all, must adopt a system of legislation that would meet the requirements of the time, ensuring basic human rights and interests. The latest adopted regulations on reforming the pension system, educational system, and medicine indicate that the state neglects the provisions of Article 1.3 of the Constitution of Ukraine. Raising social standards and ensuring the right to work is practically reduced to adjusting the provisions of the Constitution to fictitious, unfounded and unsecured socio-economic programs. So, pension reform in Ukraine is carried out in violation of the main provisions of the current legislation and does not comply with the generally established requirements of the Law of Ukraine “On the subsistence level”. The procedure for the formation of a minimum consumer basket is de facto far from the actual cost of the main products that make up it. This is especially true when comparing the minimum pension with a living wage. The increase in the actual cost of the basic set of products and the introduction of paid education and medicine increased the poverty level in the country, as evidenced by the international rating of Ukraine, which continues to fall. A decrease in the level of social security of the population, a constant decrease in the level of employment leads to violations of the norms of Article 1.2 of the Convention on the basic goals and norms of social policy N 117, and migration of the population.

Ключові слова: Конституція, Закон, соціально-трудові відносини, пенсія, споживчий кошик, мінімальна пенсія, право на працю, реформа, законодавство, держава, мінімальна заробітна плата.

Ключевые слова: Конституция, Закон, социально-трудовые отношения, пенсия, потребительская корзина, минимальная пенсия, право на труд, реформа, законодательство, государство, минимальная заработная плата.

Keywords: Constitution, Law, social and labor relations, pension, consumer basket, minimum pension, right to work, reform, legislation, state, minimum wage.

З моменту проголошення незалежності України[1], перед державою Україна постало питання не тільки забезпечення безпеки країни але і створення якісних, гідних людини умов проживання людей та захисту основних їх прав та свобод. За для забезпечення виконання основних обов'язків держави, що випливають з положень ст. 1 Конституції України, держава має не тільки розробити основні програми, напрямки її розвитку, але і забезпечити виконання цих програм. Як відомо на процес розвитку держави впливають різноманітні фактори, в тому числі політичного, економічного характеру, які приводять до напруженості в суспільстві, а особливо у соціально-трудовій сфері, перед державою постає питання мінімізувати негативний вплив цих ризиків. Враховуючи те, що негативні явища від

цих ризиків в-першу чергу впливають на соціально-трудові відносини та забезпечення реалізації основних прав та свобод людини. Держава, за для мінімізації негативного впливу цих факторів (особливо на соціально-трудові відносини), в-першу чергу має сформувати якісну (яка відповідала б потребам часу) систему законодавства, яка направлена була б на захист прав та свобод громадян. Тому, прийняття та формування належного, якісного законодавства дозволить не тільки мінімізувати ризики в соціально-трудовій сфері, але і вирішити широке коло існуючих проблем соціального, економічного та політичного характеру які існують у суспільстві, та забезпечити ефективність функціонування ринку праці. Це надасть можливість, з одного боку, підвищити гнучкість ринку праці, а з іншого –

забезпечити дотримання соціальних прав і гарантій людини що закріплені в Конституції України. Причому, варто визначити, що особливого статусу набуває право на працю як базове право, що має забезпечити людині можливість заробити, та вирішити питання соціального характеру для своєї родини. Інтеграція України до Європейської та світової спільноти вимагає визначення головним пріоритетом соціальну спрямованість економіки та дотримання основних прав та свобод людини. Така спрямованість по-перше має бути направлена на створення робочих місць та подолання бідності серед населення: по-друге повинна бути спрямована на подолання та профілактику проблем найуразливіших верств населення. Для чого, треба не тільки на законодавчому рівні закріпити основні напрямки державної підтримки такого населення але і забезпечити відповідність мінімально-прожиткового мінімуму потребам людини. Особливої уваги потребує приведення мінімальної пенсії як і на сьогодні в тричі менше ніж мінімальної встановленої прожитковий мінімум. А відтак, постає питання де пенсіонер має взяти ті кошти які йому потрібні для щомісячного прожитку. Враховуючи порядок знаходжень до держбюджету та пенсійного фонду, що безпосередньо здійснюють пенсійне забезпечення, постає питання розробки довгострокової програми розвитку держави за напрямками та створення привабливих умов для функціонування бізнесу. Тільки в такому разі можливо збільшити надходження до пенсійного та державного бюджету, що надасть можливість виконати законодавчо закріплені норми щодо підвищення рівня соціального забезпечення та мінімально встановленого прожиткового мінімуму. Реалізація такої програми не тільки вирішить питання соціально вразливих верств населення але і створить достатньою кількість робочих місць, що є запорукою зростання соціального буття населення, що відповідно до положення ст1 Конституції є метою розвитку держави.

Реалізація положень ст.43 Конституції України, що встановлює право людини на працю яку вона обирає вільно, має не тільки вирішити питання створення додаткових робочих місць, зменшення безробіття але і дозволить вирішити питання додаткових надходжень при формуванні державного бюджету та підвищити соціальні стандарти в країні. Отже, для реалізації положень ст.1: 43 Конституції України держава має створювати умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантувати рівні можливості у виборі професії, забезпечити належні, безпечні і здорові умови праці з гарантованою оплатою праці. Конституцією України гарантується захист від незаконного звільнення, також гарантується право на своєчасне одержання винагороди за працю. Ст.45 Конституції закріплює право на кожного робітника на відпочинок, це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв,

скороченої тривалості роботи у нічний час. Реалізуючи положення Конституції України, щодо створення належних соціально-трудових умов для населення, держава має виходити з урахуванням принципу пріоритету законних прав та інтересів людини, що особливо є актуальним при прийнятті нових нормативних актів.

Аналізуючи останні новели проекту нового Трудового Кодексу можливо констатувати, що влада приймаючи нові закони, практично знищує інститут соціального забезпечення в Україні, який чітко визначений у положеннях Конституції. Так зокрема, проектом нового Трудового Кодексу, передбачені певні норми, що фактично надають значну перевагу роботодавцям, а не робітникам це: можливість збільшення робочого часу; звільнення жінок у період відпустки за доглядом малих дітей їх скорочення та можливість відправлення у відрядження. Встановлення в проекті Трудового кодексу України повної залежності робітника від роботодавця та відсутність реального надзору за виконанням та дотриманням трудового законодавства фактично знищує принцип соціальної справедливості. В даному випадку можливо констатувати що приймаючи такі норми держава відходить від соціальної направленості розвитку України які закріплено у ст. 1 Конституції. Так, відповідно до ст.141 проекту Трудового кодексу тривалість щоденної роботи може бути продовжена за рішенням роботодавця, але не більш як до 12 годин, що на нашу думку порушує конституційні норми, та створює соціальну напругу в суспільстві. А, враховуючи фактичне зняття повноважень прокуратури щодо надзору за дотриманням трудового законодавства з боку роботодавця, робітник де факто вимушений буде погоджуватись з рішенням роботодавця.

Крім того, передбачаючи в проекті Трудового кодексу спрощену процедуру звільнення робітників, (зокрема передбачена можливість звільнення робітника який знаходиться у відпустки по догляду за дитиною), держава не тільки відходить від загальних положень Конвенції щодо захисту основних прав та свобод людини але і сама за рахунок прийняття такої норми є порушником Конституції України та Всесвітньої декларації прав людини. В даному випадку виникають запитання до держави та Верховної Ради щодо необхідності зміни де яких норм чинного КЗпП, які на сьогодні відповідають не тільки вимогам Конституції України але і Міжнародної конвенції захисту прав людини. Попри те, що згідно з Конституцією, Україна є соціальною правовою державою, реформи які здійснюються владою не мають жодного відношення до підвищення соціальних стандартів, та ставлять суспільство на межу виживання особливо це відображається на малозабезпечених пенсіонерах які на сьогодні складають майже 65 відсотків населення. Як і з підвищенням вартості комунальних платежів практично не мають коштів для придбання їжі. А система державних субсидій практично вибудована таким чином, що особа яка колись придбала нерухоме майно або автомобіль вважається такою

що має гідного рівня достаток. Причому держава здійснюючи реформи фактично нехтує положеннями Конституції. По-перше реформування має здійснюватися таким чином щоб людина мала можливість за те соціальне забезпечення яке сплачує держава або він заробляє отримати цілий комплекс послуг починаючи з медичних, оздоровчих, освітніх житлово-комунальних та закінчуючи послуг культурного характеру.

Але дивлячись на останні реформи що стосуються пенсійного забезпечення, медицини та освіти держава фактично виходить з того, що практично населення країни є заможним. Нажаль варто визначити, що вище зазначені реформи відбуваються за рахунок фактичного порушення основних прав та свобод громадян що мешкають в Україні.

Так, на сьогодні пенсійна реформа, що проводиться в країні порушує всі загально встановлені нормативи. Зокрема за науково-дослідницькими даними мінімальний прожитковий мінімум для проживання людини має складати 5,2 тис. гривень, тоді як мінімальна пенсія в Україні складає 1638 гр. Мінімальна заробітна плата яку сьогодні отримує май же 50 відсотків населення складає 4123 гр. Хоча за давніми держстатистики мінімальний споживчий кошик складає 1800 - 2066 гр., а заробітна плата 4123 гр. в країні перевищує мінімальний прожитковий мінімум логічним постає питання яку вартість набору при розрахунку мінімально встановленого мінімуму споживчого кошику. Причому варто визначити, що 2016 році, суд вже відміняв рішення КМУ щодо встановлення мінімального споживчого кошику у зв'язку з порушенням порядку розрахування зазначивши в рішенні, що розрахунок не може перев'язуватись до бюджету та має розраховуватись науково-дослідницькою установою як це встановлює Закон. Не обгрунтованою и безпідставною є реформа медицини та освіти які практично залишили населення без належного та безоплатного отримання цих послуг.

Так практично всі медичні послуги надаються за кошти, а програма кошти ідуть за людиною, запропонована МОЗ, себе не виправдала. По-перше це пов'язано з низьким рівнем виділених коштів державою на одну людину (370 гр в середньому) та великою вартістю самих послуг, зокрема більшість послуг хірургічного втручання вартують достатньо дорого та надаються виключно за кошти хворого. Достатньо багато запитань є до реформування швидкої допомоги яка на сьогодні практично зведена до формальності. Тобто враховуючи наявність двох видів швидкої допомоги та можливість швидкої відмовитись від прийняття виклику ставить під загрозу життя людини. Так відповідно до медичного регламенту в разі підвищеного тиску та температури швидка може відмовитись від прийняття його та надати по телефону консультацію. А від тоді постає питання як бути людини коли тиск збільшився і є загроза інсульту, або температура збільшилась в наслідок отруєння – чекати ранку та звернутись до сімейного

лікаря як того вимагає регламент. Отже реформа медицини що відбуваються в країні фактично неузгоджена з можливістю людини, та залишила не тільки мало захищені верстви населення, але і більшу частину працюючого населення можливості отримати якісні медичні послуги. Виходячи з вище зазначеного доходимо висновку, що в суспільстві постають гострі суперечності, що проявляються у необгрунтованості здійснення реформ та низькими соціальними стандартами та відсутністю соціального захисту, що відбувається на підґрунті постійного збільшення цін на товари та послуги першої необхідності та зростання безробіття. Як наслідок відбувається дисбаланс між доходом населення та його купівельною спроможністю, а наявність безробіття на ринку праці, та низька заробітна плата приводить до посилення трудовій міграції населення України за кордон. Причому, варто визначити, що трудова міграція останнім часом здійснюється на фоні підвищення попиту на кваліфікованих робітників, яких на сьогодні пострибує будівельна, промислова та аграрна галузі України. Перетік кваліфікованої робочої сили в інші країни світу відбувається в наслідок низького рівня соціального забезпечення та відвертого рабського поводження з робітниками роботодавцями, відсутністю як соціального так і правового захисту з боку держави. Так за одну і туж роботу в країнах Євросоюзу сплачують заробітну плату вищу ніж в Україні у три а іноді в чотири рази вищу, надаючи при цьому повний пакет соціального захисту. Останнім часом спостерігається відтік кваліфікованих працівників медиків, програмістів, інженерів різних галуззі яким іноземний роботодавець пропонує не тільки високу заробітну плату, а і сплачує житло в якому він мешкає з подальшою можливістю прийняття участі в її придбанні. В той час як в Україні роботодавець не тільки не вирішує питання підвищення рівня заробітної плати та соціального забезпечення а навпаки позбавляє робітника навіть Конституційного права на щорічну оплачувану відпустку. А незаконне використання систем штрафів роботодавцями лишає робітника віру в останнє – в державну систему захисту прав людини.

Прийняття цілої низки законів, щодо підвищення рівня розвитку народного господарства, зняття мораторію на купівлю-продаж землі на сьогодні не вирішують проблему підняття заробітної плати, гарантію соціального захисту та забезпечення населення. Це пов'язано на нашу думку з тим що більшість прийнятих законів приймаються непередумано та направлені на лобіювання інтересів не суспільства, а певного кола осіб олігархічного клану. Про це свідчать проекти законів Трудового кодексу України, про зняття мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення, а також останні події що відбуваються в Україні з падінням вартості долару, які повинно знайти своє відображення на вартості пального. Так не зважаючи на те, що вартість долару значно зменшилась, ціна на пальне не впала, а навпаки на природний газ зросла. Таке явище що відбувається з

зростанням вартості пального свідчить про безконтрольність держави за діяльністю переробних заводів, постачальників пального та наявності змови між продавцями. Зменшення рівня соціального та правового захисту населення, постійне порушення немайнових прав людини в Україні в подальшому може привести до неконтрольованої міграції населення зниження рівня народження, а відтак старіння нації, що негативно відобразиться на економіці країни та можливості підвищення соціального захисту людей.

Враховуючи те, що соціально-трудові відносини – це відносини що складаються між роботодавцем та працівниками, які здійснюються ними відповідно до чинного законодавства за участі держави. Держава відповідно до встановлених норм має здійснювати контроль за створенням належних умов щодо здійснення робітними своїх обов'язків, створювати додаткові робочі місця, особливо приділити увагу працевлаштуванню осіб з обмеженими можливостями. Але на сьогодні фактично не бажання держави безпосередньо здійснювати контроль за дотриманням трудового законодавства приводить до порушення не тільки положень ст.3, 43,44, Конституції, так практично кожен другий роботодавець фактично не тільки не створює гідно людини умови праці але і використовує прогалини в законодавстві задля уникнення прямих обов'язків при працевлаштуванні робітника. Зокрема, відповідно до положень частини 2 ст. 26 КЗпП, у період випробування на працівника поширюються всі вимоги і гарантії законодавства про працю, у тому числі й щодо оплати праці. Так відповідно до положень чинного законодавства на період проходження випробувального терміну вразі виконання робітником роботи яка тарифікується він має отримувати її в повному обсягу передбаченому штатним розкладом. Але враховуючи фактичну відсутність контролю з боку держави за дотриманням положень вище зазначеної статті, роботодавець в більшості випадків сплачує за тяжку працю у цей період мінімально встановлену заробітну плату. Крім того дуже багато випадків коли на період проходження випробувань роботодавець взагалі не сплачує заробітної плати при чому таке відбувається в наслідок небажання роботодавця укласти угоду з працівником в момент проходження ним випробувального терміну. Уклавши трудовий договір з працівником, роботодавець зобов'язаний виплачувати йому заробітну плату (причому в повному обсягу що передбачено на виробництві для цієї категорії працівників) і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Тут варто визначити, що в більшості випадків роботодавець письмово не укладає угоди з працівником та сплачує лише певну частку заробітної плати розглядаючи випробувальний термін як стажування. Встановлення під час прийняття на роботу випробувального терміну для перевірки відповідності працівника роботі, яка

йому доручається, за вимогами законодавства про працю, не є підставою для не нарахування та не виплати заробітної плати за виконану ним роботу. В даному випадку варто визначити, що така поведінка в роботодавця виникає в наслідок безкарності та відсутності надзору з боку прокуратури яка до речі є єдиним органом надзору.

Одним з факторів що суттєво впливає на суспільно-трудові відносини є відмова в належному оформленні трудових відносин з роботодавцем, в подальшому це приводить до неможливості захистити свої права. Так останнім часом держава приймаючи нормативно-правові акти передбачає більшість правовідносин оформлювати у електронній формі, постає питання яким чином працівник може довести, що між ним і роботодавцем було укладено угоду. Причому роботодавці приймаючи на роботу працівника не укладають угоду працевлаштування, а лише в усній формі домовляються про випробувальний термін. Такий випробувальний термін в більшості випадків безоплатний, а після його закінчення не завжди можливе подальше працевлаштування. Недотримання положень чинного законодавства в сфері працевлаштування, на нашу думку, пов'язано з небажанням роботодавців нести відповідальність за особу що працює на його підприємстві, та мати певні витрати що передбачені законодавством на утримання постійно оформленого працівника. Згідно зі ст. 24 КЗпП, працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу. Як бачимо чинна норма направлена на те, щоб забезпечити в-першу чергу безпеку робітнику, від надання наказу, проведення ознайомлення з робочим місцем до проходження інструктажу з техніки безпеки. По-друге роботодавець має повідомити центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу.

Висновки: Отже враховуючи те, що соціально-трудові відносини – це відносини що складаються між роботодавцем та працівниками, які здійснюються ними відповідно до чинного законодавства за участі держави. Держава відповідно до встановлених норм має:

- здійснювати контроль за створенням належних умов щодо здійснення робітними своїх обов'язків, створювати додаткові робочі місця, особливо приділити увагу працевлаштуванню осіб з обмеженими можливостями.
- постійно здійснювати контроль за порядком працевлаштування, дотримання законодавства з оплати праці, забезпечення гарантії збереження робочого місця, участь працівника в прийнятті рішень, дієвість функціонування колективно-договірних механізмів.
- для реалізації положення ст 3, 43 Конституції України держава має забезпечити дотримання з боку роботодавця гідно людині рівня

поваги до честі та гідності як з боку керівництва так і власника суб'єкта господарювання

Література.

1. Конституция Украины от 28.06.1996 № 254к/96-ВР (по состоянию на 02.12.2019).
2. Законы Украины «Об образовании» от 6 июня 2019 года N 2745-VIII.
3. Законы Украины «О высшем образовании» № 2745-VIII от 06.06.2019, ВВР, 2019, № 30, ст.119.
4. Закон Украины « О прожиточном минимуме» от 19 декабря 2017 года N 2249-VIII
5. Закон Украины «О минимальном потребительском бюджете» с изменениями на 04.10.94. ВВР 1994, N 42, ст.384
6. Всеобщая декларация прав человека // доступ к электронному ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
7. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод //доступ к

электронному документу : <http://olexa.org.ua/rus/law/law03.htm>

8. Конвенция «Про основні цілі та норми соціальної політики» N 117 от 22.06.1962 № 117 Ратифіковано Законом України від 16 вересня 2015 року N 692-VIII

9. С.С. Алексеев. Теория государства и права. Учебник для ВУЗОВ, 3-е издание, 2005 г. , 458 с., Изд. – НОРМА

10. Е.А. Лукашева. Общая теория прав человека. Учебник 1996 г. 520 с., Изд. НОРМА

11. Л.Д. Воеводин. Юридический статус личности. Учебное пособие. 1997 г.298 с. Изд. Инфра-М-Норма

12. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс] : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.

УДК 342

ГРНТИ 82.13.27

Borodina Yu. I.

Associate Professor of the Department of taxation and accounting, candidate of economic Sciences South Russian Institute of management Russian presidential Academy of national economy and public administration

Tokmacheva N. V.

Candidate of economic Sciences, master of law, associate Professor of the Department of taxation and accounting, South Russian Institute of management Russian presidential Academy of national economy and public administration

Tokmachev S.V.

student

Rostov branch of Russian state University of justice

INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY IN THE RUSSIAN FEDERATION-BUDGET AND TAX ASPECT

Бородина Юлия Ивановна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры налогообложения и бухгалтерского учета,

Южно-Российский институт управления

Российской академии народного хозяйства

и государственной службы при Президенте РФ

Токмачева Надежда Викторовна

кандидат экономических наук, магистр юриспруденции,

доцент кафедры налогообложения и бухгалтерского учета,

Южно-Российский институт управления

Российской академии народного хозяйства

и государственной службы при Президенте РФ

Токмачев Сергей Викторович

студент Ростовского филиала

Российского государственного университета правосудия

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ – БЮДЖЕТНО-НАЛОГОВЫЙ АСПЕКТ

Summary: When studying the essence of economic security, it is necessary to analyze the main definitions of this category. Objects of economic security are the economic system as a whole, as well as its elements: financial resources (as well as economic resources), economic structures, households, and individuals. It is possible to

present the essence of economic security of the state through the disclosure of the concept itself, as well as the mechanism for ensuring economic security in the modern conditions of development of the Russian Federation. At the same time, it is known that the basis of economic security is financial resources, so it is necessary to show the amount of state tax revenues that ensure the functioning of the main institutions and state structures.

Аннотация: Исследуя суть экономической безопасности, следует проанализировать основные определения этой категории. Объектами экономической безопасности является экономическая система в комплексе, так и её элементы: финансовые ресурсы (а также экономические ресурсы), хозяйственные структуры, домохозяйства, отдельные личности. Представить сущность экономической безопасности государства можно посредством раскрытия самого понятия, а также механизма обеспечения экономической безопасности в современных условиях развития Российской Федерации. При этом известно, что основу экономической безопасности составляют финансовые ресурсы, следовательно, необходимо показать величину налоговых доходов государства, обеспечивающих функционирование основных институтов и государственных структур.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, обеспечение экономической безопасности, нормативно-правовой акт, экономической безопасности, бюджетные доходы государства, налоговые источники обеспечения экономической безопасности.

Keywords: national security, economic security, ensuring economic security, regulatory legal act, elements of economic security, budget revenues of the state, tax sources of economic security.

Постановка проблемы: Безопасность страны выражается, прежде всего, в силе государства, которое уверенно держится на международной арене, умеет правильно действовать во время кризиса и в экстренных ситуациях, реализовывает национальные интересы страны. На данный момент можно выделить несколько направлений, по которым обеспечивается безопасность Российской Федерации: экономика, экология, военный паритет, информационная безопасность, социальная сфера, научно-технические и инновационные разработки, энергетическая и ядерная безопасность, а также политическая стабильность и безопасность. Экономическая безопасность приобретает важную роль в современном мире. Ученые рассматривают данную категорию с различных сторон, что делает важным ее анализ и позволяет раскрыть ее сущностные характеристики в современных условиях. Но именно бюджетно-налоговая составляющая экономической безопасности приобретает в последнее время значимую роль.

Анализ последних исследований и публикаций. В системе научных знаний категории «безопасность» и «экономическая безопасность» имели тождественный подход достаточно часто и долговременно. Это способствовало тому, что экономическая безопасность как относительно самостоятельное направление науки стало рассматриваться в научных трудах в конце XX века. В современной отечественной системе знаний отнесение и обращение внимание к вопросам реализации экономической безопасности в практической сфере управления народохозяйственным комплексом прозвучало в работах таких российских ученых и экономистов, как Л.И. Абалкин, А. Архипов, С.Ю. Глазьев, А. Городецкий, Б. Михайлов, В.К. Сенчагов.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы: На основе исследования различных научных работ, связанных с вопросами обеспечения экономической безопасности особую роль авторы отводят бюджетно-налоговой безопасности Российской Федерации.

Аргументация данных подходов должна быть обоснована, что говорит о необходимости анализа налоговых доходов государства, аккумулируемых Федеральной налоговой службой Российской Федерации.

Изложение основного материала. В соответствии с федеральными законами от 28 декабря 2010 г. № 390-ФЗ «О безопасности» и от 28 июня 2014 г. № 172-ФЗ «О стратегическом планировании в Российской Федерации» принят указ Президента РФ от 13 мая 2017 г. № 208 «О Стратегии экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года». Стратегия является документом стратегического планирования, разработанным в целях реализации стратегических национальных приоритетов Российской Федерации, определенных в Стратегии национальной безопасности Российской Федерации, утвержденной Указом Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 г. № 683. Стратегия направлена на обеспечение противодействия вызовам и угрозам экономической безопасности, предотвращение кризисных явлений в ресурсно-сырьевой, производственной, научно-технологической и финансовой сферах, а также на недопущение снижения качества жизни населения.

В Стратегии используются следующие основные понятия:

1) «экономическая безопасность» - состояние защищенности национальной экономики от внешних и внутренних угроз, при котором обеспечиваются экономический суверенитет страны, единство ее экономического пространства, условия для реализации стратегических национальных приоритетов Российской Федерации;

2) «экономический суверенитет Российской Федерации» (далее - экономический суверенитет) - объективно существующая независимость государства в проведении внутренней и внешней экономической политики с учетом международных обязательств;

3) «национальные интересы» Российской Федерации в экономической сфере - объективно значимые экономические потребности страны, удовлетворение которых обеспечивает реализацию стратегических национальных приоритетов Российской Федерации;

4) «угроза экономической безопасности» - совокупность условий и факторов, создающих прямую или косвенную возможность нанесения ущерба национальным интересам Российской Федерации в экономической сфере;

5) «вызовы экономической безопасности» - совокупность факторов, способных при определенных условиях привести к возникновению угрозы экономической безопасности;

6) «риск в области экономической безопасности» - возможность нанесения ущерба национальным интересам Российской Федерации в экономической сфере в связи с реализацией угрозы экономической безопасности;

7) «обеспечение экономической безопасности» - реализация органами государственной власти, органами местного самоуправления и Центрального банка Российской Федерации во взаимодействии с институтами гражданского общества комплекса политических, организационных, социально-экономических, информационных, правовых и иных мер, направленных на противодействие вызовам и угрозам экономической безопасности и защиту национальных интересов Российской Федерации в экономической сфере.

Механизм обеспечения экономической безопасности напрямую связан с органами государственной власти и управления, которые регулируют и обеспечивают решения задач, связанных с устойчивым развитием Российской Федерации, как суверенного и независимого государства:

- Президент Российской Федерации;
- Совет Федерации;
- Государственная Дума Российской Федерации;
- Правительство Российской Федерации;
- Научный совет при Совете безопасности Российской Федерации;
- Органы законодательной власти и местного самоуправления в субъектах Российской Федерации.

Экономическая безопасность приобретает важную роль в современном мире. Ученые рассматривают данную категорию с различных сторон, что делает важным ее анализ и позволяет раскрыть ее существенные характеристики в современных условиях.

Перечисленные авторы подходят к рассмотрению категории «экономическая безопасность» с точки зрения анализа именно экономической составляющей, при этом акцентируя внимание на макроэкономическом аспекте ее реализации с позиции государства как современного институционального образования.

Достаточно интересный подход к категории экономической безопасности представлена в работах А.Н. Климоновой, Э.А. Русецкой и др. В них авторы экономическую безопасность рассматривают с позиции категории «национальная безопасность», которая может быть реализована в том или ином государственном образовании. При этом, например, Климонова А.Н. и Юрина Е.А. определяют безопасность, как состояние отсутствия опасности, защищенность экономики, которое позволяет любым экономическим субъектам (государство, регион, муниципалитет, предприятие, индивидуальный предприниматель, домохозяйство, индивид) суверенно и независимо развиваться, и сохранять устойчивый рост[1]. Э.А. Русецкая акцентирует внимание на том, что в настоящее время увеличивается значение финансовой безопасности в обеспечении экономической безопасности[2].

Инструментами механизма обеспечения экономической безопасности являются различные отрасли права. При этом отрасли права могут быть классифицированы в первую очередь в зависимости от характера регулируемых отношений [3]:

- отрасли частного права – совокупность норм, регулирующих отношения, обеспечивающие частные интересы (гражданское право, семейное право, трудовое право, торговое право);

- отрасли публичного права – совокупность норм, регулирующих отношения в сфере государственной власти и управления (конституционное право, уголовное право, административное право).

Обеспечение финансовой безопасности позволяет развиваться финансовой системе государства, которая в свою очередь должна поддерживать постоянный прирост финансовых ресурсов в экономике, создавая тем самым существенный налоговый потенциал всех налоговых баз, как по прямым, так и по косвенным формам налогообложения. Защищенность и стабильность экономической системы в государстве дает основу для формирования и укрепления национальной экономической системы государства, укрепляя финансовую стабильность, формируя потенциал для предотвращения как внешних так внутренних угроз.

Основным базовым элементом, на наш взгляд, финансовой безопасности может быть именно бюджетно-налоговая безопасность, поскольку социально-экономическая зависимость от финансовой системы государства чрезвычайно высока (рис. 1).

Налоги как основные источники финансовых публичных доходов государства будут играть особую роль в обеспечении национальной внутренней и внешней безопасности, поскольку активным субъектом экономической безопасности будет выступать в первую очередь государство и его институциональные образования в виде министерств, ведомств, федеральных и

региональных служб, а также в качестве субъектов будут рассматриваться предприятия, учреждения и организации, относящиеся как к государственному, так и к частному сектору экономики. И если говорить об институциональном налоговом аспекте реализации экономической безопасности, то это Министерство финансов и Федеральная налоговая служба России.

Огромную роль в обеспечении экономической безопасности играют и юридические лица, которые являются самостоятельными налогоплательщиками и налоговыми агентами, которые удерживают, исчисляют и перечисляют в бюджет денежные суммы по налоговым обязательствам. Физические лица, их официальные представители, а также объединения их, могут быть рассмотрены в качестве субъектов экономической безопасности[5].

Осознание гражданином его активной гражданской позиции в сфере обеспечения экономической безопасности делает основу для выполнения государством всех своих функций на благо людей, граждан и резидентов. Юридические и физические лица, помимо всего прочего являются налогоплательщиками в соответствии с отечественным законодательством о налогах и сборах в Российской Федерации, а администратором налоговых доходов государства является Федеральная налоговая служба Российской Федерации, находящаяся в структуре Министерства Финансов Российской Федерации.

Оценивать роль налоговых органов в формировании налоговых доходов бюджетной системы нужно на основании использования статистических данных, полученных с официального сайта ФНС РФ.

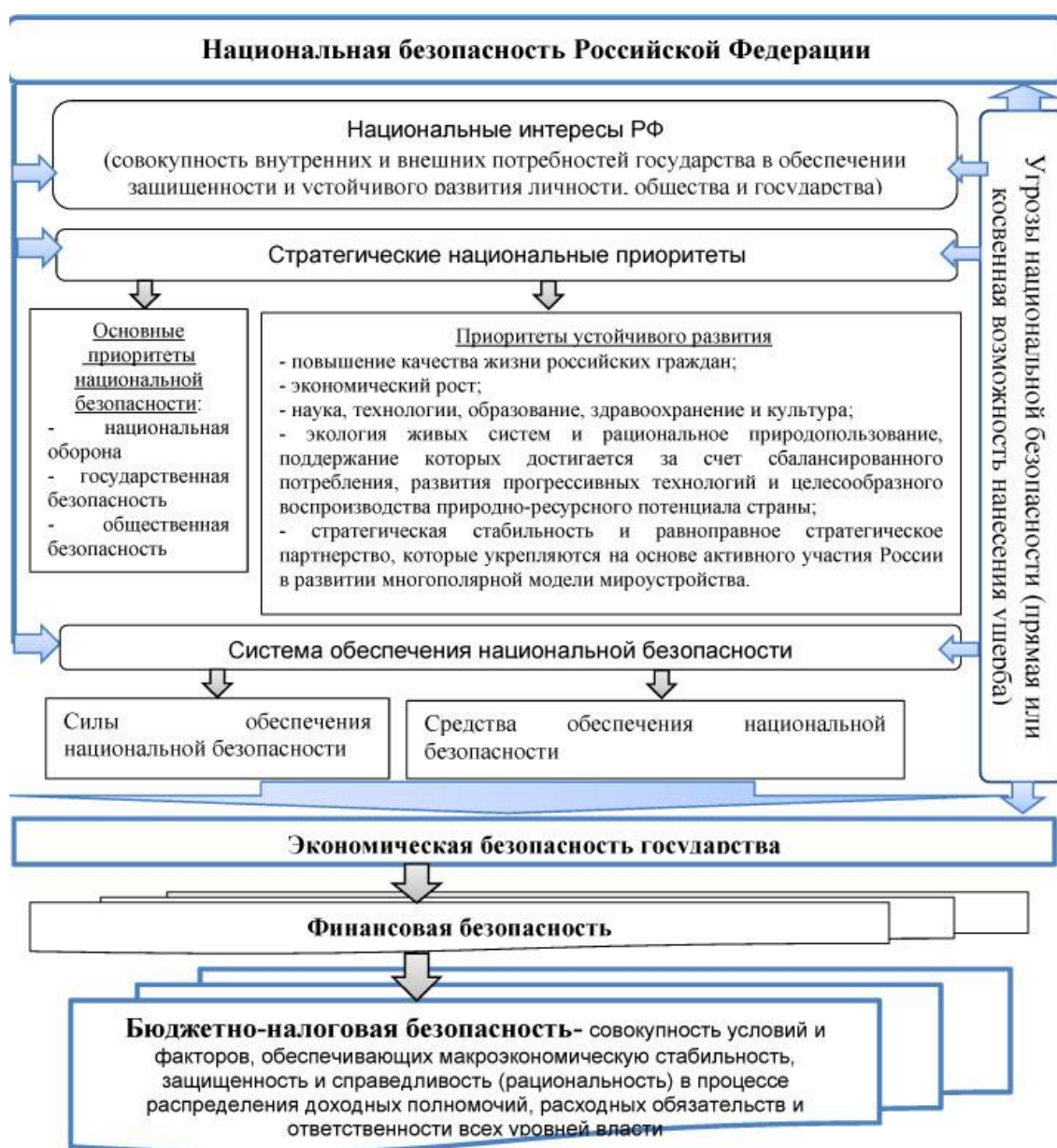

Рис.1 Бюджетно-налоговая безопасность государства[4]

В целом по Российской Федерации данные выглядят следующим образом:

Таблица 1

Поступления по уровням бюджетной системы России за 2018-2019 годы

Вид бюджета	Млрд. рублей		
	2018	2019	Темп в %
Консолидированный бюджет РФ	21328,5	22737,1	106,6
Федеральный бюджет	11926,8	12611,6	105,7
Консолидированные бюджеты регионов РФ	9401,7	10125,5	107,7

Проанализировав объём поступлений в консолидированный бюджет Российской Федерации за рассматриваемый период, нужно отметить, что в 2019 году произошёл рост средств на 6,6% по сравнению с 2018 годом. На 5,7% увеличились поступления в федеральный бюджет

Российской Федерации от налогов и сборов. На 7,7% возросло поступления средств в консолидированные бюджеты субъектов Российской Федерации. Объём поступлений за период январь-август 2020 года представлен на рисунке 2.

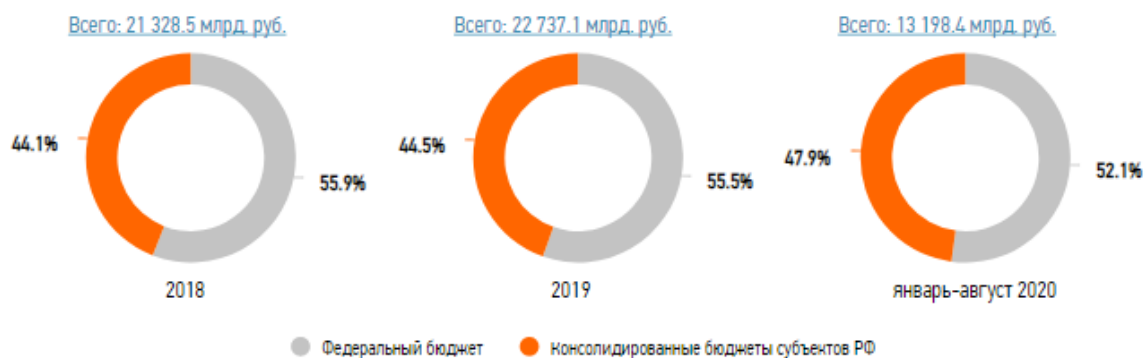

Рис. 2 Структура поступлений, налоговых доходов, администрируемых ФНС России за период январь-август 2020 года [6]

Поступления по видам налогам в консолидированный бюджет Российской Федерации представлены в таблице 2.

Таблица 2

Поступления по видам налогов в консолидированный бюджет России за 2018-2019 годы

Вид бюджета	Млрд. рублей		
	2018	2019	Темп в %
НДПИ	6127,4	6106,4	99,7
Налог на прибыль	4100	4543,1	110,8
НДС	3574,6	4257,8	119,1
НДФЛ	3653	3955,2	108,3
Имущественные налоги	1396,8	1350,8	96,7
Акцизы	1493,2	1277,5	85,6

Важность ФНС России как администратора налоговых доходов, подтверждено планом деятельности ФНС России на 2020 год, который был подписан Первым заместителем Председателя Правительства Российской Федерации А.Г. Силуановым 11. 12. 2019 года - Федеральная налоговая служба продолжает действовать в рамках мероприятий, связанных с реализацией

Государственной программы «Управление государственными финансами и регулирование финансовых рынков». Наряду с этой программой деятельность Федеральной налоговой службы Российской Федерации сосредоточена также на реализации Федерального проекта «Акселерация субъектов малого и среднего предпринимательства». Следующим направлением

деятельности является достижения целей решения задач основного мероприятия «Развитие валютного законодательства Российской Федерации и осуществление контрольно-надзорной деятельности в сфере валютных правоотношений» подпрограммы 5 «Развитие законодательства Российской Федерации в сфере финансовых рынков, валютного регулирования и валютного контроля, драгоценных металлов и драгоценных камней». Также в качестве направлений деятельности на 2020 год плановый период 2021-

2022 года Аналитическое управление и другие структурные подразделения Центрального Аппарата осуществляют Мониторинг реализации вышеназванной программы «Управление государственными финансами и регулирование финансовых рынков».

Объем бюджетных ассигнований в целом на реализацию государственной программы из средств федерального бюджета составляет - 7 965 315 451,5 тыс. руб. (таблица 3).

Таблица 3

Объем бюджетных ассигнований на реализацию государственной программы по годам составляет (тыс. руб.) [7]

Год	Федеральный бюджет (тыс. рублей)
2013	665 353 426,9
2014	729 181 976,7
2015	727 470 053,9
2016	909 547 214,8
2017	1 217 061 567,1
2018	1 257 258 021,3
2019	1 201 003 334,8
2020	1 258 439 856,0

Соисполнителями программы наряду с ФНС России являются: Федеральное казначейство, Министерство экономического развития Российской Федерации, Федеральная служба

финансово-бюджетного надзора, Федеральная таможенная служба, Федеральная служба по регулированию алкогольного рынка (таблица 4).

Таблица 4

Бюджетные ассигнования соисполнителям на реализацию государственной программы в 2019-2020гг (тыс. руб.) [6]

	2019	2020
ИТОГО	1 201 003 334,80	1 258 439 856,00
Федеральное казначейство	36 604 449,40	36 436 755,30
Федеральная налоговая служба	123 949 275,40	123 087 316,80
Министерство финансов Российской Федерации	1 038 982 045,40	1 097 423 776,10
Федеральная служба финансово-бюджетного надзора	0,00	0,00
Федеральная служба по регулированию алкогольного рынка	1 467 564,60	1 492 007,80

В рамках данной программы, реализуются 9 подпрограмм, в том числе и федеральные целевые программы. ФНС России выступает непосредственным участником 5 подпрограммы «Обеспечение функционирования и развитие налоговой системы Российской Федерации (Министерство финансов Российской Федерации)».

Задачей подпрограммы является повышение эффективности, конкурентоспособности и прозрачности налоговой системы Российской Федерации. Целевые индикаторы и показатели подпрограммы - собираемость налогов и сборов, процентов.

При этом расходы федерального бюджета Российской Федерации имеют тенденцию роста практически по всем статьям. В целом объем расходов на 2020 год составит 19 503,3 млрд рублей, в 2021 году – 20 634 млрд рублей, в 2022 году – 21 763,3 млрд рублей. Эти показатели сформированы исходя из Основных направлений бюджетной, налоговой и таможенно-тарифной политики на 2020 год и на плановый период 2021 и 2022 годов, утвержденной Министерством финансов России [7].

Выводы и предложения: на сегодняшний день, что особую роль в системе обеспечения национальной экономической безопасности играет государство с его органами власти и управления,

которые определяют масштабы государственных расходов связанных с решением общенациональных задач, как видимым, так и не видимым с позиций остальных участников общественных отношений и субъектов обеспечения национальной безопасности. В то же время данные участники, такие как организации и физические лица в основной своей части также являются важным субъективным фактором в процессе финансирования различных расходных статей бюджетов разных уровней (федеральный, региональный и местный уровень бюджетной системы). При этом основная роль в обеспечении бесперебойного перехода части стоимости в виде налоговых обязательств юридических и физических лиц обеспечивается именно Федеральной налоговой службой Российской Федерации. Важность этого субъекта, как и других, подтверждена существенными бюджетными ассигнованиями из системы публичных финансов. Однако перспективы обеспечения национальной безопасности в будущем, на наш взгляд, следует связывать, не только с вопросами формирования финансовых фондов бюджетной системы, но и с вопросами удовлетворения потребностей юридических и физических лиц инфраструктурой, здравоохранением, образованием и другими государственными услугами.

Список литературы:

1. Климова А.Н., Юдина Е.А. Экономическая безопасность в условиях глобализации: угрозы и возможности // URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/ekonomicheskaya-bezopasnost-v-usloviyah-globalizatsii-ugrozy-i-vozmozhnosti>

2. Русецкая Э.А. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук на тему «Страхование как механизм повышения эффективности системы обеспечения экономической безопасности России» // URL: <https://www.dissercat.com/content/strakhovanie-kak-mekhanizm-povysheniya-effektivnosti-sistemy-obespecheniya-ekonomicheskoi-be/read>

3. Токмачева Н.В., Токмачев С.В. Правовое регулирование экономических процессов как основа экономической безопасности государства // URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_42686707_66156289.pdf

4. Афанасьева Л.В. Теоретические вопросы формирования бюджетно-налоговой безопасности // URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=5273>

5. Сачек А.Г. Субъекты обеспечения экономической безопасности // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/subekty-obespecheniya-ekonomicheskoy-bezopasnosti>

6. Федеральная налоговая служба России // URL: <https://nalog.ru>

7. Сведения о показателях госпрограммы «Управление государственными финансами и регулирование финансовых рынков» // URL: <https://programs.gov.ru/Portal/programs/indicatorsGpFin/39>

8. Основные направления бюджетной, налоговой и таможенно-тарифной политики на 2020 год и на плановый период 2021 и 2022 годов // URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_364178/#dst0

Trubacheva K.I.

*PhD in law, associate Professor of the Department
Of Integration and European law
Moscow state law University named after O. E. Kutafin*

MAJOR INTERNATIONAL INTERGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND THE EUROPEAN UNION AS THE MAIN SUBJECTS OF THE INTERNATIONAL LEGAL SYSTEM

Трубачева Кристина Игоревна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры
Интеграционного и европейского права
Московского Государственного Юридического Университета
имени О.Е. Кутафина (МГЮА)*

КРУПНЕЙШИЕ МЕЖДУНАРОДНЫЕ МЕЖПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ, КАК ОСНОВНЫЕ СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ.

Summary. This article discusses issues and legal aspects of building relationships between the European Union and major international organizations. The current difficult situation is also complicated by the current financial crisis. However, this state of Affairs determines the importance of the positions taken by countries in the process of redistribution of benefits. Given the current circumstances, even developed countries have to join various international organizations in order to achieve their goals. The European Union is now one of the largest suppliers of goods and services globally. Many financial, economic, political and many other tasks cannot be

solved without taking into account his opinion. This does not exclude the fact that the European Union does not pursue its own goals and objectives by interacting with various international organizations.

Аннотация. В представленной статье рассматриваются вопросы и правовые аспекты построения взаимоотношений между Европейским Союзом и крупнейшими международными организациями. Сложившееся сегодня непростая ситуация усложняется и существующим финансовым кризисом. Но, именно такое положение дел обуславливает важность занимаемых странами позиций в процессе перераспределения благ. С учетом существующих обстоятельств, даже развитым государствам, для достижения поставленных перед собой целей, приходится объединяться в различные международные организации. Европейский Союз сегодня является одним из крупнейших поставщиков товаров и услуг на глобальном уровне. Многие финансовые, экономические, политические и многие другие задачи не могут быть решены без учета его мнения. Это не исключает того, что взаимодействуя с различными международными организациями Европейский Союз не преследует достижения собственных целей и задач.

Key words: European Union, international organizations, international law, full participation, observer status, division of competence between the EU and its member States

Ключевые слова: Европейский Союз, международные организации, международное право, полноценное участие, статус наблюдателя, разделение компетенции между ЕС и его государствами-членами.

На сегодняшний день, большинство суверенных государств являются участниками различных международных организаций. Роль всемирной глобализации и интеграции повышается с каждым годом. Эти очевидные факты позволяют уже сегодня говорить о необходимости изучения построения взаимоотношений не только между самими государствами, а уже между международными организациями. Перераспределение политического влияния, экономических ресурсов и много остального, на сегодняшний день, в большей степени зависит именно от уровня «сложившихся» отношений между конкретными организациями на международном уровне.

Европейский Союз сегодня занимает одну из лидирующих позиций на международной арене, и, соответственно оказывает непосредственное влияния на многие интернациональные процессы во многих сферах. Кроме того, сам Европейский Союз, либо его государства-члены, являются полноправными участниками различных международных организаций. Форма участия в международных организациях всегда отличается (и по способу, и по объему прав и обязательств) и может быть, как, например, от наблюдателя, так и полноправным участником.

В представленной статье будет рассмотрена роль осуществления внешней компетенции Европейского Союза, на примере построения взаимоотношений с такими международными организациями, как Организация Объединенных Наций (ООН), Международная Организация труда (МОТ), Всемирная Торговая Организация (ВТО) и Всемирная организация интеллектуальной собственности (ВОИС).

Очевидно, что для успешного участия в международных организациях, ключевым фактором является построения благоприятных и взаимовыгодных отношений внутри самого как самого ЕС, так и отдельно между его государствами-членами. Наличие внутренней благоприятной обстановки обеспечит выгодное и полноценное

участие Европейского Союза в международных организациях различной направленности. Лиссабонский договор 2007 года произвел глобальный реформы внутри самого ЕС, также, подтвердил высокую актуальность построения международных отношений. В том числе и для этих целей, в Договоре о функционировании появилось закрепление единой правосубъектности Европейского Союза. На сегодняшний день, многие положения Лиссабонского договора, по истечению уже десяти лет, показали свою состоятельность. Кроме того, юридически закрепленное в Договоре о функционировании Европейского Союза разделение компетенции между ЕС и его государствами-членами играет значительную роль, в том числе, и в вопросе построения отношений с международными организациями: взаимодействие с различными субъектами международных отношений в большой степени зависит от распределения полномочий между самим Союзом и его государствами-членами по вопросам деятельности рассматриваемых международных организаций. В данном вопросе краеугольным камнем выступает обязательно соблюдения как учредительных документов Европейского Союза, так и вопросы соблюдения уставов (зачастую) международных организаций. Что опять относит нас к вопросу о первостепенности норм права.

Первоначально, вопрос внешнего представительства Союза (тогда еще Европейского Сообщества) был затронут и рассмотрен в известном деле *Costa vs. ENEL*. Уже в этом деле Суд ЕС, ссылаясь на функционирование самостоятельных внутренних органов власти (институтов ЕС) и его самостоятельной идентичности, признал способность реализации представительства на международной арене. Эта возможность собственного внешнего представительства находит свое отражение и по сей день, в частности, в осуществлении права на реализацию дипломатических представительств (миссий) в третьих странах, а также, в способности

Европейского Союза участвовать в международных организациях как в качестве наблюдателя, так и быть полноправным членом.

Современные глобальные процессы показывают, что Европейский Союз принимает все более активное участие в деятельности международных организаций, даже при наличии многочисленных внутренних проблем. Может ли это явление рассматриваться как результат функциональной необходимости, или же это общее стремление Европейского Союза участвовать в большинстве международных форумов, которые способствуют глобальному управлению?

Европейский Союз сегодня является одним из крупнейших мировых экспортеров товаров и мировым лидером по предоставлению различных услуг. Официальная валюта ЕС, принятая сегодня в большинстве стран-участниц, является одной из мировых валют в современном мире. Уже эти два положения позволяют рассматривать Союз в качестве передового глобального игрока в экономическом смысле. Но, одновременно, это заставляет задуматься о следующем: способствует ли этот экономический успех повышению роли и влияния Европейского Союза в международных отношениях?

На протяжении десятилетий, сначала Европейское Сообщество, а затем и Союз, развивали отношения с различными международными организациями и стали сторонами, как правило, вместе с государствами-членами ЕС, различных международных соглашений, принятых в рамках организаций. Данная тенденция построения отношений с международными организациями получила свое закрепление (с последующими пролонгациями) в принятой Европейским Советом концепции «эффективного многостороннего сотрудничества», которая положена в основу осуществления внешних действий ЕС.³ Именно данная концепция впервые была положена в основу построения и дальнейшей реализации отношений между Европейским Союзом и Организацией Объединенных Наций, с последующим применением на различных международных форумах. Повышение уровня участия Союза в международных организациях происходило на основе способности ЕС осуществлять свои права в международно-правовых сделках и вступать в обязательства в полном объеме – закрепление за Союзом его международного правосубъектности. В первичном праве, а точнее в ст.21 п. 1 Договора о Европейском Союзе, отдельно отмечается способность Союза участвовать в международных отношениях от своего имени: «Союз старается развивать отношения и строить партнерства с третьими странами, региональными и

универсальными международными организациями, которые разделяют принципы, указанные в первом абзаце. Он способствует выработке многосторонних решений общих проблем...».⁴ Следует отметить, что, хотя в этом положении проводится различие между двумя уровнями организации, региональными и глобальными, на практике не возникает четких последствий такого широкого различия. В соответствии со ст. 21 п.2⁵ ДЕС, Союз будет работать для высокого уровня сотрудничества во всех областях международных отношений, чтобы продвигать «международную систему, основанную на более сильном многостороннем сотрудничестве и хорошем глобальном управлении». Эти различные элементы способствуют тому, что ЕС сегодня является активным игроком на международной арене, причем не только в отношении международного представительства, но и в заключении международных соглашений и в участии в многочисленных международных форумах.

Сама основа внешнего представительства Европейского Союза заключается в признании его правосубъектности, что было подтверждено Лиссабонским договором и получило свое должное закрепление в ст. 47 Договора о Европейском Союзе.

Стоит отметить позитивную роль сформировавшейся судебной практики о внешней компетенции ЕС. В реализацию своей международной правосубъектности Союзом заключено большое количество международных соглашений с различными третьими странами и международными организациями в различных сферах общественных отношений.

На сегодняшний день Европейский Союз является полноправным членом большого числа международных организаций. Наиболее известны Всемирная торговая организация (ВТО) и Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН. Помимо этих двух известных примеров, Союз является участником организаций, действующих в самых различных областях, таких как Евроконтроль, Европейский банк реконструкции и развития (ЕБРР), Комиссия Кодекса Алиментариус (САС), Гагская конференция по международному частному праву, Межправительственная организация по международным железнодорожным перевозкам (ОТИФ), а также, например, и региональные организации - организация по охране рыбных ресурсов.⁶ Стоит отметить, что форма «членства» Европейского Союза в международных организациях различна. Так, стоит отметить, что единолично Союз не является, в классическом понимании, участником ни Организации Объединенных Наций, ни Международной

³ ECJ, Case 22/70 Commission v Council [1971] ECR 263; ECJ, Joined Cases 3, 4 and 6/76 Kramer, ECR 1279; Opinion 1/76 [1977] ECR 741, and the subsequent case law.

⁴ Ст.21 п. 1 Договора о Европейском Союзе 1992г.

⁵ Ст. 21 п.2 Договора о Европейском Союзе 1992г.

⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Community— Participation in Regional Fisheries Organisations (RFOs), COM (1999) 613 final.

Организации Труда, ни Международного Валютного Фонда. Его участие осуществляется через использование статуса наблюдателя при каждой конкретной организации. Более четкие условия и порядок такого участия всегда определяется в тексте учредительного документа каждой из международной организации самостоятельно, с учетом многих факторов взаимодействия. Например, Европейский Союз пользуется статусом наблюдателя при Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО). Также, Союз обладает «усиленным статусом наблюдателя» при Генеральной Ассамблее ООН, занимает особую позицию в Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) – такая форма участия должна рассматриваться, скорее даже приравниваться, к полноправному членству.⁷

Мировой финансовый кризис придал дополнительный импульс к ускорению интеграционных процессов, в том числе, и на уровне взаимодействия между международными организациями. Как уже отмечалось выше, еще более актуальным становится вопрос об увеличении роста участия Европейского Союза в международных организациях. Об увеличении стремления участия и о важности такого международного участия, в том числе, говорит учреждение Европейской службы внешних действий Европейского Союза. Как показывает

действительность, международное взаимодействие Союза как с отдельными третьими странами, так и с международными организациями, развивается еще более ускоренными темпами, несмотря на наличие многочисленных проблем как внутри самого Союза, так и за его пределами. Становится очевидным вопрос: является ли это явление результатом функциональной необходимости или является общим стремлением Европейского Союза участвовать в большинстве международных форумов, которые оказывает значительное влияние на глобальное управление в целом?

Список литературы:

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Community—Participation in Regional Fisheries Organisations (RFOs), COM (1999) 613 final.

ECJ, Case 22/70 Commission v Council [1971] ECR 263; ECJ, Joined Cases 3, 4 and 6/76 Kramer.

ECR 1279; Opinion 1/76 [1977] ECR 741, and the subsequent case law.

Knud E Joergensen and Ramses A Wessel, 'The Position of the European Union in (Other) International Organizations: Confronting Legal and Political Approaches' in Panos Koutrakos (ed), *European Foreign Policy. Legal and Political Perspectives* (Edward Elgar Publishing, 2011) 261-86, 269; Piet Eeckhout, *EU External Relations Law* (Oxford, Oxford University Press, 2011) 222-31.

УДК 347.73

ГРНТИ 10.21.21

Chupruna L.

*PhD of Law, Associate Professor of the Financial Law Department,
Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Ryzhenko I.

*PhD in Law, Associate Professor of the Department
of Public and International Law and Law Enforcement,
Kherson State University*

LEGAL REGULATION OF FINANCIAL MONITORING IN THE PUBLIC SECTOR

Чуприна Людмила Миколаївна

Кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри фінансового права, Інститут права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ORCID 0000-0003-2575-221X

Рижченко Ірина Миколаївна

Кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри публічного та міжнародного права і правоохоронної діяльності,
Херсонський державний університет*

ORCID 0000-0002-9208-2132

Abstract. The article examines the theoretical and practical aspects of the legal regulation of financial monitoring in the public sector. The modern understanding of the notion "financial monitoring" is defined as the implementation of procedures for controlling the operating and financial activities of business entities and as financial control in order to prevent the risks of legalization of money laundering.

⁷ Knud E Joergensen and Ramses A Wessel, 'The Position of the European Union in (Other) International Organizations: Confronting Legal and Political Approaches' in Panos Koutrakos (ed), *European Foreign Policy. Legal and Political*

Perspectives (Edward Elgar Publishing, 2011) 261-86, 269; Piet Eeckhout, *EU External Relations Law* (Oxford, Oxford University Press, 2011) 222-31.

The features of the legal support of financial monitoring in Ukraine and the need for its constant improvement have been determined. It is very important because the schemes and mechanisms of money laundering are in constant process of transformation.

It was determined that the legal regulation of financial monitoring is carried out in Ukraine on the basis of: the norms of general and special legislation. The legal regulation of financial monitoring in Ukraine is currently in the stage of reforms. These reforms are aimed at increasing the effectiveness of the state's control activities in the field of preventing the legalization of illegally obtained income. These reforms can improve the existing mechanism for providing society and authorities with high-quality, timely and objective information.

Prospects for further research extend to the implementation of financial monitoring procedures in the context of the digitalization of the economy: ensuring the legality of transactions using cryptocurrencies, blockchain and other modern technologies.

Key words: financial monitoring, financial intelligence, public sector, legal regulation, level of perception of corruption, the legalization of the proceeds.

The relevance of studying the problems of legal regulation of financial monitoring is very serious. On the one hand, due to the need to ensure financial and economic security of the state and society, and on the other hand - Ukraine's desire to transform existing principles of public administration for full involvement in the European community.

The problem of exercising and ensuring the effectiveness of state financial control aimed at combating the legalization of the illegally obtained proceeds that exists not only in Ukraine. There is a tendency to improve the forms of its implementation through the development of international infrastructure and the system of legal support for financial monitoring.

Analysis of recent research and publications. The study on the problems of legal regulation of financial monitoring is carried out by domestic and foreign scientists and practitioners. Among the most cited works of foreign authors are the works of Berman K., Knight J., Case J. [1], Maschiandaro D. [2], Nakhima M. A. [3], Amicelle A., Chaudier K. [4], Golya S. [5]. Among domestic scientists are Alimova O.M., Bazyluk A., Butkevych S., Kulagina V.M., Lysenko, Muntyan V.I., Freya R. and others.

Determination of previously unsolved parts of the problem. Reading the works of scientific, methodological and practical direction allows concluding the insufficient elaboration of the problems of financial monitoring in the public sector in domestic publications. This sector is the most vulnerable to the risks of money laundering.

The emphasis in scientific publications concerning the control in the public sector tends to reveal the features of state monitoring over the usage of budget funds. However, taking into account the high level of corruption in Ukraine, which is repeatedly indicated by the results of internal and external expert assessments, the issue of financial monitoring in the public sector has a wide field of research.

The aim of the study is to improve the theoretical and practical basis for ensuring the effectiveness of financial monitoring, which is carried out to counteract corruption in economy, legalization of illegally obtained proceeds, by studying the features of its legal regulation in Ukraine.

General scientific and special research methods are used in the work: general scientific and special

research methods: analysis and synthesis. They are used to identify features of legal regulation of financial monitoring in the public sector; epistemological analysis (analytical, logical, generalization, scientific abstraction) - to reveal the meaning of "financial monitoring", systematic, structural and comparative analysis - to assess the similarity degree of the system of legal regulation of financial monitoring in Ukraine to the best world practices and outline problems and directions its improvement.

Presenting main material. The notion "financial monitoring" from English "*financial intelligence*" in the business environment is used in two aspects: as financial literacy or financial intelligence and as financial exploration/intelligence. The first is related to the popular publication of the same title by Berman K., Knight J. and Case J. [1], which outlines approaches to understanding the financial statements of corporations by those users who need information but are not experts in the financial field.

It is believed that the foundations of the concept of financial intelligence are laid in the research of organizational development (Dennison D., Lawler E., Pfeffer J., etc.). Here we have to understand the relationship between the financial results of the company, reflected in its financial statements, and direct economic performance - the number of involved customers, the achieved level of productivity, etc. The theory of organizational development emphasizes the importance of awareness of participants (workers, managers and other stakeholders) about the reasons for changes in financial results, as well as the need to introduce mechanisms and tools for information exchange and knowledge development.

The work of Berman K., Knight J. and Case J. [1] poses a problem and proposes some tools for improvement the efficiency of financial information in order to increase the financial intelligence of employees. They recommend to teach workers the basics of business and to explain the sources and indicators of financial success.

The approach to understanding financial intelligence is related to the modern understanding of financial monitoring with proving the social effectiveness of adherence to the principles of open management in business. It is directly related to financial intelligence. The authors propose four interrelated levels of understanding of financial

intelligence, which are the basis of a special type of business intelligence. Modern financial monitoring is based on them. These are the following levels:

- understanding the basics of financial measurement: the nature, structure and correlation between statements of financial position, financial results, equity, cash flows and the differences between cash flow and profit;
- understanding of finance and financial accounting as “a special art”, which in combination are able to represent processes and phenomena that occur quantitatively, even if the methods of direct measurement are absent or not available to the analyst;
- understanding of analytical indicators of financial reporting - profitability, financial leverage, liquidity in the dynamics and relationships;
- understanding the overall financial results in relation to external factors, such as socio-economic situation, competitive environment, institutional change, etc.

The modern understanding of financial intelligence is about ensuring business openness in combating money laundering, terrorist financing and the proliferation of weapons of mass destruction. In fact, it is about preventing money laundering from being legalized by businesses. The implementation of the financial monitoring function is entrusted to organizations that carry out cash transactions.

Modern domestic and foreign researchers consider the term “financial monitoring” (Table 1) as a tool of financial control to ensure financial and economic stability of the state [2], a set of measures to control financial transactions [2], a system of continuous monitoring, analysis and forecasting financial condition of the companies [5], a tool for counteracting threats to the financial security of the state and business [6], monitoring current processes in real time in order to compare targets and achieved results, monitoring factors and processes of crisis development of the enterprises [6].

Legal regulation of financial monitoring as a system of legal tools of normative, organizational and administrative influence on economic relations provides counteraction to the mechanism of criminal money laundering by business entities (individuals and legal entities).

Schemes of money laundering (funds legalization) are constantly being transformed under the pressure of improving financial monitoring procedures and increasing opportunities to identify such schemes by expanding international cooperation. A typical mechanism of illegal money legalization (money laundering) is described in scientific and practical works of domestic and foreign legal experts and includes the following stages:

- accumulation. The stage involves the introduction of “illegal” funds into the channels of the financial system through a certain financial institution by “masking” the sources of such income. This can be lending to fictitious companies, investing in the real sector, depositing funds in bank accounts, transferring cash to other forms;

- stratification. The further transformation of illegal income, that is already entered into the financial system, at this stage is carried out into the assets of the real financial sector of the economy. It is made in order to cover the real sources of origin. Tools such as investments in financial and real assets, cash transfers and electronic payments, resale transactions of high value goods (art objects, jewelry, antiques, etc.) can be used for this purpose.

The companies registered in offshore zones are often at the stage of stratification. Offshore zones are free economic zones with a favorable regime for entrepreneurs of monetary, financial and fiscal control, a high level of protection of banking secrecy and loyalty to government regulation;

- integration. At the stage of integration there is a final consolidation of illegally obtained funds in the financial system.

Table 1.

Approaches to the definition of “financial monitoring”

Author	Interpretation
Kuchmiy TO [2, p. 358]	Financial monitoring is an instrument of state financial control that is carried out by authorized state bodies and subjects of primary financial monitoring to prevent the usage of illegal schemes and minimize the corruption in economy
Grishchenko D. [3]	Financial monitoring is a set of measures to control financial transactions that are subject to monitoring and include the identification, verification of customers, accounting for such transactions and collection of information about their participants
Serdyukova OV [5]	Financial monitoring is a system of continuous monitoring, analysis and forecasting of financial condition of enterprises, formed at the macro and microeconomic levels in order to ensure management decisions at the appropriate level, as well as to assess the effectiveness of decisions
Chuikova NM [6]	Financial monitoring is a tool for counteracting threats to the financial security of the state and business
Ovsyannikov SV [11]	Financial monitoring is observation of current processes in real time in order to compare target and achieved results. One of the areas of financial monitoring is the observation of factors and processes of crisis development of enterprises

Source: compiled by the author for [6, 7, 8, 9, 10, 11].

These stages differ in the level of vulnerability of disclosure by the financial control system - the first stage is the most risky for criminals. Countries with a

developed system of primary and state financial control have effective mechanisms to combat the accumulation of illegal income in the financial system. Improving the

effectiveness of combating money laundering (money legalization) in the next stages is the result of international cooperation and the development of a global financial monitoring infrastructure.

The legal regulation of financial monitoring in Ukraine is carried out on the basis of basic and special legislation, the rules of relevant bylaws. The

Constitution of Ukraine, as well as the Commercial and Civil Codes are the basis for the legal provision of relations between economic entities, the operations of which are subject to financial monitoring. Direct monitoring is regulated by a special Law [14], which defines the object and subjects of financial monitoring (Fig. 1).

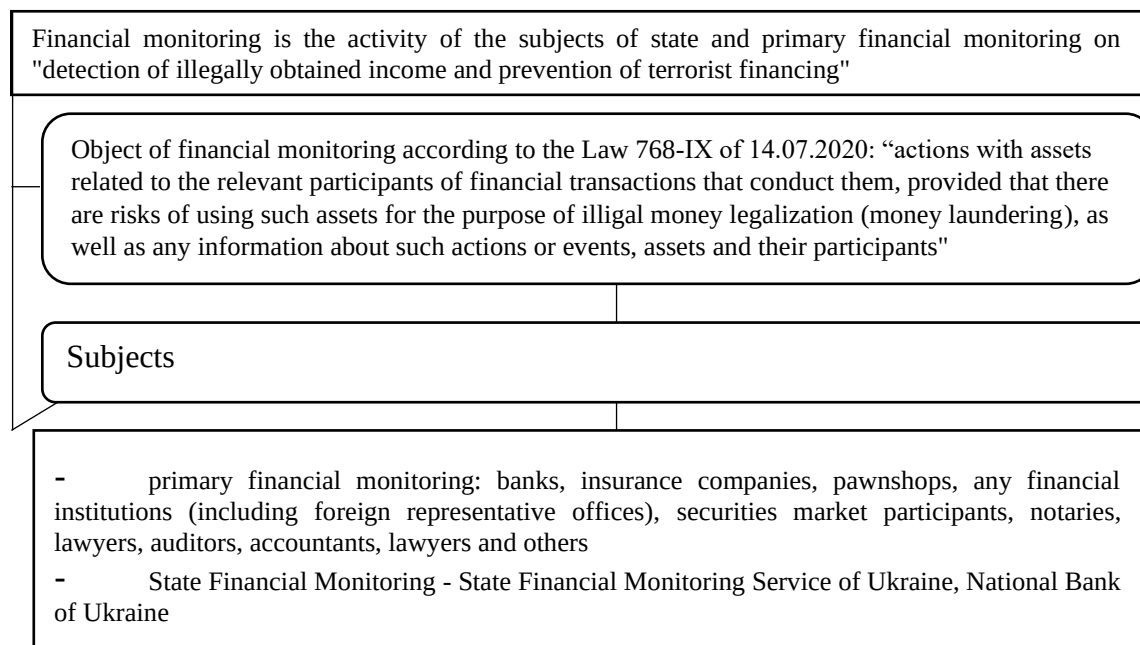

Figure 1. Object and subjects of financial monitoring in Ukraine according to the Law of Ukraine № 768-IX of July 14, 2020
Source: Compiled by the author for [14].

In addition to the special law, the norms of bylaws are also used. They are listed on the official website of the Ministry of Justice of Ukraine. These norms determine the criteria for risk assessment in the field of combating and preventing money laundering, as well as the subjects of financial monitoring, regulate the organization of its implementation, establish forms of accounting and submission of information, etc. [13].

It should be noted that the domestic system of public financial monitoring in Ukraine is in the process of reformation. The need to reform the system of domestic financial monitoring is related to its desire to fully integrate the world economic community in general and the EU in particular.

The system and mechanism of legal regulation of financial monitoring in Ukraine should provide for and take into account the need to fulfill obligations arising from the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, ratified on September 16, 2016 by the relevant Law of Ukraine. These are the following regulations:

- Recommendations of Financial Action Task Force (FATF). This group has detailed and systematized measures to combat money laundering;
- Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council laying down rules for the provision of information on remittances and other financial transactions to prevent the usage of the

international financial system in money laundering [11].

The effectiveness of the reforms of the financial monitoring system of Ukraine is evidenced by the positive dynamics of indicators of informing the subjects of primary monitoring about financial transactions (Fig. 2). The number of received messages more than doubled during the period from 2015 to 2019.

The public sector in Ukraine has a high level of risk of money laundering. This is evidenced by indicators of independent risk assessment of the Corruption Perceptions Index in Ukraine and its dynamics. So, according to the estimation in 2019, Ukraine has 30 points out of 100 possible in terms of perception of corruption in society. This corresponds to the 128th place in the world out of 180 countries for which this indicator is calculated. Among the neighboring geographical countries, Ukraine is ahead only of the Russian Federation, lagging far behind the European Union.

As a result of implementation of the best world experience in the practice of financial monitoring in Ukraine, it is expected to increase the effectiveness of state control activities in the field of preventing money laundering by improving the existing mechanism for providing society and authorities with quality, timely and objective information.

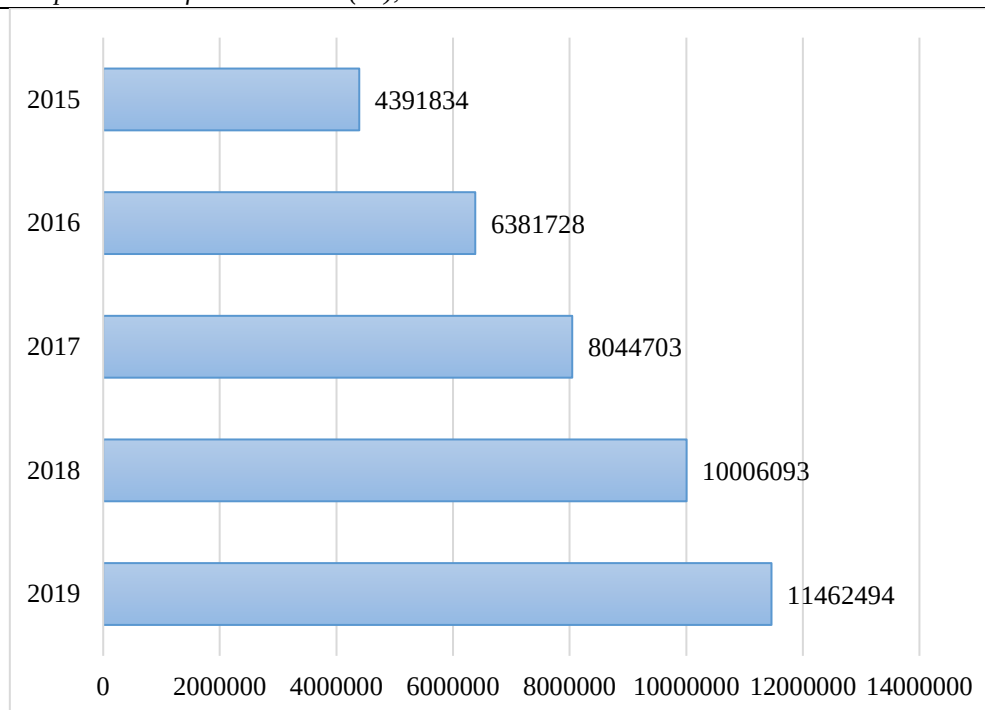

Figure 2. Dynamics of informing the subjects of primary financial monitoring about financial transactions during 2015-2019

Source: data from the State Financial Monitoring Service of Ukraine [16].

Based on the above, the following conclusions can be drawn:

1) the term "financial monitoring" in its modern understanding is used in a broad and narrow sense. A broad understanding of the essence of financial monitoring covers the problems of operational control over the activities of enterprises and other business entities in real time. The narrow understanding focuses on controlling the financial activities of such entities in order to prevent the risk of illegal money legalization (money laundering). The legal field uses the narrowest understanding of the term;

2) the need for continuous improvement of the legal support of financial monitoring at the state and international levels has been established. The peculiarity of constant transformation of schemes and mechanisms for illegal money legalization were taken into account. The typical mechanism of money legalization (laundering), which includes the stages of accumulation, stratification, integration is constantly enriched with new tools and opportunities to "bypass" the legislation given the high rate of diffusion of information and communication technologies in society;

3) it is determined that the legal regulation of financial monitoring is carried out in Ukraine on the basis of: norms of general and special legislation. The legal regulation of financial monitoring is currently in the process of reforms that is aimed at improving the effectiveness of state control activities in preventing money laundering. The main goal is to improve the existing mechanism of providing society and authorities with quality, timely and objective information;

4) the necessity of ensuring the independence of financial monitoring procedures in the public sector is substantiated. The peculiarities of the procedures of distribution and use of budgets of different levels were also taken into account.

Prospects for further research extend to the implementation of financial monitoring procedures in the digitalization of the economy: ensuring the legality of transactions using cryptocurrencies, blockchain and other modern technologies.

Reference:

1. Berman K., Knight J., Case J. Financial Intelligence: A Manager's Guide to Knowing What the Numbers Really Mean. Moscow: Publishing House «Williams»; 2007. (In Russ).]
2. Masciandaro D. Financial supervisory unification and financial intelligence units //Journal of Money Laundering Control. – 2005. – T. 8. – №. 4. – C. 354-370.
3. Naheem M. A. TBML suspicious activity reports—a financial intelligence unit perspective //Journal of Financial Crime. – 2018.
4. Amicelle A., Chaudieu K. In search of transnational financial intelligence: Questioning cooperation between Financial Intelligence Units //The Palgrave Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law. – Palgrave Macmillan, Cham, 2018. – C. 649-675.
5. Goel S. Earnings management detection over earnings cycles: the financial intelligence in Indian corporate //Journal of Money Laundering Control. – 2017.
6. Kuchmii T.O. Finansovyi monitorynh yak instrument derzhavnoho finansovoho kontroliu.

Ekonomichna bezpeka ta finansovi rozsliduvannia: kontsepty, prahmatyka, instrumentarii zabezpechennia: kolektyvna monohrafiia / za zah. red. d.e.n., dots. Vivchar O.I. Ternopil: Ekonomichna dumka, 2019. 395 s. (In Ukrainian).

7. Hryshchenko D. Zminy finansovoho monitorynhu. Biznes povynen povnistiu rozkryty informatsiiu pro strukturu vlasnosti / Informatsiinyi portal – LIGA360. 23.04.2020. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analitics/194781_zmni-fnansovogo-montoringu-bznes-povinen-povnstyu-rozkryti-nformatsy-u-pro-strukturu-vlasnost (In Ukrainian).

8. Matviichuk I.V., Pavlova N.V. Problemy realizatsii finansovoho monitorynhu v Ukraini. Aktualni pytannia kryminalistychnoho protsesu, kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy: materialy mizhvidomchoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 24 lystopada 2017 roku). Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 2017. Ch.2. 405 s. S. 190-194. (In Ukrainian).

9. Serdyukova E.V. Modelirovanie finansovogo sostoyaniya organizatsii v ramkah finansovogo monitoringa. Ekonomicheskie nauki. 2019. # 7(56). S. 267-269. (In Russ).

10. Chuykova N. M. Finansovyy monitoring kak instrument protivodeystviya ugrozam finansovoy bezopasnosti gosudarstva i biznesa. Ekonomika i predprinimatelstvo. 2015. #. 12-3. S. 843-849. (In Russ).

11. Ovsyannikov S.V. Finansovyy monitoring kak instrument kriziso-ustoychivogo razvitiya predpriyatiya. Territoriya nauki. 2015. #4. (In Russ).

12. Molchanov D. Udoshkonalennia administratyvno-pravovoho rehuliuвання finansovoho kontroliu ta monitorynhu yak zasobiv protydyi tinizatsii ekonomiky Ukrainy z urakhuvanniam mizhnarodnoho dosvidu. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2017. №. 10. S. 117-122. (In Ukrainian).

13. Zakonodavstvo shchodo finansovoho monitorynhu. / Ofitsiinyi sait ministerstva yustyttsii Ukrainy. URL: https://minjust.gov.ua/finmonit_zakon (In Ukrainian).

14. Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia ta protydyi lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia» vid 14 lypnia 2020 roku N 768-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t190361?an=1184> (In Ukrainian).

15. 28 kvitnia nabyraie chynnosti novyi zakon pro finansovyi monitorynh / Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/28-kvitnya-nabiraye-chynnosti-novij-zakon-pro-fnansovij-monitoring> (In Ukrainian).

16. Dynamika informuvannia SPFM pro finansovi operatsii protiahom 2015-2019 rokiv/ Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu Ukrainy. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/statistika-ta-infografika/Infografika/Infografika-za-2019-rik/dynamika-informuvannya-spfm-pro-fnansovi-operacziji-protyagom-2015-2019-rokiv.html> (In Ukrainian).

Yakovlev Dmitry Yuryevitch

PhD in Law, Associate Professor Irkutsk Law Institute (Branch) of the University of prosecution of the Russian Federation

FORENSIC RESEARCH OF PROTEIN STRUCTURES: FOREIGN EXPERIENCE

Abstract. The article discusses the methods of forensic research of protein structures used in foreign countries. The effectiveness of various methods of structural and elemental analysis of protein compounds and complex protein complexes in the study of various physical evidence is discussed. High efficiency of immunological and immunochemical methods of analysis is noted. The issues of automation of forensic research are considered.

Keywords: *crime investigation, forensic examination abroad, protein structures, physical evidence, immunological research methods, blood, saliva, semen.*

One of the scientifically based methods for determining the presence of seminal fluid on a carrier object used abroad is the determination of the antigen of sperm vesicles by enzyme immunoassay or Immunoradiometric analysis⁸. At the same time, the immunochromatographic method for determining prostate specific antigen⁹ and semenogelin is widely

used¹⁰. To solve such problems, the method of reverse liquid chromatography with simultaneous treatment of the studied material with phenolphthalein, proposed by a group of Japanese researchers, has proven itself well¹¹. It should be noted that microscopic methods for examining traces that cause suspicion of spermatozoa are used only in extreme cases, when the use of

⁸ Chen J. T., Hortin G. L. Interferences with semen detection by an immunoassay for a seminal vesicle-specific antigen // J. Forensic Sci. – 2000. – Jan. - 45(1). P. 234-235.

⁹ Laux D. L., Barnhart J. P. Validation of the Seratec SeraQuant for the Quantitation of Prostate-Specific Antigen Levels on Immunochromatographic Membranes // J. Forensic Sci. – 2011. – Nov. - 56(6). – 1574 - 1579.

¹⁰ Laffan A., Sawyer I., Quinones I., Daniel B. Evaluation of semen presumptive tests for use at crime scenes // Med. Sci. Law. – 2011. - Jan. - 51(1). P. 1 - 7.

¹¹ Yoshida M., Akane A., Mitani T., Kobayashi T., Okii Y. Examination of seminal stain by HPLC assay of phenolphthalein // Leg. Med. - 2009. -Vol. 11. - N 1. - P. 357 - 359.

immunological research methods was unsuccessful, but there is a positive reaction to acid phosphatase.

As for determining the group membership of seminal fluid according to the ABO system, the method of enzyme immunoassay is most widely used in foreign practice, as well as in the study of blood protein structures¹². In addition to the above, an immunocytochemical method is used to solve the described problems¹³. There is an application of the immunofluorescence reaction and a mixed agglutination reaction to determine the group membership of seminal fluid according to the ABO system¹⁴. However, to determine the group membership of spermatozoa by the SRM9 antigen system, immunoelectrophoresis¹⁵ is used, and the NS-11 antigen is an immunofluorescence reaction¹⁶. The enzyme immunoassay method is also used to type seminal fluid using the HLA system¹⁷. In addition, acrosomal antigen is determined by enzyme immunoassay and immunofluorescence reaction¹⁸, HS-63 antigen is determined by immunofluorescence reaction¹⁹, and immunoglobulins G and M are determined²⁰.

In Foreign expert practice, the immunocytochemical method for determining the

group membership of bone residues, epithelial cells and hair is successfully used²¹.

Some success has been achieved by foreign experts in the field of introducing detection of organ-specific antigens in traces of biological origin on various carrier objects. Unfortunately, there is no such practice in our country.

In this case, we are talking primarily about the brain marker – the S-100 protein²² and the liver marker LSA²³. Similarly, markers of the heart and small intestine were studied²⁴. This allows us to solve a number of diagnostic tasks related to the detection of various organ-tissue layers on a traumatic instrument. If these antigens are detected by enzyme immunoassay in traces of biological origin, then we can talk about damage to a particular organ.

To detect saliva in traces of biological origin, foreign experts use the following methods: Fadebase amylase test²⁵, visual urine amylase test²⁶, strips²⁷, enzyme immunoassay²⁸ and kinetic method²⁹.

Blood traces belonging to a pregnant woman are determined by the concentration of various hormones of biological origin in the trace: estradiol, progesterone, human chorionic gonadotropin, placental lactogen, α – fetoprotein by enzyme immunoassay and immunoagglutination reaction³⁰.

¹² Sato I., Nakamura A., Ujiie K., Yukawa N., Nakajima Y. A sandwich enzyme-linked immunosorbent assay for ABO blood typing of semen by using anti-p 84 monoclonal antibody as a marker of blood group substance in semen // *J. Forensic Sci.* – 2000. – Jul. – 45(4). – P. 795 – 800.

¹³ Scheithauer R., Hofmann R. Immunocytochemical typing of ABO blood groups in vaginal swabs partly contaminated with semen // *Int. J. Legal Med.* – 1991. – Mar. – 104(2). – P. 87 – 91.

¹⁴ Kerek G. Distribution of the blood group antigens A and B on human spermatozoa // *Int. J. Fertil.* – 1974. – 19(4). – P. 181 – 191.

¹⁵ Scacciati J. M., Mancini R. E. Soluble and insoluble antigens of human spermatozoa // *Fertil. Steril.* – 1975. – Jan. – 26(1). P. 6 – 12.

¹⁶ Hinrichsen-Kohane A. C., Hinrichsen M. J., Schill W. B. Analysis of antigen expression on human spermatozoa by means of monoclonal antibodies // *Fertil. Steril.* – 1985. – Feb. – 3(2). P. 279 – 285.

¹⁷ Hinrichsen-Kohane A. C., Hinrichsen M. J., Schill W. B. Analysis of antigen expression on human spermatozoa by means of monoclonal antibodies // *Fertil. Steril.* – 1985. – Feb. – 3(2). P. 279 – 285.

¹⁸ Kallajoki M., Suominen J. An acrosomal antigen of human spermatozoa and spermatogenic cells characterized with a monoclonal antibody // *Int. J. Androl.* – 1984. – Aug. – 7(4). – P. 283 – 296.

¹⁹ Chao H. T., Ng H. T., Leng C. H., Lee C. Y., Wei Y. H. Electron microscopic immunolocalization of a conserved sperm acrosomal antigen recognized by HS-63 monoclonal antibody // *Andrologia.* – 1993. – Jul-Aug. – 25(4). – P. 203 – 210.

²⁰ Czuppon A. B., Mettler L., Schauer R., Pawassarat V. Purification of a human spermatozoal antigen // *Hoppe Seylers Z. Physiol. Chem.* – 1981. – Jul. – 362(7). – P. 963 – 968.

²¹ Klir P. The ABO group system in tissues in advanced post-mortem changes // *Soud Lek.* – 1994. – Dec. – 39(4). – P. 32 – 325; Brinkmann B., Kernbach G., Rand S. Cytochemical

detection of ABH antigens in human body fluids // *Z. Rechtsmed.* – 1986. – 96(2). – P. 111–117.

²² Seo Y., Kakizaki E., Takahama K. A sandwich enzyme immunoassay for brain S-100 protein and its forensic application // *Forensic Sci. Int.* – 1997. – Jun. – 87(2). – P. 145 – 154.

²³ Seo Y., Takahama K. A highly sensitive sandwich enzyme immunoassay for human liver-specific antigen (LSA) and its forensic application // *Nihon Hoigaku Zasshi.* – 1994. – Jun. – 48(3). – P. 150 – 155.

²⁴ Takahama K. Medico-legal studies on detection of organ-specific antigens // *Nihon Hoigaku Zasshi.* – 1993. – Dec. – 47(6). – P. 445 – 455.

²⁵ Hafkensheid J.C. Results by the Phadebas amylase test for human sera in the presence and absence of albumin // *Clin. Cheme.* – 1978. – Vol. 24. – N 11. – P. 2061–2062.

²⁶ Uldall A. Visual tests for urinary amylase investigated in routine laboratory // *Scand. J. Clin. Lab. Invest.* – 1985. – Vol. 45. – N 2. – P. 189 – 192.

²⁷ Keating S. M., Higgs D. F. The detection of amylase on swabs from sexual assault cases // *Forensic Sci. Int.* – 1994. – Vol. 34. – N 2. – P. 89 – 93.

²⁸ Quarino L., Dang Q., Hartman J., Movnihan N. An ELISA method for the identification of salivary amylase // *J. Forensic Science.* – 2005. – Vol. 50. – N 4. – P. 873 – 876.

²⁹ Barni F., Berti A., Rapone C., Lago G. Alpha-amylase kinetic test in bodily single and mixed stains // *J. Forensic Science.* – 2006. – Vol. 51. – N 6. – P. 1389 – 1396.

³⁰ Vallego G. Human chorionic gonadotropin detection by means of enzyme immunoassay: a useful method in forensic pregnancy diagnosis in bloodstains // *J. Forensic Sci.* – 1990. – Vol. 35. – N 2. – P. 293 – 300.; Vergote G., Heyndrickx B., Paredes M., Daels J. Forensic determination of pregnancy hormones in human bloodstains // *J. Forensic Sci. Soc.* – 1991. – Vol. 31. – N 4. – P. 409 – 419.; Voss P., Linneke P., Haller G., Jeske W. Reference values for progesterone, beta-HCG, estradiol and human placental lactogen in 10th–16th weeks of pregnancy // *Zentral bl. Gynakol.* – 1989. – Vol. 111. – N 13. – P. 897 – 903.

Thus, it should be noted that in foreign countries, a wide range of specific highly sensitive techniques aimed at solving substantive and metric expert problems is used in the production of expert studies of protein structures. Computer algorithms for calculating the results are actively used. This leads, first of all, to increasing the objectivity of the study, minimizing the influence of subjective factors on the course and results of the study.

The introduction of the latest technologies allowed foreign specialists to make a qualitative breakthrough in the expert study of protein structures. Moreover, such a breakthrough is based not on the inclusion of new research objects in the sphere of expert activity, but on a deeper, often complex approach to the study of the latter.

In our country, due to a number of objective reasons, including economic difficulties, the outflow of qualified personnel, the low professional level of the investigative corps, the shortcomings of the system of training and retraining of professional personnel, the described methods and techniques for studying protein structures have not been properly developed. Only at the beginning of the XXI century, on the basis of some state forensic medical institutions, some highly sensitive methods of analysis were introduced into the practice of expert research.

The solution to this problem is seen in improving existing modern methods for studying protein structures, introducing the latest research methods, including foreign ones, into expert practice, and developing a new comprehensive methodological approach to solving identification and diagnostic problems of protein structure research.

1. Barni F., Berti A., Rapone C., Lago G. Alpha-amylase kinetic test in bodily single and mixed stains // J. Forensic Science. - 2006. - Vol. 51. - N 6. - P. 1389 - 1396.
2. Chao H. T., Ng H. T., Leng C. H., Lee C. Y., Wei Y. H. Electron microscopic immunolocalization of a conserved sperm acrosomal antigen recognized by HS-63 monoclonal antibody // Andrologia. - 1993. - Jul-Aug. - 25(4). - P. 203 - 210.
3. Chen J. T., Hortin G. L. Interferences with semen detection by an immunoassay for a seminal vesicle-specific antigen // J. Forensic Sci. - 2000. - Jan. - 45(1). P. 234-235.
4. Czuppon A. B., Mettler L., Schauer R., Pawassar V. Purification of a human spermatozoal antigen // Hoppe Seylers Z. Physiol. Chem. - 1981. - Jul. - 362(7). - P. 963-968.
5. Hafkensheid J.C. Results by the Phadebas amylase test for human sera in the presence and absence of albumin // Clin. Cheme. - 1978. - Vol. 24. - N 11. - P. 2061-2062.
6. Hinrichsen-Kohane A. C., Hinrichsen M. J., Schill W. B. Analysis of antigen expression on human spermatozoa by means of monoclonal antibodies // Fertil Steril. - 1985. - Feb. - 3(2). P. 279 - 285.
7. Hinrichsen-Kohane A. C., Hinrichsen M. J., Schill W. B. Analysis of antigen expression on human

spermatozoa by means of monoclonal antibodies // Fertil Steril. - 1985. - Feb. - 3(2). P. 279 - 285.

8. Kallajoki M., Suominen J. An acrosomal antigen of human spermatozoa and spermatogenic cells characterized with a monoclonal antibody // Int. J. Androl. - 1984. - Aug. - 7(4). - P. 283 - 296.

9. Keating S. M., Higgs D. F. The detection of amylase on swabs from sexual assault cases // Forensic Sci. Int. - 1994. - Vol. 34. - N 2. - P. 89 - 93.

10. Kerek G. Distribution of the blood group antigens A and B on human spermatozoa // Int J. Fertil. - 1974. - 19(4). - P. 181 - 191.

11. Klir P. The ABO group system in tissues in advanced post-mortem changes // Soud Lek. - 1994. - Dec. - 39(4). - P. 32 - 325; Brinkmann B., Kernbach G., Rand S. Cytochemical detection of ABH antigens in human body fluids // Z. Rechtsmed. - 1986. - 96(2). - P. 111-117.

12. Laffan A., Sawyer I., Quinones I., Daniel B. Evaluation of semen presumptive tests for use at crime scenes // Med. Sci. Law. - 2011. - Jan. - 51(1). P. 1 - 7.

13. Laux D. L., Barnhart J. P. Validation of the Seratec SeraQuant for the Quantitation of Prostate-Specific Antigen Levels on Immunochromatographic Membranes // J. Forensic Sci. - 2011. - Nov. - 56(6). - 1574 - 1579.

14. Quarino L., Dang Q., Hartman J., Movnihan N. An ELISA method for the identification of salivary amylase // J. Forensic Science. - 2005. - Vol. 50. - N 4. - P. 873 - 876.

15. Sato I., Nakamura A., Ujiie K., Yukawa N., Nakajima Y. A sandwich enzyme-linked immunosorbent assay for ABO blood typing of semen by using anti-p 84 monoclonal antibody as a marker of blood group substance in semen // J. Forensic Sci. - 2000. - Jul. - 45(4). - P. 795 - 800.

16. Scacciati J. M., Mancini R. E. Soluble and insoluble antigens of human spermatozoa // Fertil Steril. - 1975. - Jan. - 26(1). P. 6 - 12.

17. Scheithauer R., Hofmann R. Immunocytochemical typing of ABO blood groups in vaginal swabs partly contaminated with semen // Int. J. Legal Med. - 1991. - Mar. - 104(2). - P. 87 - 91.

18. Seo Y., Kakizaki E., Takahama K. A sandwich enzyme immunoassay for brain S-100 protein and its forensic application // Forensic Sci. Int. - 1997. - Jun. - 87(2). - P. 145 - 154.

19. Seo Y., Takahama K. A highly sensitive sandwich enzyme immunoassay for human liver-specific antigen (LSA) and its forensic application // Nihon Hoigaku Zasshi. - 1994. - Jun. - 48(3). - P. 150 - 155.

20. Takahama K. Medico-legal studies on detection of organ-specific antigens // Nihon Hoigaku Zasshi. - 1993. - Dec. - 47(6). - P. 445 - 455.

21. Uldall A. Visual tests for urinary amylase investigated in routine laboratory // Scand. J. Clin. Lab. Invest. - 1985. - Vol. 45. - N 2. - P. 189 - 192.

22. Vallego G. Human chorionic gonadotropin detection by means of enzyme immunoassay: a useful method in forensic pregnancy diagnosis in bloodstains // J. Forensic Sci. - 1990. - Vol. 35. - N 2. - P. 293 -

- 300.; Vergote G., Heyndrickx B., Paredes M., Daels J. Forensic determination of pregnancy hormones in human bloodstains // J. Forensic Sci. Soc. - 1991. - Vol. 31. – N 4. - P. 409 - 419.; Voss P., Linneke P., Haller G., Jeske W. Reference values for progesterone, beta-HCG, estriol and human placental lactogen in 10th-16th weeks of pregnancy // Zentral bl. Gynakol. - 1989. - Vol. 111. - N 13. - P. 897 – 903.
23. Yoshida M., Akane A., Mitani T., Kobayashi T., Okii Y. Examination of seminal stain by HPLC assay of phenolphthalein // Leg. Med. - 2009. -Vol. 11. - N 1. - P. 357 - 359.

#10(62), 2020 часть 3
Восточно Европейский научный журнал
(Москва, Россия)
Журнал зарегистрирован и издается в России
В журнале публикуются статьи по всем
научным направлениям.
Журнал издается на русском, английском,
польском и немецком языках.

Статьи принимаются до 30 числа каждого
месяца.
Периодичность: 12 номеров в год.
Формат - A4, цветная печать
Все статьи рецензируются
Каждый автор получает одну бесплатную
печатную копию журнала
Бесплатный доступ к электронной версии
журнала.

Редакционная коллегия

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet
Warszawski)

#10(62), 2020 part 3
Eastern European Scientific Journal
(Moscow, Russia)
The journal is registered and published in Russia
The journal publishes articles on all scientific areas.
The journal is published in Russian, English,
Polish and German.

Articles are accepted till the 30th day of each
month.
Periodicity: 12 issues per year.
Format - A4, color printing
All articles are reviewed
Each author receives one free printed copy of the
journal
Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet
Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)**
Peter Clarkwood(University College London)
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
**Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)**
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 экземпляров.
Отпечатано в ООО «Логика+»
125040, г. Москва, Россия
проспект Ленинградский, дом 1,
помещение 8Н, КОМ. 1
«Восточно Европейский Научный Журнал»
Электронная почта: info@eesa-journal.com,
<https://eesa-journal.com/>

**Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)**
Peter Clarkwood(University College London)
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
**Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)**
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.
Printed by Logika + LLC
125040, Moscow, Russia
Leningradsky prospect, building 1,
8N, flat. 1
"East European Scientific Journal"
Email: info@eesa-journal.com,
<https://eesa-journal.com/>